

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία

ΤΖΙΧΑΝΤ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

του Γεωργίου Μητσιδου

Επιβλέπων: Καθηγητής Ηλίας Κουσκουβέλης

Δεκέμβριος 2018

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

«Δηλώνω υπευθύνως, ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

-Ο-

Δηλών

Γεώργιος Μητσίδης

Η παραπομπή σε πηγές που χρησιμοποιούν διάφορους όρους για την αναφορά στο κράτος της ΠΓΔΜ, σε καμία περίπτωση δε συνεπάγεται την αποδοχή τους. Η χρήση του όρου «Κόσσοβο» στην παρούσα εργασία, χρησιμοποιείται μόνο για λόγους που εξυπηρετούν στην καλύτερη ανάλυση του εξεταζόμενου θέματος και δε συνεπάγεται την αποδοχή της ερμηνείας του ως ανεξάρτητη πολιτική οντότητα.

ΣΥΝΟΨΗ

Το φαινόμενο των τζιχαντιστών από βαλκανικές χώρες που πολεμούν στο πλευρό του «Ισλαμικού Κράτους» και της «Αλ Κάιντα» στο Ιράκ ή την Συρία, είναι μία από τις εκφάνσεις ενός γενικότερου φαινομένου που λαμβάνει χώρα, εδώ και δεκαετίες, στα Δυτικά Βαλκάνια. Πρόκειται για μια ιδιότυπη εσωτερική θρησκευτική αντιπαράθεση μεταξύ μετριοπαθούς και συντηρητικού Ισλάμ, μια μάχη για την καρδιά και το μυαλό των μουσουλμάνων. Στη μετριοπαθή και δυτικού τύπου κοινωνία των πιστών, έχουν παρεισφρήσει ριζοσπαστικά στοιχεία που προωθούν ακραίες δογματικά αντιλήψεις, στο όνομα του «καθαρού» Ισλάμ. Η ερμηνεία των τελευταίων προκύπτει από το αρχέτυπο δόγμα του Ισλάμ, το οποίο λειτουργεί ως πολιτική θεωρία. Η αντιπαράθεση αυτή, συνιστά απειλή τόσο για τους ίδιους τους μουσουλμάνους, όσο και για τις χώρες των Βαλκανίων, καθώς και την ίδια τη Δύση.

Λέξεις-«κλειδιά»: Δυτικά Βαλκάνια, Ισλάμ, ισλαμικό δόγμα, ισλαμισμός, *τζιχάντ*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1 ^ο : Τα Δυτικά Βαλκάνια.....	4
- Η έννοια του όρου «Δυτικά Βαλκάνια»	
- Ο πληθυσμός των Δυτικών Βαλκανίων	
- Οι θρησκείες των Δυτικών Βαλκανίων	
Κεφάλαιο 2 ^ο : Τα πολιτικά στοιχεία στο δόγμα του Ισλάμ.....	8
- Η έννοια της υποταγής στο Ισλάμ	
- Η καθολικότητα του Ισλάμ	
- Η έννοια του <i>τζιχάντ</i>	
- Η «ασφαλειοποίηση» του διαφορετικού	
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η ερμηνεία του Ισλάμ.....	16
- Το σχίσμα	
- Ο ισλαμισμός	
- Η δημιουργία και η εξέλιξη του ισλαμισμού	
- Το σύγχρονο <i>τζιχάντ</i>	
Κεφάλαιο 4 ^ο : Το Ισλάμ στα Δυτικά Βαλκάνια.....	26
- Η έλευση και η εξέλιξη του Ισλάμ στα Δυτικά Βαλκάνια	
- Ο κόσμος του Ισλάμ στα Δυτικά Βαλκάνια σήμερα	
Κεφάλαιο 5 ^ο : Ο ισλαμισμός στα Δυτικά Βαλκάνια.....	32
- Η έλευση και η εξέλιξη του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, μέχρι το 1995	
- Η εξέλιξη του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια από το 1995, μέχρι την 11 ^η Σεπτεμβρίου 2001	
- Η εξέλιξη του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια από την 11 ^η Σεπτεμβρίου 2001 έως σήμερα	
- Το μέγεθος του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια σήμερα	
- Η γεωγραφική κατανομή του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια	
- Τα αίτια και οι μηχανισμοί διάδοσης του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια	
- Οι οικονομικές ροές του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια	
Κεφάλαιο 6 ^ο : Οι ενισχυτικοί παράγοντες του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια....	53
Κεφάλαιο 7 ^ο : Οι ανασχετικοί παράγοντες του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια...	56
Κεφάλαιο 8 ^ο : Αποτίμηση της απειλής του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια.....	59
- Ο ισλαμισμός ως απειλή για τους μουσουλμάνους των Δυτικών Βαλκανίων	
- Ο ισλαμισμός ως απειλή για τα Δυτικά Βαλκάνια	

- Ο ισλαμισμός των Δυτικών Βαλκανίων ως απειλή για τη Δύση
- Ο ισλαμισμός των Δυτικών Βαλκανίων ως απειλή για την Ελλάδα

Κεφάλαιο 9^ο: Τελικά συμπεράσματα.....67

Επίλογος.....70

Βιβλιογραφία.....71

Παραρτήματα

«Α» Ο Μουσουλμανικός Πληθυσμός στη Βαλκανική Χερσόνησο.....76

«Β» Εξωτερικές Επιδράσεις-Εσωτερικές Αδυναμίες στα Δυτικά Βαλκάνια.....77

Εισαγωγή

- Πρόλογος

Η σύγχρονη πολιτική ευαισθησία, αντιμετωπίζει τις περισσότερες μορφές βίας ως αναγκαίες για την ιστορική εξέλιξη. Από τον καιρό της Γαλλικής Επανάστασης, η βία θεωρούνταν ως η «μαμή» της ιστορίας¹. Την 11^η Σεπτεμβρίου 2001, ο δυτικός κόσμος «ξαναανακάλυψε» με τραγικό τρόπο, τη θρησκευτική τρομοκρατία. Αυτή η μορφή βίας, το ίδιο ανεξήγητη και δικαιολογημένη όπως κάθε μορφή βίας, είναι πράξη της ακραίας έκφρασης του ισλαμισμού.

Ο ισλαμισμός, πρεσβεύει την πιστή τήρηση του Κορανίου και την εφαρμογή του ισλαμικού νόμου στη ζωή των ανθρώπων, τόσο σε προσωπικό όσο και συλλογικό επίπεδο. Στόχος των ισλαμιστών, είναι η επανίδρυση του χαλιφάτου - της «γης του Ισλάμ» (*νταρ αλ Ισλάμ*)- και η «κάθαρση» της επικράτειάς του από τους αλλόθρησκους και τους αποστάτες. Για κάποιους ισλαμιστές, αυτό μπορεί να γίνει μέσα από τα υπάρχοντα κοινωνικο-πολιτικά συστήματα, ενώ για κάποιους άλλους, τα συστήματα αυτά είναι ακριβώς το πρόβλημα και η λύση βρίσκεται στη βίαιη ανατροπή τους, στο *τζιχάντ*. Εκεί εντοπίζεται η πολιτική κοσμοθεωρία του ισλαμισμού, η οποία από τη δεκαετία του 1970 άρχισε να παίρνει τη σύγχρονη μορφή της και να εξαπλώνεται σε όλο τον κόσμο.

Στα Δυτικά Βαλκάνια, μια περιοχή με ισχυρό μουσουλμανικό στοιχείο, ο ισλαμισμός εισέρχεται ευκαιριακά τη δεκαετία του 1990, εκμεταλλευόμενος την εμπόλεμη διαμάχη των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας, πολιτικές φιλοδοξίες και κενά ισχύος. Έκτοτε, έχει εδραιωθεί στην περιοχή και με τη συμμετοχή ισλαμιστών από τα Βαλκάνια σε διάφορες τρομοκρατικές δράσεις ανά τον κόσμο, επιβεβαιώνει αδιάλειπτα την ύπαρξή του στην εν λόγω περιοχή.

- Δομή

Η παρούσα διπλωματική εργασία, έχει ως στόχο την εξέταση του φαινομένου του *τζιχάντ* στα Δυτικά Βαλκάνια. Ως ακραία εκδοχή του ισλαμισμού που συνιστά το *τζιχάντ*, η εργασία εξετάζει συνολικά τον ισλαμισμό από τη «γέννησή» του, την

---

¹ Μαμντάι Μαχμούντ, *Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος*, (μετάφραση: Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006, σελ. 15.

έλευση και την εξέλιξη του στο χώρο των Δυτικών Βαλκανίων, καθώς και την παρούσα κατάσταση του ισλαμισμού, όπως αυτή διαμορφώνεται επηρεαζόμενη από τις διεθνείς εξελίξεις.

Αναλυτικότερα, στο 1^ο Κεφάλαιο, προσδιορίζεται ο όρος Δυτικά Βαλκάνια και παρουσιάζονται βασικά δεδομένα για τον πληθυσμό και τις θρησκείες που συναντώνται στην περιοχή.

Στο 2^ο Κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά του δόγματος του Ισλάμ, που το καθιστούν δογματικά, εκτός από θρησκεία και μία πολιτική θεωρεία. Η προσέγγιση αυτή είναι απαραίτητη, διότι μόνο εάν εξετάσουμε τη «γέννηση» του Ισλάμ, μπορούμε να κατανοήσουμε τον ισλαμισμό και την ισλαμική τρομοκρατία.

Στο 3^ο Κεφάλαιο, γίνεται μια επισκόπηση του τρόπου εφαρμογής του ισλαμικού δόγματος ανά τις εποχές και του πως διαμορφώθηκαν τα διάφορα ρεύματα του Ισλάμ. Περιγράφεται η «γέννηση» του ισλαμισμού, η εξέλιξή του με τη συμβολή των «πνευματικών του πατέρων» και η μορφή που έχει λάβει σήμερα το *τζιχάντ*.

Στο 4^ο Κεφάλαιο, η εργασία επικεντρώνεται στην έλευση και την εξέλιξη του Ισλάμ στα Δυτικά Βαλκάνια, και δίδεται μία συνοπτική εικόνα για τον μουσουλμανικό κόσμο στην περιοχή. Επίσης, παρατίθενται ερευνητικά στοιχεία για την τεκμηρίωση των κύριων ρευμάτων του Ισλάμ που συναντώνται.

Στο 5^ο Κεφάλαιο, περιγράφεται η ιστορία του ισλαμισμού ανά χρονικά διαστήματα στα Δυτικά Βαλκάνια. Γίνεται μία εκτίμηση του μεγέθους που έχει ο ισλαμισμός στην περιοχή και περιγράφεται συνοπτικά η γεωγραφική κατανομή του, ανά χώρα. Επίσης, αναλύονται τα αίτια και οι μηχανισμοί διάδοσης του ισλαμισμού, καθώς και οι οικονομικές ροές που σχετίζονται με αυτόν.

Στο 6^ο και το 7^ο Κεφάλαιο, εξετάζονται αντίστοιχα, οι ενισχυτικοί και οι ανασχετικοί παράγοντες του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στις προσπάθειες που έχουν κάνει οι χώρες για την αντιμετώπιση της διάδοσης του ισλαμισμού, στο πλαίσιο της διεθνούς συμμαχίας κατά της ισλαμιστικής τρομοκρατίας.

Στο 8^ο Κεφάλαιο, γίνεται μία αποτίμηση του ισλαμισμού των Δυτικών Βαλκανίων ως απειλής, έναντι των μουσουλμάνων της περιοχής, των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων, καθώς και της Δύσης. Σκιαγραφείται η πολλαπλή απειλή που συνιστά ο ισλαμισμός, από το ατομικό έως το περιφερειακό επίπεδο. Στο τέλος

του κεφαλαίου, γίνεται αναφορά στην απειλή που συνιστά ο ισλαμισμός των Δυτικών Βαλκανίων κατά της Ελλάδας.

Στο 9^ο Κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα τελικά συμπεράσματα.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τον επίλογο, τη βιβλιογραφία και τα παραρτήματα.

- Μεθοδολογία

Η εργασία βασίστηκε σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται το Κοράνι, οι *χαντίθ*, καθώς και το αρχείο του συγγράφοντα από την υπηρεσία του στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσσοβο. Στις δευτερογενείς, συγκαταλέγονται πηγές αναγνωρισμένου κύρους, όπως μελέτες διεθνών οργανισμών, επίσημες αναφορές κρατικών υπηρεσιών, επιστημονικά άρθρα, καθώς και έρευνες πεδίου εγνωσμένης αξιοπιστίας.

Λόγω σύνδεσης του στοιχείου της θρησκείας με εκείνο της εθνικής ταυτότητας στην περίπτωση των Βόσνιων μουσουλμάνων, είναι σύνηθες στη βιβλιογραφία των Βαλκανίων να παραποιούνται κάποια δεδομένα ή να παραλείπονται κάποια άλλα, ανάλογα με την εθνικότητα του γράφοντος. Σε κάθε περίπτωση, όταν αντλούνταν στοιχεία από τέτοιες πηγές, καταβλήθηκε προσπάθεια αντιπαραβολής των στοιχείων από δύο τουλάχιστον συντάκτες διαφορετικής εθνικότητας. Όπου αυτό δεν ήταν εφικτό, τα στοιχεία δεν χρησιμοποιήθηκαν στη σύνταξη της παρούσας εργασίας. Επίσης, δεν χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα τα οποία έχουν διαβαθμισμένο χαρακτήρα ή περιορισμένα δικαιώματα χρήσης.

Κεφάλαιο 1^ο: Τα Δυτικά Βαλκάνια

- Η έννοια του όρου «Δυτικά Βαλκάνια»

Γενικά, ο όρος «Δυτικά Βαλκάνια» δεν είναι μονοσήμαντος και η ερμηνεία του καθορίζεται από το πλαίσιο μέσα στο οποίο ο όρος εξετάζεται. Από γεωγραφική άποψη, τα Δυτικά Βαλκάνια περιλαμβάνουν το τμήμα εκείνο της Βαλκανικής χερσονήσου που κάλυπτε η πρώην Γιουγκοσλαβία και η Αλβανία. Πολιτικά, ο όρος διαφοροποιείται και αφορά σε εκείνες τις χώρες των Βαλκανίων, που δεν έχουν ενσωματωθεί ακόμα στις ευρωπαϊκές δομές², δηλαδή τις χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας, πλην Σλοβενίας και Κροατίας, καθώς και την Αλβανία. Κατά περίπτωση, συναντάται και ο νεολογισμός «Δυτικά Βαλκάνια Έξι – ΔΒ6» (Western Balkans Six - WB6), με την ίδια σημασία, υποδηλώνοντας τις έξι χώρες που τα απαρτίζουν (Σερβία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ΠΓΔΜ, Μαυροβούνιο, Κόσσοβο, Αλβανία). Η συγκεκριμένη πολιτική έννοια του όρου, έχει καθιερωθεί τα τελευταία χρόνια σε διεθνές επίπεδο και χρησιμοποιείται από την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση, διάφορες ευρωπαϊκές και μη χώρες, διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, καθώς και άλλους παγκόσμιους φορείς.

Για τις ανάγκες της παρούσης διπλωματικής εργασίας, ο όρος «Δυτικά Βαλκάνια» θα χρησιμοποιηθεί με την πολιτική του έννοια.

- Ο πληθυσμός των Δυτικών Βαλκανίων

Με βάση τις τελευταίες απογραφές των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων, η εκτίμηση³ για το συνολικό πληθυσμό της εξεταζόμενης περιοχής, είναι 18.628.000 άτομα, η οποία αναλύεται όπως παρακάτω:

Σερβία 7.080.000	Σέρβοι	83,3%
	Ούγγροι	3,5%
	Ρομά	2,1%

² Η Σλοβενία και η Κροατία είναι πλήρη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 2004 και το 2013 αντίστοιχα. Η Σερβία, η Αλβανία, η ΠΓΔΜ και το Μαυροβούνιο είναι υποψήφια μέλη προς ένταξη, ενώ η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσσοβο, βρίσκονται ακόμα στο αρχικό στάδιο της αποδοχής τους ως υποψήφια μέλη.

³ Σύμφωνα με τα στοιχεία της CIA [<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>].

	Βόσνιοι	2%
	Λοιποί	9,1%
Βοσνία-Ερζεγοβίνη 3.850.000	Βόσνιοι	52,9%
	Σέρβοι	30,8%
	Κροάτες	14,6%
	Λοιποί	1,8%
ΠΓΔΜ 2.119.000	Σλάβοι	64,2%
	Αλβανοί	25,2%
	Τούρκοι	3,9%
	Ρομά	2,7%
	Σέρβοι	1,8%
	Λοιποί	2,2%
Μαυροβούνιο 614.000	Μοντενέγροι	45%
	Σέρβοι	28,7%
	Βόσνιοι	8,7%
	Αλβανοί	4,9%
	Μουσουλμάνοι Λοιποί	3,3%
	Ρομά	1%
	Κροάτες	1%
	Λοιποί	7,5%
Κόσσοβο 1.908.000	Αλβανοί	92,9%
	Βόσνιοι	1,6%
	Σέρβοι	1,5%
	Τούρκοι	1,1%
	Λοιποί	2,9%
Αλβανία 3.057.000	Αλβανοί	82,6%
	Έλληνες	0,9%
	Λοιποί	16,5%

Όπως σημειώνεται και στην πηγή, η επιμέρους ανάλυση των κατοίκων ανά χώρα, βασίζεται σε εθνοτικά κριτήρια. Επίσης, το πραγματικό ποσοστό των Ρομά σε κάθε χώρα, είναι υψηλότερο από αυτό που παρουσιάζεται. Ως Βόσνιοι,

αναφέρονται οι Σλάβοι μουσουλμάνοι που αποδίδονται με τον αγγλικό όρο «Bosniaks».

- Οι θρησκείες των Δυτικών Βαλκανίων

Όπως οι πληθυσμοί, έτσι και οι θρησκείες των Δυτικών Βαλκανίων, έχουν ακολουθήσει την εξελικτική πορεία της ιστορίας της περιοχής. Ειδικά στην περίπτωση των Βόσνιων μουσουλμάνων, η θρησκεία, αποτέλεσε το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ιστορικής τους διαδρομής.

Οι κυρίαρχες θρησκείες που συναντώνται στα Δυτικά Βαλκάνια είναι ο Ορθόδοξος Χριστιανισμός και το Ισλάμ, με την εκτίμηση⁴ της θρησκευτικής σύνθεσης κάθε χώρας να αναλύεται όπως παρακάτω:

Σερβία 7.080.000	Χριστιανοί Ορθόδοξοι	84,6%
	Ρωμαιοκαθολικοί	5%
	Μουσουλμάνοι	3,1%
	Προτεστάντες	1%
	Άθεοι	1,1%
	Λοιποί	5,3%
Βοσνία-Ερζεγοβίνη 3.850.000	Μουσουλμάνοι	50,7%
	Χριστιανοί Ορθόδοξοι	30,7%
	Ρωμαιοκαθολικοί	15,2%
	Άθεοι-Λοιποί	3,4%
ΠΓΔΜ 2.119.000	Χριστιανοί Ορθόδοξοι	64,8%
	Μουσουλμάνοι	33,3%
	Χριστιανοί Λοιποί	0,4%
	Λοιποί	1,5%
Μαυροβούνιο 614.000	Χριστιανοί Ορθόδοξοι	72,1%
	Μουσουλμάνοι	19,1%
	Ρωμαιοκαθολικοί	3,4%
	Άθεοι	1,2%
	Λοιποί	4,1%

⁴ Σύμφωνα με τα στοιχεία της CIA [<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>].

Κόσσοβο 1.908.000	Μουσουλμάνοι	95,6%
	Ρωμαιοκαθολικοί	2,2%
	Χριστιανοί Ορθόδοξοι	1,5%
	Λοιποί	1,7%
Αλβανία 3.057.000	Μουσουλμάνοι	56,7%
	Ρωμαιοκαθολικοί	10%
	Χριστιανοί Ορθόδοξοι	6,8%
	Άθεοι	2,5%
	Μπεκτασήδες	2,1%
	Λοιποί	21,9%

Κεφάλαιο 2^ο: Τα πολιτικά στοιχεία στο δόγμα του Ισλάμ

- Η έννοια της υποταγής στο Ισλάμ

Το Ισλάμ, είναι η θρησκεία της υποταγής. Η διαπίστωση αυτή δεν προκύπτει απλά από την ετυμολογία των λέξεων με τις οποίες αποκαλείται η εν λόγω θρησκεία και ο πιστός της, δηλαδή *ισλάμ* και *μουσλίμ*, οι οποίες στην αραβική γλώσσα σημαίνουν υποταγή και υποταγμένος αντίστοιχα, αλλά από τις αρχέτυπες πηγές⁵ που συγκροτούν το δόγμα του.

Η έννοια της υποταγής, συνιστά κεντρικό δογματικό στοιχείο της θρησκείας του Ισλάμ και αποδίδει τη δέουσα και μοναδική σχέση που μπορεί να υπάρχει μεταξύ του Θεού (*Αλλάχ*) και των ανθρώπων. Στη θρησκεία του Ισλάμ, ο Θεός δεν είναι ο πατέρας, αλλά ο δημιουργός και ο Κύριος του ανθρώπου. Εξαιτίας αυτού, η λέξη αγάπη λείπει από τις ιδιότητες του⁶. Ο πιστός μουσουλμάνος πρέπει να υποταχθεί στο λόγο του *Αλλάχ* και να ακολουθεί πιστά τις εντολές του. Το Ισλάμ κρίνει και καταδικάζει τον άνθρωπο, ο οποίος οφείλει να μη γνωρίζει και να μην πράττει, παρά μόνο εκείνα που αναφέρονται στα ιερά κείμενα. Κατά συνέπεια, ο άνθρωπος δεν είναι απλά «οπαδός» (*τάαμπι*) του Ισλάμ, αλλά ουσιαστικά σκλάβος του⁷.

Στο Ισλάμ, η υποκειμενικότητα του ανθρώπου αποτελεί μέρος της θρησκευτικότητάς του. Όπως αναφέρει ο γνωστός μουσουλμάνος ποιητής Αλί Άχμαντ Σαϊντ Έσμπερ, το Εγώ του ατόμου δεν καθορίζεται από τον εσωτερικό του κόσμο, αλλά από τα ιερά κείμενα και τη συναίνεση της κοινότητας των πιστών (*ούμμα*). Για το Εγώ, δεν υπάρχει ουσιαστικά πεδίο να κινηθεί και να αναπτύξει τη δημιουργικότητά του. Το Εγώ, διαχέεται στην κοινότητα των πιστών, η οποία μετατρέπεται έτσι σε ένα είδος μηχανής που συνθλίβει την ελευθερία του ατόμου. Ο άνθρωπος, γεννιέται στους κόλπους της ισλαμικής κουλτούρας σαν μία λέξη ή σαν σημεία στίξης σε ένα βιβλίο, που είναι η *ούμμα*. Ο μόνος ρόλος που

---

⁵ Η κύρια πηγή του Ισλάμ, που είναι κοινά αποδεκτή από όλους τους μουσουλμάνους, είναι το Κοράνι (ο λόγος του *Αλλάχ*). Επιπλέον πηγές αποτελούν η *σούννα* (λεγόμενα, πράξεις και παραδόσεις του Μωάμεθ - *Χαντίθ*), η *ιζμά* (ομοφωνία της κοινότητας των πιστών) και η *ιζτιχάντ* (κατά αναλογία ερμηνεία).

⁶ Ποριώτης Εμμανουήλ, "Σύγχρονη Προσέγγιση του Ισλάμ στην Ελλάδα", Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, Θεολογική Σχολή, Αθήνα, 2008, σελ.23.

⁷ Σαϊντ Έσμπερ Αλί Άχμαντ, "Βία και Ισλάμ", (μετάφραση Ανδρέας Παππάς), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2016, σελ.88.

επιφυλάσσεται στη συνείδησή του, είναι να ακολουθεί πιστά τα ιερά κείμενα. Το άτομο γίνεται έτσι δεσμώτης αυτών των κειμένων⁸.

Η σχέση αυτή συμπληρώνεται από το στοιχείο του φόβου. Μέσα από το Κοράνι, ο Αλλάχ παρουσιάζεται ως Θεός τιμωρός, τον οποίο οι πιστοί μουσουλμάνοι όπως ασφαλώς και οι άπιστοι, πρέπει να φοβούνται. Το στοιχείο του φόβου, απαντάται συστηματικά και επαναλαμβανόμενα στο δόγμα του Ισλάμ, με άμεσες ή έμμεσες αναφορές, όπως η ακόλουθη:

«Και μην τους φοβόσαστε, αλλά εμένα να φοβόσαστε, για να συμπληρώσω τη χάρη μου πάνω σας και να βρείτε την καθοδήγησή σας» (Κοράνι, 2:150)⁹.

Παρόλο που το Ισλάμ επηρεάστηκε από τις δύο μονοθεϊστικές θρησκείες της εποχής στην περιοχή της αραβικής χερσονήσου όπου δημιουργήθηκε, η προσέγγιση της σχέσης ανθρώπου και Θεού, καθώς και η σωτηρία του ανθρώπου, είναι εντελώς διαφορετικές από αυτές, ειδικά σε σχέση με το Χριστιανισμό. Στο Ισλάμ, η σχέση Θεού και ανθρώπου αποκτά έναν δουλικό χαρακτήρα με έντονη την παρουσία του φόβου, σε αντιδιαστολή με το Χριστιανισμό, στον οποίο η σχέση Αγίας Τριάδας και ανθρώπου είναι σχέση αγάπης και σχέση κοινωνίας¹⁰.

- Η καθολικότητα του Ισλάμ

Από τα πρώιμα κίολας χρόνια της ισλαμικής ιστορίας, το Ισλάμ αναπτύχθηκε ως μία θρησκεία που εμπεριείχε την αυθεντική αλήθεια για κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής. Μόνο ακολουθώντας την αλήθεια αυτή, οι πιστοί θα πετύχουν την προσωπική και κοινωνική τους ολοκλήρωση, η οποία θα τους προσφέρει την αίσθηση της ενότητας με το Θεό. Το να αποκλείσει κανείς κάποια πτυχή της ζωής και να την εντάξει εκτός των ορίων του θρησκευτικού του καθήκοντος, αποτελεί παραβίαση της αρχής της ενότητας (*ταουχίντ*), η οποία είναι η πρωταρχική

---

⁸ Σαϊντ Έσμπερ Αλί Άχμαντ, “Βία και Ισλάμ”, (μετάφραση Ανδρέας Παππάς), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2016, σελ.93.

⁹ Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχτ, “Το Ιερό Κοράνιο και Μετάφραση των Εννοιών του στην Ελληνική Γλώσσα”, Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχτ για την Εκτύπωση του Ιερού Κορανίου, Μεδίνα, 2000.

¹⁰ Ποριώτης Εμμανουήλ, “Σύγχρονη Προσέγγιση του Ισλάμ στην Ελλάδα”, Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, Θεολογική Σχολή, Αθήνα, 2008, σελ.20.

ισλαμική αρετή¹¹. Οι νόμοι και οι κανόνες που εξασφαλίζουν το δέοντα βίο σύμφωνα με την αλήθεια του Ισλάμ, διαμόρφωσαν τη *σαρία*, προσδίδοντάς του έναν απαράβατο, δεσμευτικό χαρακτήρα. Για τους μουσουλμάνους όμως, η *σαρία* δεν είναι απλά ένα κανονιστικό σύνολο, που προέκυψε από την ερμηνεία των λόγων του Αλλάχ είναι ο ίδιος ο λόγος του Αλλάχ και η παρακαταθήκη του στην *ούμμα*. Τα ιερά κείμενα συνιστούν απόλυτα σημεία αναφοράς και κριτήρια οικοδόμησης της κοινωνίας. Έτσι, δεν είναι η αλήθεια κτήμα της κοινωνίας, αλλά η κοινωνία κτήμα της αλήθειας. Υπερτερούν της πραγματικότητας, την υποτάσσουν, την υποδουλώνουν¹². Ο χαρακτήρας του Ισλάμ ως κοινωνίας του Θεού και ως πολιτικού και θρησκευτικού συγχρόνως καθιδρύματος προσδιορίζει και τη φύση του ισλαμικού δικαίου. Ο Θεός δεν είναι μόνο ο ύψιστος νομοθέτης, αλλά και η υπέρτατη κοσμική εξουσία της κοινότητας¹³. Η αντίληψη αυτή, μετατρέπει το Ισλάμ σε ένα ολοκληρωτικό σύστημα για την ανθρώπινη ζωή, με κέντρο όχι τον άνθρωπο, αλλά τον ίδιο το Θεό.

Η έννοια της αυθεντίας του Ισλάμ, συμπληρώνεται από την απολυτότητά του. Κανένας δεν μπορεί να προσθέσει ή να αφαιρέσει κάποιο στοιχείο, γιατί είναι ο λόγος του Θεού. Μοναδική αλήθεια είναι η αλήθεια της κοινότητας των πιστών, μία αλήθεια που απορρέει από το δημιουργό και όχι το δημιούργημά του. Αυτή η αλήθεια μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, απόλυτη και αμετάκλητη, σαν πνευματικό κληροδότημα¹⁴. Σε διαφορετική περίπτωση, ίσως ο Διαφωτισμός θα μπορούσε να υποβιβάσει τη θρησκεία στο επίπεδο της ατομικής αναζήτησης, όπως συνέβη στη Δύση¹⁵.

Τόσο η έννοια του ολοκληρωτικού, όσο και εκείνη του απόλυτου, ενυπάρχουν στο δόγμα του Ισλάμ για τη σχέση του με τις υπόλοιπες θρησκείες. Το Ισλάμ συνιστά την πρωτογενή θρησκεία από καταβολής του κόσμου και αυτό είναι η βάση για την τελική κρίση όλων των θρησκειών¹⁶. Επίσης, μία από τις θεμέλιες αρχές του, είναι το ότι ο Μωάμεθ είναι ο τελευταίος προφήτης από τους προφήτες

---

¹¹ Αρμστρονγκ Κάρεν, "Ο Εμπόλεμος Θεός", Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα, 2002, σελ.72.

¹² Σάιντ Έσμπερ Αλί Άχμαντ, "Βία και Ισλάμ", (μετάφραση Ανδρέας Παππάς), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2016, σελ.249-250.

¹³ Ποριώτης Εμμανουήλ, "Σύγχρονη Προσέγγιση του Ισλάμ στην Ελλάδα", Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, Θεολογική Σχολή, Αθήνα, 2008, σελ.47.

¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 249.

¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 85.

¹⁶ Warner Bill, "Political Islam, a Totalitarian Doctrine", <https://www.politicalislam.com/political-islam-totalitarian-doctrine/>

όλων των εποχών. Συνεπαγωγικά, το Ισλάμ πρεσβεύει ότι αποτελεί για τον άνθρωπο την τελευταία και πιο ολοκληρωμένη, απαράβατη αλήθεια για κάθε πτυχή της ζωής του.

- Η έννοια του *τζιχάντ*

Η αραβική λέξη *τζιχάντ*, που κυριολεκτικά σημαίνει αγώνας, απαντάται στο Κοράνι και στις *χαντίθ*, ως ο αγώνας στο δρόμο του Θεού και ως η ένοπλη μάχη εναντίον των εχθρών της *ούμμα*. Ο σκοπός του *τζιχάντ* ήταν η διάδοση του Ισλάμ και η εξάπλωση του χαλιφάτου. Αυτή ήταν και η αντίληψη που υπήρχε μεταξύ των θεολόγων του Ισλάμ, κατά την κλασσική περίοδο των τριών πρώτων αιώνων της ιστορίας του. Η ερμηνεία αυτή, ακολουθούσε τη διαίρεση του κόσμου στη «γη του Ισλάμ» (*νταρ αλ Ισλάμ*), όπου κυριαρχούσε το Ισλάμ και στη «γη του πολέμου» (*νταρ αλ χαρμπ*), όπου δεν ήταν κυρίαρχο το Ισλάμ, οι κάτοικοι της οποίας μπορούσαν είτε να προσχωρήσουν στο Ισλάμ, είτε να πληρώσουν φόρο υποτέλειας. Σε διαφορετική περίπτωση, κηρύσσονταν εις βάρος τους *τζιχάντ*¹⁷. Η έννοια της λέξης *τζιχάντ* έχει ιδιαίτερο συναισθηματικό φορτίο για τους μουσουλμάνους και έτσι εξηγείται η επίκλησή της για το κάλεσμα σε ένοπλο αγώνα, αντί της λέξης *χαρμπ* (*harb*), που στα αραβικά σημαίνει πόλεμος.

Το καθήκον της διάδοσης του Ισλάμ, μπορούσε να γίνει με τέσσερις τρόπους: με την καρδιά (πίστη), με τη γλώσσα (λόγο), με το χέρι (πράξεις) και με το σπαθί (πόλεμο)¹⁸. Ο τρόπος της καρδιάς, είχε την ερμηνεία της προσωπικής πνευματικής μάχης ενάντια στα πάθη και τους πειρασμούς και καθιερώθηκε ως το «μεγάλο *τζιχάντ*» (*τζιχάντ αλ ακμπάρ*). Αντίθετα, η προσφυγή στη μέθοδο του σπαθιού ονομάστηκε «μικρό *τζιχάντ*» (*τζιχάντ αλ αζγκάρ*). Σε μία σχετική *χαντίθ*, ο Μωάμεθ φαίνεται να γυρίζει στο σπίτι του μετά από μία μάχη και να λέει ότι γύρισε από το «μικρό» στο «μεγάλο *τζιχάντ*». Το Κοράνι προτάσσει ότι το πρώτο καθήκον κάθε μουσουλμάνου, είναι να δημιουργήσει μια κοινωνία δικαίου και ισονομίας μέσα στην οποία οι μη έχοντες θα αντιμετωπίζονται με σεβασμό. Αυτό απαιτεί *τζιχάντ*, κυριολεκτικά δηλαδή, προσπάθεια ή αγώνα σε όλα τα επίπεδα και σε όλα τα

¹⁷ Knapp Michael, "The Concept and Practice of Jihad in Islam", Parameters, Spring 2003, σελ. 83.

¹⁸ Encyclopedia Britannica, "Jihad Islam", <https://www.britannica.com/topic/jihad>

μέτωπα: πνευματικό και κοινωνικό, προσωπικό και πολιτικό¹⁹. Για πολλούς μουσουλμάνους, το *τζιχάντ* αποτελεί τον έκτο στύλο²⁰ του Ισλάμ, είτε με την έννοια του «μικρού», είτε με την έννοια του «μεγάλου».

Ωστόσο, από τις απαρχές του το Ισλάμ είχε βίαιο και επεκτατικό χαρακτήρα. Ο Μωάμεθ, εκτός από προφήτης, κατά τους μουσουλμάνους, υπήρξε και επικεφαλής του ένοπλου σώματος των πιστών, με το οποίο δια πυρός και σιδήρου επιζητούσε συνεχώς την κατάκτηση νέων εδαφών και την εξάπλωση της νέας θρησκείας. Τόσο η αποστασία, όσο και η απιστία (*καφίρ*), δηλαδή η πίστη σε άλλη θρησκεία, χαρακτηρίζονται μέσα από το Κοράνι ως ανεπίτρεπτες επιλογές που πρέπει να αφορίζονται (*τακφίρ*) και να τιμωρούνται με παραδειγματικό θάνατο²¹. Η τιμωρία αφορά όχι μόνο στην επίγεια, αλλά και στη μεταθανάτια ζωή και ο τιμωρός είναι αντίστοιχα ο πιστός μουσουλμάνος και ο εκδικητής Θεός. Η χρήση θανατηφόρας βίας, λαμβάνει μέσα από το Κοράνι τη μορφή θρησκευτικού καθήκοντος, κατά πάγια εντολή του ίδιου του Θεού. Επιπλέον, αποκτά στη συνείδηση του πιστού τη θεϊκή -και επομένως την επίγεια- νομιμοποίηση, καθώς οι πράξεις βίας προβάλλονται ως πράξεις που γίνονται στο όνομα του Θεού. Οι άμεσες αναφορές στο Κοράνι²² και τις *χαντίθ* είναι πολλές:

«Μια τρομερή τιμωρία περιμένει εκείνους που δεν πιστεύουν στα σημάδια του Θεού. Ο Θεός είναι παντοδύναμος, είναι μέγας εκδικητής.» (Κοράνι 3:4).

«Σύντομα θα ρίξουμε στην κόλαση αυτούς που δεν πιστεύουν στα σημάδια μας. Κάθε φορά που το δέρμα τους θα καίγεται, θα τους το αλλάζουμε με νέο, ώστε να νιώθουν την αιώνια τιμωρία.» (Κοράνι 4:56).

«Σε όποιον μάχεται για τον Αλλάχ, είτε σκοτωθεί είτε νικήσει, θα έχει πλούσια ανταμοιβή.» (Κοράνι, 4:74)

---

¹⁹ Μαρντάνι Μαχμούτ, "Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος", (μετάφραση: Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006, σελ. 100.

²⁰ Οι πέντε στύλοι του Ισλάμ είναι οι: *σαχάντα* (η ομολογία της πίστης), *σαλάτ* (η προσευχή), *ζακάτ* (η φιλανθρωπία), *σάουμ* (η νηστεία) και *χατζ* (το προσκύνημα στους ιερούς τόπους).

²¹ Antunez C. Juan, "Islamic Trends in BiH: Is Bosnian Islam a Threat to the Safety and Security of the Country and the Rest of Europe?", EUFOR HQ, IAD Production, Sarajevo, 2008, σελ.17.

²² Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ, "Το Ιερό Κοράνιο και Μετάφραση των Εννοιών του στην Ελληνική Γλώσσα", Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ για την Εκτύπωση του Ιερού Κορανίου, Μεδίνα, 2000.

«Μην αφήσεις επί της γης ούτε έναν από τους απίστους.» (Κοράνιο 7:26).

«Δεν τους σφαγιάσατε, ο Θεός τους σκότωσε.» (Κοράνι 8:17).

«Δώστε μάχη εναντίον τους, μέχρις ότου να μην υπάρχει πια διωγμός και η λατρεία να είναι μόνο για τον Αλλάχ.» (Κοράνι, 8:39)

«Μάχομαι στην υπηρεσία του Αλλάχ. Αυτό είναι ευλάβεια και καλή πράξη. Γιατί αυτή η μάχη είναι δίκαιη, αληθινή και καλή.» (Ισχάκ: 300)

«Μου άρεσε η τιμωρία που επιβλήθηκε στους απίστους. Το να σκοτώνεις ήταν γλυκύτερο από το πιτό.» (Ισχάκ: 576)

«Υπάρχει μια άλλη πράξη που ανυψώνει τη θέση ενός άντρα στον Παράδεισο κατά εκατό φορές και η διαφορά μεταξύ ενός βαθμού και του άλλου, είναι ίση με το ύψος του ουρανού από τη γη. Εκείνος είπε: Ποια είναι αυτή η πράξη; Εκείνος (ο Μωάμεθ) απάντησε: *Τζιχάντ* για τον Αλλάχ! *Τζιχάντ* για τον Αλλάχ!» (Μουσλίμ, 20:4645)

Τζιχάντ μπορεί να κηρύξει μόνο ένας αναγνωρισμένος θρησκευτικός αρχηγός, καθότι αυτό είναι καθήκον της *ούμμα* και όχι ατομικό. Επίσης, το Κοράνι θέτει συγκεκριμένους κανόνες διεξαγωγής της μάχης, όπως το διαχωρισμό και την προστασία των αμάχων, την αναλογική χρήση της βίας, κλπ²³.

Ιστορικά, η πρακτική του ένοπλου *τζιχάντ*, έχει υπάρξει περιστασιακή και μεμονωμένη, σηματοδοτώντας περιόδους κρίσεως στην ισλαμική ιστορία. Μετά τους πρώτους αιώνες δημιουργίας των ισλαμικών κρατών και μέχρι το αφγανικό *τζιχάντ* τη δεκαετία του 1980, υπήρχαν μόνο τέσσερις περιπτώσεις ευρείας χρήσης του όρου *τζιχάντ*, ως συνθήματος κινητοποίησης. Η πρώτη ήταν από τον πολεμιστή Σαλαντίν, ως αντίδραση στην κατάκτηση και σφαγή που ακολούθησε την πρώτη σταυροφορία τον 11^ο αιώνα. Η δεύτερη, από τους *σούφι* στην περιοχή της Σενεγκάμπια στη Δυτική Αφρική, στο τέλος του 17^{ου} αιώνα, εναντίον της

---

²³ Knapp Michael, "The Concept and Practice of Jihad in Islam", Parameters, Spring 2003, σελ. 86.

μουσουλμανικής αριστοκρατίας που πουλούσε η ίδια τους υπηκόους της σε Ευρωπαίους δουλεμπόρους. Η τρίτη φορά που διεξήχθη *τζιχάντ* με τη μορφή του δίκαιου πολέμου, ήταν στα μέσα του 18^{ου} αιώνα στην αραβική χερσόνησο, τον οποίο κήρυξε ο θρησκευτικός ηγέτης Αμππούλ Ουαχάμπ εναντίον των σουνιτών μουσουλμάνων, των αιρετικών σιιτών και των Οθωμανών αποικιοκρατών. Η τέταρτη εκτεταμένη περίπτωση *τζιχάντ* με τη μορφή ένοπλης διαμάχης, έλαβε χώρα στο Σουδάν, όταν ο ηγέτης Μουχάμαντ Άχμαντ, αυτοανακηρύχτηκε το 1881 *Αλ Μάχντι* (Μεσσίας) και ξεκίνησε τον αγώνα ενάντια στη αποικιοκρατική κατοχή των Τούρκων, των Αιγυπτίων και των Βρετανών.²⁴

- Η «ασφαλειοποίηση» του διαφορετικού

Το Ισλάμ επιβάλλει ένα απαγορευτικό πλαίσιο σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης παρουσίας. Κατ'αρχάς, ως προς το ίδιο το άτομο, το κανονιστικό περιεχόμενο της *σαρία*, δεν αφήνει κανένα περιθώριο για προσωπική ελευθερία. Με καταπιεσμένο το Εγώ, η στάση, η συμπεριφορά και οι πράξεις του ατόμου περιχαρακώνονται. Η ελεύθερη διάνοηση του ανθρώπου καταργείται και αντικαθίσταται από μία απρόσωπη υποταγή. Στο επίπεδο της κοινωνίας, το Ισλάμ αντιμάχεται ό,τι προηγήθηκε και ό,τι ακολούθησε τη γέννησή του: φιλοσοφία, τέχνη, στοχασμό, δημιουργικότητα, κοσμοαντίληψη, τα πάντα. Με τη σκέψη να έχει τεθεί υπό απαγόρευση και την τέχνη να καταδικάζεται, η μόνη αλήθεια είναι αυτή που εκθειάζεται από το ίδιο²⁵. Στο Ισλάμ, το βλέμμα είναι σαφώς στραμμένο προς το παρελθόν. Το μέλλον δεν υφίσταται. Αποκτά νόημα και υπάρχει μόνο υπό το φως του παρελθόντος. Το παρελθόν, είναι το μέλλον του παρόντος. Μόνο με αυτή την έννοια είναι νοητή η πρόοδος στο Ισλάμ, μέσω της μίμησης του ιδεώδους που συνιστά το παρελθόν. Το παρελθόν είναι ο τόπος της αλήθειας και το να επιδιώξεις την πρόοδο, σημαίνει να εξισλαμίζεις το μέλλον με αφετηρία το παρελθόν. Το πρόταγμα λοιπόν, της προόδου στην ισλαμική κοσμοαντίληψη, έγκειται στον εξισλαμισμό των πάντων²⁶. Με άλλα λόγια, το συλλογικό Εγώ

---

²⁴ Μαμντάνι Μαχμούντ, “Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος”, (μετάφραση: Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006, σελ. 101-104.

²⁵ Σαϊντ Έσμπερ Αλί Άχμαντ, “Βία και Ισλάμ”, (μετάφραση Ανδρέας Παππάς), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2016, σελ.36.

²⁶ Στο ίδιο, σελ.246.

«αιχμαλωτίζεται», κατακερματισμένο στα στάσιμα επιμέρους Εγώ που το απαρτίζουν.

Στο επίπεδο εκτός κοινωνίας, το Ισλάμ δεν έχει ανάγκη ούτε τον κόσμο, ούτε τον άλλον, ούτε την κουλτούρα, γιατί θεωρεί ότι είναι το ίδιο η απόλυτη κουλτούρα. Παραμένει πάντα αναλλοίωτο έως το τέλος του κόσμου. Όταν το Κοράνι κάνει λόγο για το παρελθόν, το αποκαλεί *τζαχιλίγια*, που σημαίνει «εποχή της άγνοιας», περιφρονώντας αρχέγονους πολιτισμούς και θρησκείες από τις οποίες βαθιά επηρεάστηκε²⁷. Αυτή η στάση στην κοσμοαντίληψη του Ισλάμ, δεν αποτελεί όμως παρά το ιδεολογικό προστάδιο της επιβολής είτε του τελικού εξισλαμισμού της άλλης κοινωνίας, είτε της εξόντωσής της. Το γεγονός ότι το Κοράνι πάνω από τη μισή έκτασή του, αναφέρεται στους άπιστους (*καφίρ*) οι οποίοι δεν αποτελούν μέρος του Ισλάμ, καταδεικνύει τη βαρύτητα που αποδίδει στην απειλή της διαφορετικότητας και θέτει τον «πολιτικό» του προσανατολισμό²⁸.

Με σύγχρονους όρους πολιτικής θεωρίας, το Ισλάμ έχει «ασφαλειοποιήσει»²⁹ άπαξ και σε όλα τα επίπεδα της ανθρώπινης παρουσίας, οτιδήποτε δεν πηγάζει από αυτό, έχοντας επιβάλει μία απαράβατη κοινωνικο-πολιτική «μηχανική» με την οποία το οποιοδήποτε διαφορετικό, αποκτά το χαρακτήρα απειλής που πρέπει να αποβληθεί και να εξουδετερωθεί. Η «μηχανική» αυτή, ανατροφοδοτείται από τη λειτουργία της, επαληθεύοντας ότι το Ισλάμ συνίσταται δογματικά σε μια θρησκεία με ένα περικλειστο, καθολικό και «στεγανοποιημένο» σύστημα αξιών. Κατά αναλογία με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, το Ισλάμ δεν έχει όρια στην αλήθεια που πρεσβεύει και συνεπώς δεν υπάρχουν όρια στην εφαρμογή του και στον έλεγχο της ζωής του ανθρώπου.

---

²⁷ Στο ίδιο, σελ.45,49.

²⁸ Warner Bill, "Political Islam, a Totalitarian Doctrine", Apr 4 2017 <https://www.politicalislam.com/political-islam-totalitarian-doctrine/>

²⁹ Η έννοια της «ασφαλειοποίησης» αντιστοιχεί στη διαδικασία ανάδειξης ζητημάτων σε νέες απειλές και τη θεώρησή τους ως ζητήματα ασφαλείας. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η έμφαση δίδεται στην κοινωνικο-πολιτική διαδικασία με την οποία τα διάφορα ζητήματα αποκτούν το χαρακτηριστικό της απειλής και αναγνωρίζονται ως τέτοια από το κοινωνικό σύνολο στο οποίο η διαδικασία απευθύνεται. Προέρχεται από τη «Σχολή της Κοπεγχάγης», μία σχολή σκέψης στις σύγχρονες Σπουδές Ασφαλείας, που έλαβε το όνομά της από τη σχέση της με το ερευνητικό κέντρο COPRI (Copenhagen Peace Research Institute) της Κοπεγχάγης. Συνδυάζει την παραδοσιακή θεωρία με τη θεωρία του κονστρουκτιβισμού, διευρύνοντας το επιστημονικό πεδίο της ασφάλειας, με την εισαγωγή της έννοιας της «ασφαλειοποίησης». Το Ισλάμ βέβαια, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη θεωρία του κονστρουκτιβισμού, η οποία προτάσσει ότι δεν υπάρχει αντικειμενικότητα και εκ των προτέρων ερμηνεία των ζητημάτων, αλλά αυτά υπόκεινται σε «κατασκευή».

Κεφάλαιο 3^ο: Η ερμηνεία του Ισλάμ

- Το σχίσμα

Η χρονική διάρκεια των δεκαπέντε αιώνων από τη «γέννηση» και καθιέρωση του Ισλάμ, οδήγησε αναπόφευκτα σε ποικίλες θεωρητικές και πρακτικές ερμηνείες από τους πιστούς του. Ήδη από τις απαρχές της -μόλις με το θάνατο του Μωάμεθ και με βάση το ερώτημα της διαδοχής του³⁰-, η νέα θρησκεία βρέθηκε αντιμέτωπη με διχαστικές τάσεις, οι οποίες προκάλεσαν τη βίαιη κατάτμηση των μουσουλμάνων σε δύο επιμέρους δόγματα, το σουνιτικό και το σιιτικό Ισλάμ. Από το κεντρικό ζήτημα της διαδοχής, που συνιστούσε ένα κατεξοχήν πολιτικό θέμα, αφού ο χαλίφης ήταν ταυτόχρονα πολιτικός και στρατιωτικός αρχηγός της κοινότητας των πιστών, προέκυψαν ποικίλες θεολογικές διαφορές, σχετικά με τις πηγές του δόγματος του Ισλάμ.

Η συνιστώσα των διαφορών μεταξύ σουνιτών και σιιτών, έγκειται στην ερμηνεία του Κορανίου και την πιστότητα εφαρμογής της *σαρία*. Το σουνιτικό Ισλάμ δίνει έμφαση στο «προφανές» (*αλ νταχέρ*), δηλαδή στο «γράμμα» του Κορανίου, ενώ το σιιτικό Ισλάμ στο «κεκαλυμμένο» (*αλ μπάτεν*), δηλαδή στο «πνεύμα» αυτού³¹. Το σιιτικό Ισλάμ αποδέχεται ότι είναι δυνατό όποτε απαιτηθεί, να γίνει από το θρησκευτικό ιερατείο μία κατά αναλογία επιχειρηματολογία και ερμηνεία των κύριων πηγών του Ισλάμ (*ιζτιχάντ*) και συνεπώς μία διασταλτική εφαρμογή της *σαρία*. Αντιθέτως, το σουνιτικό Ισλάμ θεωρεί ότι από τον 10^ο αιώνα και έπειτα, κάθε προσπάθεια ανάπτυξης νομικής συλλογιστικής οφείλει να περιορίζεται στην αρχική ερμηνεία, εξήγηση και εφαρμογή του δόγματος που έχει δημιουργηθεί. Η στάση αυτή ονομάστηκε «κλείσιμο της πύλης του *ιζτιχάντ*» ή αλλιώς η υιοθέτηση του *τακλίντ*, της αναμφισβήτητης δηλαδή αποδοχής των

---

³⁰ Μετά το θάνατο του Μωάμεθ το έτος 632 μ.Χ., οι σίιτες υποστήριξαν στο πρόσωπο του Άλι Ιμπν, εξάδελφο και γαμπρό του Μωάμεθ, ότι διάδοχος μπορεί να είναι μόνο κάποιος από το άμεσο οικογενειακό του περιβάλλον, ενώ οι σουνίτες, υποστήριξαν στο πρόσωπο του Αμπού Μπακρ ότι αυτό δεν είναι απαραίτητο. Τελικά επικράτησαν οι υποστηρικτές του Αμπού Μπακρ, παρόλο που ο Άλι κυβέρνησε αργότερα ως τέταρτος χαλίφης. Ο διχασμός αυτός οξύνθηκε ακόμη περισσότερο όταν ο γιος του Άλι, ο Χουσέιν, σκοτώθηκε το 680 στην Καρμπάλα από σουνίτες στρατιώτες. Έκτοτε, τόσο το γεγονός, όσο και η τοποθεσία της Καρμπάλα, παραμένουν εμβληματικά στη συνείδηση των σιιτών.

³¹ Middle East Institute, "Islam Schools of Thought", <https://www.mei.edu/publications/schools-thought-islam>

υφιστάμενων ερμηνειών³². Ακόμα και μέσα στο σουνιτικό Ισλάμ, η θέση αυτή συνάντησε διάφορες μορφές αποδοχής, οι οποίες οδήγησαν τελικά σε επιμέρους θεολογικές σχολές σκέψης³³.

Η δημιουργία του δογματικού σχίσματος ανάμεσα σε σουνίτες και σίιτες μουσουλμάνους, θα αποτελέσει τη ρίζα της μεταξύ τους αντιπαράθεσης, που στο ιστορικό πλαίσιο θα λάβει πολλές μορφές, από την απλή συνύπαρξη, μέχρι τη μορφή της αλληλοεξόντωσης, στη βάση της αποστασίας (*καφίρ*).

- Ο ισλαμισμός

Στο πέρασμα του χρόνου και μέσα από αναπόφευκτες γεωπολιτικές αλληλεπιδράσεις, το Ισλάμ προσέλαβε διάφορες μορφές-ρεύματα, έτσι όπως το αντιλαμβάνονταν και το βίωνε η κοινωνία των πιστών του, αλλά και ο υπόλοιπος κόσμος. Ως ένα σύστημα κοινωνικών και πολιτικών αξιών –πέρα από αυτό της θρησκείας- το εφαρμοσμένο Ισλάμ τυποποιήθηκε στη σύγχρονη επιστήμη, με βάση τα προτάγματά του ως προς την επιβολή του ισλαμικού νόμου.

Χωρίς να υφίσταται μία ενιαία κατηγοριοποίηση κατά αποκλειστικότητα αποδεκτή, έχει καθιερωθεί ο όρος ισλαμισμός, για να περιγράψει το ρεύμα του Ισλάμ που επιδιώκει την εγκαθίδρυση του ισλαμικού νόμου στη ζωή των ανθρώπων, καθώς και στη λειτουργία της κοινότητας. Πολλοί μελετητές χρησιμοποιούν ως συνώνυμο τον όρο «πολιτικό Ισλάμ», ενώ το ίδιο ρεύμα μπορεί κατά περίπτωση, να αποδοθεί και από άλλες περιγραφές, όπως συντηρητικό, ριζοσπαστικό, ακτιβιστικό, ένοπλο Ισλάμ, κα.³⁴ Παρόλο που η επιθυμητή τελική κατάσταση για τις επιπλέον διαιρέσεις του ρεύματος του ισλαμισμού είναι γενικά η ίδια, ο τρόπος επίτευξης του σκοπού διαφέρει σημαντικά. Μέσα από την επεξεργασία της ισλαμικής ιδεολογίας, αναπτύχθηκαν σταδιακά ρεύματα και κινήματα τα οποία θεωρούν ότι η λύση βρίσκεται στο κοινωνικό-πολιτικό σύστημα όπου εντάσσονται, ενώ άλλα, ότι το πρόβλημα είναι το ίδιο το σύστημα και πρέπει να αλλάξει. Γενικά, οι «πνευματικοί πατέρες» και οι ηγέτες του ισλαμισμού

³² Ποριώτης Εμμανουήλ, “Σύγχρονη Προσέγγιση του Ισλάμ στην Ελλάδα”, Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, Θεολογική Σχολή, Αθήνα, 2008, σελ.51.

³³ Στα πλαίσια του σουνιτικού Ισλάμ, οι σχολές αυτές είναι η σχολή *Χανάφι*, *Μαλίκι*, *Σάφι* και *Χανμπάλι*, ενώ η επικρατέστερη από τις σχολές που ακολουθεί το σιιτικό Ισλάμ είναι η σχολή *Τζαφάρι*.

³⁴ <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195390155/obo-9780195390155-0063.xml>

υιοθέτησαν τη χρήση του όρου *τζιχάντ*, κυρίως με την έννοια της επανάστασης και της ανατροπής, δηλαδή με την έννοια του «μικρού» *τζιχάντ*.

Δογματικά, το Ισλάμ είναι ισλαμιστικό, με την έννοια ότι επιτάσσει την επιβολή της θρησκείας και του ισλαμικού νόμου σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ζωής. Ωστόσο, η εφαρμογή του και οι πιστοί του, δεν πρέπει να ταυτίζονται *a priori* με τον ισλαμισμό. Γενικά, όλοι οι ισλαμιστές είναι μουσουλμάνοι, αλλά προφανώς, όλοι οι μουσουλμάνοι δεν είναι ισλαμιστές. Ενώ δηλαδή το Ισλάμ είναι μία θρησκεία, ο ισλαμισμός εκφράζει την κοινωνική-πολιτική ιδεολογία και το αντίστοιχο φαινόμενο, που πηγάζουν από το δογματικό πυρήνα του Ισλάμ.

Στο σουνιτικό Ισλάμ, η ίδια ιδεολογία αποδίδεται γενικά με τον όρο *σαλαφισμός*. Οι σαλαφίτες θεωρούν ότι το «καθαρό» Ισλάμ είναι μόνο των τριών πρώτων γενεών μουσουλμάνων. Σύμφωνα με μία *χαντίθ*, ο Μωάμεθ είπε:

«Οι καλύτεροι άνθρωποι είναι αυτοί της γενιάς μου, η γενιά που ακολούθησε και η γενιά που ακολούθησε έπειτα.»³⁵

Ο,τιδήποτε διαφορετικό είναι αντι-ισλαμικό και πρέπει η κοινωνία των πιστών να «εξαγιστεί» από αυτό. Ο σαλαφισμός είναι αντίθετος με κάθε έννοια νεωτερικότητας, όπως είναι τα κράτη, τα κόμματα, οι τέχνες κλπ, παρόλο που η ιδεολογία του σαλαφισμού προωθείται σε πολλές περιπτώσεις και μέσα από την αποδοχή αυτών. Κατηγορία του σαλαφισμού είναι ο τζιχαντισμός, που πρεσβεύει ότι η προσφυγή στη βία είναι νόμιμη και απαραίτητη για τον «εξαγισμό» του Ισλάμ και την επιβολή του ισλαμικού νόμου. Επίσης, πολλές φορές ο σαλαφισμός ταυτίζεται με τον ουαχαμπισμό³⁶, μία άλλη αυστηρή εκδοχή του Ισλάμ, που πιστεύει στην ακριβή εφαρμογή της *σαρία* και αντιτάσσεται σε οτιδήποτε διαφορετικό. Στο σιιτικό Ισλάμ, δεν υπάρχει η έννοια του σαλαφισμού, παρόλο που υφίσταται ως ιδεολογία και ρεύμα η έννοια του ισλαμισμού.

---

³⁵ *Χαντίθ* Αλ Μπουχάρι, 2562.

³⁶ Η λέξη προέρχεται από τον άραβα λόγιο του Ισλάμ Μουχάμαντ Ίμπν Άμπντουλ Ουχάμπ (1703-1792). Γεννήθηκε στην αραβική χερσόνησο και επέμενε στην κήρυξη του μονοθεϊσμού. Πρωταγωνίστησε ως θρησκευτικός ηγέτης, στη συγκρότηση το 1744 του πρώτου κράτους των Σαούντ, πρόδρομο της σημερινής Σαουδικής Αραβίας. Για αυτό το λόγο, ο ουαχαμπισμός καθιερώθηκε ως το επίσημο δόγμα της Σαουδικής Αραβίας.

- Η δημιουργία και η εξέλιξη του ισλαμισμού

Ο ισλαμισμός, «γεννήθηκε» μέσα από το δόγμα του Ισλάμ και εξελίχθηκε ως ένα κίνημα βαθιά συντηρητικό και αντι-νεωτερικότητας, με «πνευματικούς πατέρες» σε διάφορες εποχές. Μέσα από την επισκόπηση της εξελικτικής του διαδρομής, ειδικότερα την περίοδο του 20^{ου} αιώνα, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την ιστορικότητα και τη δύναμη της έννοιας του *τζιχάντ* και να κατανοήσουμε καλύτερα τα φαινόμενα και κινήματα που έχει προκαλέσει μέχρι τις μέρες μας.

Το γεωπολιτικό περιβάλλον της δεκαετίας του 1920, ήταν εκείνο της έντονης ταραχής στο μουσουλμανικό κόσμο. Αυτή η περίοδος αντιστοιχεί στο απόγειο της ευρωπαϊκής αποικιοκρατίας, αλλά επίσης και στην κατάργηση του οθωμανικού χαλιφάτου της Κωνσταντινούπολης από τον Μουσταφά Κεμάλ το 1924. Ο κόσμος του Ισλάμ βρίσκεται κατατεμαχισμένος από τις χριστιανικές δυνάμεις και ανάστατος εσωτερικά, αφού το χαλιφάτο που συμβολίζει την ενότητα των πιστών σε όλο τον κόσμο, έχει αντικατασταθεί από μία κοσμική εξουσία³⁷. Σημαντικοί διανοούμενοι μουσουλμάνοι θα επηρεαστούν από τη μετάλλαξη που παρατηρούν στο μουσουλμανικό κόσμο, θα διαμορφώσουν διάφορα ισλαμιστικά προτάγματα και θα δημιουργήσουν ριζοσπαστικά κινήματα και οργανώσεις. Αυτά θα αποτελέσουν μέρος μιας εξελισσόμενης αναζήτησης για μια ουσιαστική απάντηση σε ένα διπλό δίλημμα: την αποικιοκρατική κατοχή και την κοινωνική μεταρρύθμιση. Δεν αναζητούσαν μια θρησκευτική απάντηση σε πνευματικά ζητήματα, αλλά μια πολιτική και κοινωνική απάντηση σε ένα κοσμικό δίλημμα. Ακολουθώντας περισσότερο τους διανοούμενους παρά τον κλήρο, τα συγκεκριμένα κινήματα πίστευαν ότι το Ισλάμ δεν αποτελεί «απλώς μια θρησκεία», αλλά μοιάζει περισσότερο με πολιτική ιδεολογία που έχει εφαρμογές σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ύπαρξης³⁸.

Ο Πακιστανός διανοούμενος Σαγίντ Αμπού αλ Μαουντούντι (1903-1979), ήταν ο πρώτος που έγραψε για την πολιτική δύναμη του Ισλάμ και το *τζιχάντ* στα πλαίσια της δύναμης αυτής. Από την αρχή εχθρικός στο σχέδιο ενός περιορισμένου «κράτους των μουσουλμάνων», το οποίο θα έδινε την εξουσία σε

---

³⁷ Κέπελ Ζιλ, "Τζιχάντ, ο Ιερός Πόλεμος", Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001, σελ.54.

³⁸ Μαμντάνι Μαχμούντ, "Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος", (μετάφραση: Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006, σελ. 307.

εθνικιστικές ελίτ, ο Μαουντούντι, μέσα από το βιβλίο του *Το τζιχάντ στο Ισλάμ*, μάχεται υπέρ ενός ισλαμικού κράτους σε όλη την Ινδία. Θεωρεί ότι κάθε εθνικισμός αποτελεί ασέβεια (*κουφρ*), ότι η πολιτική είναι ακέραιο και αδιαίρετο συστατικό στοιχείο της ισλαμικής πίστης, καθώς και ότι το ισλαμικό κράτος που η πολιτική δράση των μουσουλμάνων θέλει να οικοδομήσει, αποτελεί την «πανάκεια» σε όλα τους τα προβλήματα. Για τον ίδιο, οι πέντε παραδοσιακοί πυλώνες του Ισλάμ, δεν αποτελούν παρά εκπαίδευση και προετοιμασία για το *τζιχάντ*³⁹.

Ο Μαουντούντι, ήταν ο πρώτος που υπογράμμισε την αναγκαιότητα για *τζιχάντ* από τους σύγχρονους μουσουλμάνους. Όρισε ως απώτερο στόχο του Ισλάμ, την κατάργηση της εξουσίας του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο και την επιστροφή του κάτω από την εξουσία ενός και μόνο Θεού, με το *τζιχάντ* στο ρόλο του ακούραστου διώκτη. Ισχυρίστηκε ότι η ένοπλη σύγκρουση αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του *τζιχάντ* και υπήρξε ο πρώτος σημαντικός ιδεολόγος ο οποίος διακήρυξε ένα παγκόσμιο *τζιχάντ*⁴⁰. Τα έργα του που θα κυκλοφορούσαν και σε άλλες χώρες, επηρέασαν καταλυτικά την ισλαμική ριζοσπαστική σκέψη.

Η αλλαγή από μία μεταρρυθμιστική σε μία ριζοσπαστική ημερήσια διάταξη, γίνεται καλύτερα αντιληπτή στα πλαίσια της μετάβασης από την αποικιακή στη μετααποικιακή περίοδο, αναδεικνυόμενη μέσα από την ιστορία της οργάνωσης των «Αδελφών Μουσουλμάνων» στην Αίγυπτο.

Η συγκεκριμένη οργάνωση ιδρύθηκε το Μάρτιο του 1928 από τον Αιγύπτιο Χασάν Αλ Μπάνα (1906-1949), με το μήνυμα ότι οι μουσουλμάνοι έπρεπε να αντλήσουν από τους δικούς τους ιστορικούς και πολιτισμικούς πόρους, αντί να αντιγράφουν άλλους ανθρώπους, σαν να είναι πολιτισμικά «υβρίδια». Βασίστηκε σε ένα πρόγραμμα δράσης έξι σημείων, μεταξύ των οποίων και την απελευθέρωση των μουσουλμανικών εδαφών από την ξένη κυριαρχία, με στόχο τη δημιουργία μιας εκτεταμένης κοινωνικής οργάνωσης όπου θα έβρισκε εφαρμογή η *σαρία*⁴¹.

Το 1935, ο Αλ-Μπάνα καθόρισε το περίγραμμα της δράσης της: «Ο Θεός είναι ο σκοπός μας. Ο Προφήτης το πρότυπο μας. Το Κοράνιο ο νόμος μας. Η *τζιχάντ* η ζωή μας. Το μαρτύριο η ευχή μας». Η εν λόγω αδελφότητα, θα αποτελέσει το παλιότερο και αντιπροσωπευτικότερο κίνημα του σουνιτικού ισλαμισμού και η

³⁹ Κέπελ Ζιλ, "Τζιχάντ, ο Ιερός Πόλεμος", Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001, σελ.63.

⁴⁰ Μαμντάνι Μαχμούντ, "Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος", (μετάφραση: Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006, σελ. 107-108.

⁴¹ Στο ίδιο, σελ.97.

μητέρα όλων των ισλαμιστικών κινημάτων που θα ακολουθήσουν⁴². Η οργάνωση δημιούργησε το δικό της δίκτυο κοινωφελών υπηρεσιών, όπως σχολεία, φαρμακεία, επιχειρήσεις, κα. Συγκροτήθηκε επίσης και παραστρατιωτικό τμήμα, ο *Μυστικός Οργανισμός*, που ασκούσε τρομοκρατία⁴³. Η ήττα των Αράβων το 1948 και εν συνεχεία η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, λειτούργησαν καταλυτικά ώστε να απαιτήσει η οργάνωση τη δημιουργία ενός τάγματος για να πολεμήσει στην Παλαιστίνη. Η δραστηριοποίηση της ως κράτος εν κράτη, σε συνδυασμό με τις κατηγορίες κατά του εθνικιστή Νάσερ, οδήγησαν στη διάλυση της οργάνωσης το 1954 και στη φυλάκιση πολλών ηγετικών μελών της⁴⁴. Οι «Αδερφοί Μουσουλμάνοι» με την ιδεολογία και τη δράση τους μέχρι τότε, θα κατάφερναν να καθιερωθούν ως το πρότυπο για τα ισλαμιστικά κινήματα που θα ακολουθούσαν.

Μέσα από τη φυλακή ως σημαίνον μέλος των «Αδερφών Μουσουλμάνων», ένας άλλος διανοούμενος, ο Σαγίντ Κουμπ (1906-1966), θα μεταλλάξει τις θέσεις του αρχηγού της οργάνωσης και θα τις καταστήσει πιο ριζοσπαστικές. Ήδη από τον 13^ο αιώνα, ο θεολόγος Αχμάντ Ιμπν Ταϊμίγια (1263-1328) είχε κηρύξει την ιδέα ότι κάθε μουσουλμάνος που δε ζει σύμφωνα με το νόμο του Θεού, είναι αποστάτης (*καφίρ*) και κάθε άρχων που δε μπορεί να επιβάλει το νόμο του Θεού, δεν πρέπει να κυβερνά. Ο Κουμπ θα συνδυάσει τις θέσεις του Ταϊμίγια με εκείνες του Μαουντούντι, για να καταλήξει στην ιδέα ότι πρώτα πρέπει να επέλθει η «κάθαρση» από τους μη πιστούς μουσουλμάνους (τον εγγύς εχθρό) και στη συνέχεια από τους εξωτερικούς εχθρούς. Θεωρεί ότι εάν ένας ηγέτης δεν είναι πραγματικός μουσουλμάνος, δε δικαιούται να εξαπολύσει *τζιχάντ* κατά του εχθρού, όπως ήταν τότε το νεότευκτο κράτος του Ισραήλ. Επιπλέον, κηρύσσει ότι το *τζιχάντ* είναι προσωπικό καθήκον κάθε πιστού μουσουλμάνου και όχι μόνο συλλογικό⁴⁵.

Προκειμένου να απαξιώσει τον κρατούντα την εποχή εκείνη εθνικισμό ως ιδανικό, ο Κουμπ χρησιμοποίησε το δίδυμο κριτήριο διαφοροποίησης του Ισλάμ και του μη Ισλάμ, του Καλού και του Κακού, του Δίκαιου και του Άδικου. Στο Ισλάμ, ο *Αλλάχ* κατέχει μόνος του την κυριαρχία και αποτελεί το μοναδικό αντικείμενο

---

⁴² Ποριώτης Εμμανουήλ, "Σύγχρονη Προσέγγιση του Ισλάμ στην Ελλάδα", Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, Θεολογική Σχολή, Αθήνα, 2008, σελ.86.

⁴³ Κέπελ Ζιλ, "Τζιχάντ, ο Ιερός Πόλεμος", Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001, σελ.57.

⁴⁴ Μαμντάι Μαχμούντ, "Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος", (μετάφραση: Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006, σελ. 98.

⁴⁵ Knapp Michael, "The Concept and Practice of Jihad in Islam", Parameters, Spring 2003, σελ. 84, 86.

λατρείας των ανθρώπων. Ο μόνος δίκαιος ηγέτης, είναι αυτός που κυβερνά σύμφωνα με όσα αποκάλυψε ο Αλλάχ. Αντιθέτως, όταν την κυριαρχία κατέχει ένα «είδωλο» (το έθνος, το κόμμα, ο στρατός, ο λαός, κα) και όταν αυτό είναι το αντικείμενο της λατρείας του πλήθους, τότε βασιλεύει το Κακό, το Άδικο, το αντί-Ισλάμ (*τζαχιλίγια*) και πρέπει άμεσα να καταστραφεί⁴⁶. Η κομβική συμβολή του Κουτμπ στην ισλαμιστική σκέψη, ήταν η ανάδειξη του ίδιου του συστήματος ως πρόβλημα και η πρόταση για μη συμβιβασμό, επανάσταση και ρήξη με αυτό, ως η μοναδική λύση.

Η ριζοσπαστική ιδεολογία του ισλαμισμού, παρόλο που είχε επωαστεί μέσα στο σουνιτικό Ισλάμ, έγινε πράξη μέσα στο σιιτικό Ισλάμ. Η αξία της Ιρανικής Επανάστασης του 1979 για τον ισλαμισμό, είναι μοναδική. Καταρχάς σε ιδεολογικό επίπεδο, πραγματοποιήθηκε εξίσου μία επανάσταση χωρίς προηγούμενο, αφού ένας ανώτατος σίιτης κληρικός -ο Αγιατολάχ Χομείνι- υιοθετούσε ιδέες που είχαν επεξεργαστεί νωρίτερα σουνίτες ισλαμιστές διανοούμενοι και τους έδινε την έγκριση ενός διδάκτορα του νόμου⁴⁷. Σε πολιτικό επίπεδο, η Επανάσταση ήταν ένας «χείμαρρος» που συμπαρέσυρε στο διάβα του χιλιάδες μουσουλμάνους από όλο τον κόσμο και κατέδειξε ότι η πίστη τους που τελούσε υπό διωγμό, μπορούσε να αναμετρηθεί με τις πανίσχυρες δυνάμεις της εκκοσμίκευσης και να νικήσει⁴⁸. Απέναντί του δεν ήταν μόνο ο εσωτερικός εχθρός, αλλά και ο κύριος εκπρόσωπος του δυτικού νεωτερισμού, οι ΗΠΑ, που παρείχαν σταθερή πολιτική στήριξη στο καθεστώς του Σάχη.

Επιπλέον, ο Χομείνι κατάφερε να πραγματοποιήσει εκείνο που κανείς δεν μπόρεσε να καταφέρει στο σουνιτικό Ισλάμ: να συσσωρεύσει τη στήριξη των παραδοσιακών, αγροτικών και αστικών κύκλων, που θα ακολουθούσαν πάντα τις απόψεις ενός έγκριτου, ανώτερου κλήρου και των σύγχρονων κοινωνικών ομάδων των πόλεων, που ήταν επιρρεπείς σε ένα λεξιλόγιο, το οποίο τους έδινε αξία ως κοινωνικών τάξεων-φορέων του μέλλοντος, έναντι των «υπερόπτων» καταπιεστών που είχαν συγκεντρωθεί γύρω από τον Σάχη⁴⁹. Η μαζικότητα της Επανάστασης ήταν μοναδική, παρά τις εκτελέσεις χιλιάδων πολιτών από το καθεστώς. Ο ισλαμιστικός λόγος του Χομείνι, από την εξορία όπου βρισκόταν στο Ιράκ,

---

⁴⁶ Κέπελ Ζιλ, "Τζιχάντ, ο Ιερός Πόλεμος", Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001, σελ. 52.

⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 67.

⁴⁸ Αρμστρονγκ Κάρν, "Ο Εμπόλεμος Θεός", Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα, 2002, σελ. 437.

⁴⁹ Κέπελ Ζιλ, "Τζιχάντ, ο Ιερός Πόλεμος", Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001, σελ. 73.

ασκούσε μία καταλυτική επιρροή στους Ιρανούς, σε σημείο που κάποιοι απέκτησαν την πεποίθηση ότι ήταν ο *Κεκρυμένος Ιμάμης*^{50,51,52}.

Λίγο αργότερα από την Ιρανική Επανάσταση, ξεκινάει και ο αγώνας στο Αφγανιστάν με την εισβολή των Σοβιετικών, ο οποίος λαμβάνει γρήγορα τη μορφή *τζιχάντ* εναντίον τους. Στην περίπτωση του Αφγανιστάν, πραγματοποιείται μία δραματική μετάλλαξη της ισλαμιστικής σκέψης και πρακτικής, απόρροια των γεωπολιτικών ανταγωνισμών τόσο μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης, όσο και μεταξύ των δύο κέντρων του ισλαμικού κόσμου, της σουνιτικής Σαουδικής Αραβίας και του σιιτικού Ιράν.

Η έννοια του *τζιχάντ* θα αποτελέσει βασική στρατηγική επιλογή του αντισοβιετικού αγώνα, τον οποίο ελέγχουν και διεξάγουν οι ΗΠΑ με την άμεση συνεργασία του Πακιστάν και τη συνδρομή της Σαουδικής Αραβίας, της Αιγύπτου και άλλων χωρών. Η ιδεολογία του ισλαμισμού, χρησιμοποιείται από μία μη μουσουλμανική χώρα για δικές της γεωπολιτικές σκοπιμότητες, που τελικά θα προσφέρει στο ισλαμιστικό κίνημα δύο πολύ σημαντικά κεκτημένα. Το πρώτο, θα είναι το τεράστιο δίκτυο οργάνωσης και υποστήριξης του ισλαμισμού, σε παγκόσμια πλέον κλίμακα. Μαχητές, όπλα, πυρομαχικά, εφόδια, χρήματα, πληροφορίες, εκπαίδευση, παρέχονται και λαμβάνονται από ένα πλέγμα χωρών, υπηρεσιών και μεσαζόντων που όμοιό του δεν υπήρξε ποτέ μέχρι τότε. Το δίκτυο αυτό επεκτάθηκε μέχρι το Σουδάν στο νότο, την Ινδονησία στην ανατολή, την Τσετσενία στο βορρά και το Κόσσοβο στη δύση⁵³. Το δεύτερο, θα είναι η αίσθηση νίκης και υπεροχής που απέκτησαν οι *μουτζαχεντίν* (ισλαμιστές αγωνιστές) και οι φιλοδοξίες που απέκτησε το ισλαμιστικό κίνημα, ύστερα από την αποχώρηση των σοβιετικών στρατευμάτων και την τελική επικράτηση. Τελικά, το αφγανικό *τζιχάντ* θα αποτελέσει το πεδίο αναβάθμισης του ισλαμιστικού δυναμικού και την «κολυμπήθρα» των σύγχρονων ισλαμιστικών κινημάτων, που δραστηριοποιούνται μέχρι σήμερα.

---

⁵⁰ Σύμφωνα με την παράδοση των σιιτών, ο Κεκρυμένος Ιμάμης ήταν ο δωδέκατος ιμάμης που εξαφανίστηκε και θα επανέλθει ως μεσσίας.

⁵¹ Η πεποίθηση αυτή ενισχύθηκε και από το γεγονός του θανάτου του υιού του Μουσταφά, το 1977 στο Ιράκ, με ηθικό αυτουργό τον Σάχη, γεγονός που στην καρδιά των Ιρανών τον έκανε μάρτυρα, κατά αναλογία με το μαρτύριο του ιμάμη Χουσεΐν στην Καρμπάλα, το έτος 680μΧ.

⁵² Αρμστρονγκ Κάρεν, "Ο Εμπόλεμος Θεός", Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα, 2002, σελ. 449.

⁵³ Μαμντάνι Μαχμούντ, "Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος", (μετάφραση: Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006, σελ. 241.

- Το σύγχρονο *τζιχάντ*

Στη σύγχρονη εποχή, υπάρχουν δεκάδες ισλαμιστικές οργανώσεις που πρεσβεύουν ότι διεξάγουν *τζιχάντ*, με πεδίο δράσης σχεδόν όλο τον κόσμο. Οι πλείστες από αυτές προσφεύγουν σε τρομοκρατικές πράξεις, ενώ ορισμένες δραστηριοποιούνται και σε μάχες τακτικού επιπέδου. Το ιδεολογικό τους υπόβαθρο συγκλίνει στον πυρήνα της ισλαμιστικής θεωρίας και σε αρκετές περιπτώσεις οι οργανώσεις συνδέονται επιχειρησιακά μεταξύ τους ή έχουν σχέση κεντρικής-περιφερειακής οργάνωσης.

Σύμφωνα με τα τελευταία στατιστικά δεδομένα⁵⁴, οι πιο ενεργές ισλαμιστικές τρομοκρατικές οργανώσεις είναι η «Αλ Κάιντα», το «Ισλαμικό Κράτος», οι «Ταλιμπάν» και η «Μπόκο Χαράμ». Μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και την Ευρώπη γενικότερα, παρουσιάζουν η «Αλ Κάιντα» και το «Ισλαμικό Κράτος», στις οποίες συμμετέχουν ισλαμιστές από τα Βαλκάνια.

Η «Αλ Κάιντα» (η βάση), δημιουργήθηκε το 1989 από τον Οσάμα Μπιν Λάντεν, πρωτεργάτη του αφγανικού *τζιχάντ*. Η φιλοσοφία της οργάνωσης αποτυπώνεται στα δύο διαγγέλματα του αρχηγού της: με το πρώτο (1996), κήρυττε τον πόλεμο εναντίον των ΗΠΑ που έχουν καταλάβει τη γη των δύο ιερών πόλεων⁵⁵ και με το δεύτερο (1998), με τίτλο «Διακήρυξη του Παγκόσμιου Ισλαμικού Μετώπου για *Τζιχάντ* Εναντίον των Εβραίων και των Σταυροφόρων», κήρυττε τον πόλεμο εναντίον των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, οι οποίοι έχουν κηρύξει πόλεμο εναντίον του Θεού, του αγγελιαφόρου του και των μουσουλμάνων⁵⁶. Ο θάνατος του Οσάμα Μπιν Λάντεν το 2011 και η διαδοχή του από τον Αϊμάν Αλ Ζαουαχίρι, έχει μειώσει τη δυναμική και την τακτική της οργάνωσης, με σημαντικότερη επίπτωση την πιο ανεξάρτητη δράση από τις περιφερειακές οργανώσεις που έχει συγκροτήσει.

Το «Ισλαμικό Κράτος», γνωστό και ως «Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ και την Συρία» (ISIS) ή «Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ και το Λεβάντε⁵⁷» (ISIL) ή *Ντάες*,

---

⁵⁴ Institute for Economics & Peace, “Global Terrorism Index 2017”, Sydney, 2017, σελ. 72 και Institute for Economics & Peace, “Global Terrorism Index 2018”, Sydney, 2018, σελ. 15.

⁵⁵ Η Μέκκα και η Μεδίνα στη Σαουδική Αραβία, εννοώντας τη στρατιωτική παρουσία των ΗΠΑ στη χώρα γενικά.

⁵⁶ Knapp Michael, “The Concept and Practice of Jihad in Islam”, Parameters, Spring 2003, σελ. 90.

⁵⁷ Γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει γενικά τα εδάφη της σημερινής Συρίας, του Λιβάνου και της Ιορδανίας.

δημιουργήθηκε το 2014 στο Ιράκ, μετά την απόσχισή του από την «Αλ Κάιντα»⁵⁸, με σκοπό την ίδρυση χαλιφάτου και την απόλυτη εφαρμογή σε αυτό της *σαρία*. Ηγέτης της οργάνωσης είναι ο Ιρακινός Αμπού Μπακρ Αλ Μπαγντάτι και τα περισσότερα μέλη της προέρχονται από αξιωματούχους του πρώην μπααθικού καθεστώτος του Ιράκ. Διάφορες επιμέρους περιφερειακές οργανώσεις έχουν ορκιστεί πίστη στο «Ισλαμικό Κράτος». Το 2014, η οργάνωση ανακήρυξε την ίδρυση χαλιφάτου, η οποία όμως δεν έγινε ευρέως αποδεκτή από τον κόσμο του Ισλάμ. Την παρούσα χρονική περίοδο, η οργάνωση έχει απολέσει σχεδόν το 99% της μέγιστης επικράτειας που ήλεγχε στο απόγειό της.

Για την καλύτερη κατανόηση του σύγχρονου *τζιχάντ*, είναι απαραίτητη η επισκόπηση των κυριότερων διαφορών μεταξύ των δύο πρωταγωνιστικών ισλαμιστικών οργανώσεων. Η «Αλ Κάιντα» και το «Ισλαμικό Κράτος», ενώ γενικά επιδιώκουν τον ίδιο στρατηγικό στόχο, έχουν διαφορετικούς εχθρούς, στρατηγική, τακτική, μέσα και στάση ως προς τη χρησιμοποιούμενη βία. Πιο συγκεκριμένα, η «Αλ Κάιντα» έχει ως προτεραιότητα τον «μακρινό εχθρό», δηλαδή τη Δύση και κυρίως τις ΗΠΑ, με στρατηγική να τους αναγκάσει να αποσυρθούν από την περιοχή, ώστε ακολούθως να εξουδετερώσει τα αντι-ισλαμιστικά καθεστώτα. Αντίθετα, το «Ισλαμικό Κράτος» έχει σαν προτεραιότητα τον «εγγύς εχθρό», δηλαδή τα καθεστώτα-αποστάστες (όπως του Άσαντ στη Συρία), διάφορες θρησκευτικές μειονότητες (σίιτες, γιαζίντι, κα), καθώς και αντίπαλες οργανώσεις (όπως τη Χεζμπολάχ), επιδιώκοντας να κερδίζει έδαφος. Όσο αναφορά στην τακτική, η «Αλ Κάιντα» σχεδιάζει εντυπωσιακές τρομοκρατικές επιθέσεις για να πλήξει τον αντίπαλο, ενώ το «Ισλαμικό Κράτος» επιζητά κανονικές μάχες, παρατάσσοντας βαρύ στρατιωτικό εξοπλισμό. Επίσης, η «Αλ Κάιντα» δεν συμφωνεί με τις πολύ βίαιες διαδικασίες εξόντωσης των αντιπάλων που εφαρμόζει το «Ισλαμικό Κράτος». Επιγραμματικά, οι δύο ισλαμιστικές οργανώσεις βρίσκονται σε συνεχή αντιπαλότητα όχι απλά για την ηγεσία του παγκόσμιου ισλαμιστικού κινήματος, αλλά για την ίδια την «ψυχή» του⁵⁹.

---

⁵⁸ Η «Αλ Κάιντα» είχε ιδρύσει στο Ιράκ την οργάνωση «Τζαμπάατ Αλ Νούσρα», στην οποία το «Ισλαμικό Κράτος» δεν δέχθηκε να προσκολληθεί, με συνέπεια τη ρήξη με τη «μητρική» οργάνωση.

⁵⁹ Byman Daniel, "Comparing Al Qaeda and ISIS: Different Goals, Different Targets", 2015, σελ.1-6. <https://www.brookings.edu/testimonies/comparing-al-qaeda-and-isis-different-goals-different-target>

Κεφάλαιο 4^ο: Το Ισλάμ στα Δυτικά Βαλκάνια

- Η έλευση και η εξέλιξη του Ισλάμ στα Δυτικά Βαλκάνια

Το Ισλάμ ήρθε στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων τον 14^ο αιώνα, με την ενσωμάτωση αυτών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στους επόμενους πέντε αιώνες οθωμανικής κατοχής που ακολούθησαν, ο πληθυσμός εξισλαμίστηκε άλλοτε συστηματικά -με στοχευμένες μετακινήσεις μουσουλμανικών πληθυσμών από την Ανατολία και με βίαιους εξισλαμισμούς⁶⁰- και άλλοτε οικεία βουλήση για την απόκτηση προνομίων που συνδέονταν με τη θρησκεία. Οι Οθωμανοί μετέδωσαν τη διδασκαλία της σχολής *χανάφι*, η οποία ήταν γενικά ανοιχτή σε διασταλτικές ερμηνείες. Επιπλέον, το βαλκανικό Ισλάμ διαμορφώθηκε σταδιακά πάνω στο θεωρητικό υπόβαθρο του μπεκτασισμού⁶¹, το οποίο ενσωματώνει πολλά στοιχεία του Χριστιανισμού⁶².

Κατά τη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών και των αλληπάλληλων πολεμικών αναμετρήσεων που ακολούθησαν, οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί από εκεί που αποτελούσαν το συνεκτικό στοιχείο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έγιναν αναγνωρισμένη θρησκευτική μειοψηφία, ενώ σημαντικός αριθμός μουσουλμάνων αναγκάστηκε να μετεγκατασταθεί, είτε εντός, είτε εκτός Βαλκανίων.

Μετά τη λήξη του β' παγκοσμίου πολέμου, η κομμουνιστική κυβέρνηση του Τίτο που ακολούθησε, καθιέρωσε το διαχωρισμό κράτους-θρησκειών και στα πλαίσια αυτού ανέστειλε τη λειτουργία των περισσότερων θρησκευτικών θεσμών της χώρας. Στην Αλβανία, ο αθεϊσμός που επιβλήθηκε το 1967⁶³ και οι δεκαετίες κοσμικού κράτους που ακολούθησαν, οδήγησαν στην απομόνωση του πληθυσμού από τη θρησκεία του⁶⁴. Αργότερα, τις δεκαετίες 1970 και 1980, έλαβε χώρα η «αναγέννηση» του Ισλάμ, με αποτέλεσμα την επαναλειτουργία τζαμιών και

---

⁶⁰ Bottlik Zsolt, "Geographical and historical aspects of the situation of Muslim population in the Balkans", Hungarian Geographical Bulletin 58 (4), Βουδαπέστη, 2009, σελ. 261.

⁶¹ Ο Μπεκτασισμός, στηρίχθηκε στη διδασκαλία και στο ιδεολογικό υπόβαθρο, το οποίο καλλιέργησε ο ιδρυτής του μπεκτασικού τάγματος, ο Χατζή Μπεκτάς. Έδρασε στη Μικρά Ασία, αλλά αναδείχτηκε σε οργανωμένο και δραστήριο δερβισικό τάγμα στο βαλκανικό χώρο.

⁶² Ποριώτης Έμμανουήλ, "Σύγχρονη Προσέγγιση του Ισλάμ στην Ελλάδα", Διπλωματική Εργασία, ΕΚΠΑ, Θεολογική Σχολή, Αθήνα, 2008, σελ.43.

⁶³ Το 1967, η Αλβανία ήταν επισήμως το μόνο αθεϊστικό κράτος στον κόσμο.

⁶⁴ Spahiu Ebi, "Foreign Fighters, Religious Radicalism and Violent Extremism in Albania and the Western Balkans", Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 65.

εκπαιδευτηρίων, τη σύσταση ισλαμικών κομμάτων και φιλανθρωπικών οργανώσεων και τελικά την ενίσχυση της θρησκευτικότητας των μουσουλμάνων⁶⁵.

Στη Γιουγκοσλαβία, το καθεστώς των μουσουλμάνων θα άλλαζε δραματικά στις αρχές της επόμενης δεκαετίας με τον πόλεμο που ακολούθησε. Στην Αλβανία, η πτώση του καθεστώτος του Ενβέρ Χότζα το 1991 και η άνοδος του Σαλί Μπερίσα στην εξουσία, άλλαξε τον στρατηγικό προσανατολισμό της χώρας και το 1992, η Αλβανία έγινε μέλος στον «Οργανισμό Ισλαμικής Συνδιάσκεψης»⁶⁶.

Γενικά, η φυσιογνωμία του Ισλάμ στα Βαλκάνια ήταν τέτοια, που δεν αποτελούσε απειλή ή πρόκληση ούτε για τις υπόλοιπες θρησκείες, ούτε για την κοσμικότητα που επικρατούσε. Εξαρχής, δεν υπήρχε χώρος για ευρεία αποδοχή ισλαμιστικών αντιλήψεων. Από πολιτιστικής πλευράς, οι διαφορές στον τρόπο ζωής μεταξύ των μουσουλμάνων και των κοσμικών ήταν πολύ μικρές και αυτό οδήγησε στη δημιουργία πραγματικά συμπορευουσών κοινοτήτων⁶⁷. Ειδικότερα στην περίπτωση των μουσουλμάνων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, η θρησκευτική τους ταυτότητα αποτέλεσε το ειδοποιό στοιχείο σε σχέση με τις άλλες εθνότητες.

- Ο κόσμος του Ισλάμ στα Δυτικά Βαλκάνια σήμερα

Σύμφωνα με την αναγωγή όλων των διαθέσιμων στοιχείων, η εκτίμηση⁶⁸ του ποσοστού των μουσουλμάνων πολιτών επί του συνολικού πληθυσμού κάθε χώρας, καθώς και ο αριθμός αυτών για το έτος 2020, είναι αναλυτικά όπως παρακάτω:

- Σερβία: Σουνίτες Μουσουλμάνοι 3,20% - 231.750
- Βοσνία-Ερζεγοβίνη: Σουνίτες Μουσουλμάνοι 43,80% - 1.879.444
- ΠΓΔΜ: Σουνίτες Μουσουλμάνοι 33,30% - 691.800

---

⁶⁵ Antunez C. Juan, "Islamic Trends in BiH: Is Bosnian Islam a Threat to the Safety and Security of the Country and the Rest of Europe?", EUFOR HQ, IAD Production, Sarajevo, 2008, σελ. 22.

⁶⁶ Organization of Islamic Cooperation <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>

⁶⁷ Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in "Jihadist Hotbeds", edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 77.

⁶⁸ Kettani Houssain, "Muslim Population in Europe: 1950 – 2020", International Journal of Environmental Science and Development, Vol. 1, No. 2, June 2010, σελ. 155.

- Μαυροβούνιο: Σουνίτες Μουσουλμάνοι 17,74% - 105.069
- Κόσσοβο: Σουνίτες Μουσουλμάνοι 93,52% - 2.223.621
- Αλβανία: Σουνίτες Μουσουλμάνοι 77,49%, Μπεκτασήδες 2,10% - 2.605.759
Τελικό αποτέλεσμα: 38,97% επί του συνολικού πληθυσμού
7.737.443 άτομα

Δογματικά, οι μουσουλμάνοι των Δυτικών Βαλκανίων είναι στην πλειοψηφία τους σουνίτες της σχολής *χανάφι*. Ανεπίσημα όμως, το Ισλάμ των Βαλκανίων ενσωματώνει πολλά στοιχεία *σουφισμού*, καθιστώντας το πιο διαλλακτικό και δεκτικό στις δυτικές αξίες. Ειδικά η Αλβανία, θεωρείται η «πρωτεύουσα» των μπεκτασίδων μουσουλμάνων, αφότου ο Μουσταφά Κεμάλ έστειλε στην Αλβανία 26.000 μπεκτασίδες, από τη νεοϊδρυθείσα τότε Τουρκία⁶⁹.

Οι μουσουλμάνοι των Δυτικών Βαλκανίων ανήκουν σε τέσσερις εθνικές-γλωσσικές ομάδες, η μεγαλύτερη από τις οποίες είναι η σλαβική. Εκείνοι με σλαβική καταγωγή και γλώσσα βρίσκονται κυρίως στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, σε ένα μικρότερο βαθμό στο Κόσσοβο, καθώς και στην περιοχή Σαντζάκ της Σερβίας και του Μαυροβουνίου. Οι μουσουλμάνοι με αλβανική γλώσσα, κατοικούν στην Αλβανία, στο Κόσσοβο, στην ΠΓΔΜ και σε πολύ μικρό αριθμό στο Μαυροβούνιο. Εκείνοι με τουρκική γλώσσα, βρίσκονται στην ΠΓΔΜ και ορισμένες περιοχές του Κοσσόβου⁷⁰. Τέλος, οι Ρομά, βρίσκονται διασκορπισμένοι σε διάφορες περιοχές ανά τις χώρες των Βαλκανίων. Συνεπώς, δεν υπάρχει μία *lingua franca* που να ενώνει τους μουσουλμάνους των Βαλκανίων μεταξύ τους⁷¹.

Σε ατομικό επίπεδο, υπάρχουν γενικά τρεις κατηγορίες πιστών μουσουλμάνων: οι φιλελεύθεροι, με την έννοια των παραδοσιακών ανεκτικών μουσουλμάνων με κοσμικές αρχές, οι μη βίαιοι συντηρητικοί, με την έννοια των συμπαθούντων το σαλαφισμό και οι βίαιοι συντηρητικοί, που εκπροσωπούν το σκληρό πυρήνα των συντηρητικών και είναι πιθανόν να χρησιμοποιήσουν βία⁷². Η συντριπτική

⁶⁹ Spahiu Ebi, "Foreign Fighters, Religious Radicalism and Violent Extremism in Albania and the Western Balkans", Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 64.

⁷⁰ Venetis Evangelos, *Islam Emerging in the Balkans*, ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 6.

⁷¹ Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in "Jihadist Hotbeds", edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 78.

⁷² Στο ίδιο, σελ. 79.

πλειοψηφία των μουσουλμάνων στα Δυτικά Βαλκάνια ανήκουν στην πρώτη κατηγορία. Στην ενδιάμεση, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως η κατηγορία επιδεχόμενη ριζοσπαστικοποίηση, ανήκουν αρκετές χιλιάδες πιστών. Στην τελευταία, κάποιες χιλιάδες, χωρίς όμως να μπορεί να γίνει ακριβής εκτίμηση. Ωστόσο, κάποια συμπεράσματα, με σχετική ασφάλεια, μπορούν να εξαχθούν από τη δημοσκοπική έρευνα⁷³ του έγκριτου αμερικάνικου κέντρου ερευνών «Pew Research Center», στα πλαίσια της οποίας υπάρχουν –μεταξύ πολλών ερωτημάτων- τα παρακάτω στοιχεία για το Κόσσοβο, την Αλβανία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη⁷⁴:

- Η *σαρία* είναι ο λόγος του Θεού.
(Κόσσοβο: 30%, Αλβανία: 24%, Βοσνία-Ερζεγοβίνη: 52%)
- Η *σαρία* πρέπει να γίνει ο νόμος του κράτους.
(Κόσσοβο: 20%, Αλβανία: 12%, Βοσνία-Ερζεγοβίνη: 15%)
- Για υποθέσεις μοιχείας, ποινή να είναι ο λιθοβολισμός⁷⁵.
(Κόσσοβο: 25%, Αλβανία: 25%, Βοσνία-Ερζεγοβίνη: 21%)
- Για τους αποστάτες από το Ισλάμ, ποινή να είναι ο θάνατος⁷⁶.
(Κόσσοβο: 11%, Αλβανία: 08%, Βοσνία-Ερζεγοβίνη: 15%)
- Ανησυχία για μουσουλμανικό εξτρεμισμό.
(Κόσσοβο: 37%, Αλβανία: 14%, Βοσνία-Ερζεγοβίνη: 57%)
- Η πράξη του βομβιστή αυτοκτονίας είναι δικαιολογημένη, ως πράξη άμυνας υπέρ του Ισλάμ.
(Κόσσοβο: 11%, Αλβανία: 06%, Βοσνία-Ερζεγοβίνη: 03%)

---

⁷³ Pew Research Center, “The World’s Muslims: Religion, Politics and Society”, Washington, D.C., 2013.

⁷⁴ Το δείγμα στο Κόσσοβο ήταν 1266 άτομα, στην Αλβανία 788 και στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη 1007.

⁷⁵ Ποσοστό επί όσων απάντησαν ότι η *σαρία* πρέπει να γίνει ο νόμος του κράτους.

⁷⁶ Ομοίως.

Την ισχυρή παρουσία ισλαμιστικών ιδεών στα Δυτικά Βαλκάνια, καταγράφει επίσης η μελέτη του Center of Naval Analysis του US Navy⁷⁷.

Σε θεσμικό επίπεδο, σε κάθε χώρα των Δυτικών Βαλκανίων υπάρχει η αντίστοιχη «Ισλαμική Κοινότητα», που εποπτεύει τα θρησκευτικά ζητήματα ως επίσημος φορέας του κράτους. Παρόλα αυτά, υφίστανται ορισμένα προβλήματα, τα οποία έχουν περιπλεχθεί περισσότερο ύστερα από το αποτυχημένο πραξικόπημα στην Τουρκία το 2015, καθότι το κίνημα του Γκιουλέν έχει πολυετή παρουσία στη θρησκευτική ζωή των εν λόγω χωρών.

Στη Σερβία, υπάρχουν δύο επίσημοι ισλαμικοί οργανισμοί: η «Ισλαμική Κοινότητα της Σερβίας» (ICoS) με έδρα το Βελιγράδι και η «Ισλαμική Κοινότητα στη Σερβία» (ICiS) με έδρα το Νόβι Παζάρ, η οποία λειτουργεί υπό την αιγίδα της «Ισλαμικής Κοινότητας στη Βοσνία» με έδρα το Σαράγεβο. Οι δύο οργανισμοί βρίσκονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους, σχετικά με τον έλεγχο της κοινότητας Βόσνιων μουσουλμάνων στην περιοχή του Σαντζάκ⁷⁸. Κατά ανάλογο τρόπο, στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη η Κοινότητα δεν μπορεί να ελέγξει τα παράνομα τζαμιά που υπάρχουν στη χώρα⁷⁹. Στην Αλβανία λειτουργεί η αναγνωρισμένη από το 2009 «Ισλαμική Κοινότητα της Αλβανίας» με έδρα τα Τίρανα, η οποία επιδοτείται μερικώς από το κράτος. Η Κοινότητα ελέγχει το σύνολο των τζαμιών της χώρας, εκτός από δέκα, οι ιμάμηδες των οποίων αρνήθηκαν την υπαγωγή τους σε αυτή⁸⁰. Στο Κόσσοβο, η «Ισλαμική Κοινότητα του Κοσσόβου» (BIK) με έδρα την Πρίστινα, είναι υπεύθυνη για το διορισμό των ιμάμηδων και την εποπτεία των θρησκευτικών ζητημάτων. Ωστόσο, δεν έχει την εξουσιοδότηση να επιβάλλει θέσεις και κανονισμούς σε αυτούς, καθώς εκκρεμεί εδώ και δέκα χρόνια η σχετική νομοθετική διαδικασία⁸¹. Στην ΠΓΔΜ η επίσημη Κοινότητα με έδρα τα Σκόπια, αντιμετωπίζει κατηγορίες για επαφή με ισλαμιστικές οργανώσεις από τη μη αναγνωρισμένη κοινότητα των 27.000 μπεκτασίδων που ζουν στη χώρα⁸².

---

⁷⁷ Zakem V., Rosenau B., and Johnson D., “Shining a Light on the Western Balkans”, Center of Naval Analysis, Arlington, VA, 2017.

⁷⁸ Petrović Predrag and Stakić Isidora, “Extremism Research Forum – Serbia Report”, British Council, 2018, σελ. 30.

⁷⁹ Balkan Investigative Reporting Network, “Balkan Jihadists: The Radicalisation and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq”, BIRN, 2016, σελ. 13.

⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 4.

⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 21.

⁸² Chilimanov Cvetin, “The Islamic Community Organizations of Macedonia and Bosnia-Herzegovina Are Affiliated With the Muslim Brotherhood”, Center for Islamic Pluralism, April 5, 2013. <http://www.islamicpluralism.org/2220/the-islamic-community-organizations-of-macedonia>

Τέλος, σε περιφερειακό επίπεδο, η Αλβανία είναι πλήρες μέλος στον «Οργανισμό Ισλαμικής Συνδιάσκεψης» από το 1992 και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη συμμετέχει με καθεστώς παρατηρητή. Το 2013, της προτάθηκε από τον Οργανισμό να γίνει πλήρες μέλος, χωρίς ακόμα να έχει υποβάλει τη σχετική αίτηση⁸³. Τέλος, δεν υπάρχει κάποια θεσμική περιφερειακή μουσουλμανική οργάνωση στα Δυτικά Βαλκάνια, στην οποία να συμμετέχουν από κοινού όλες οι Ισλαμικές Κοινότητες.

---

⁸³ <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-called-to-join-islamic-cooperation-as-full-member>

Κεφάλαιο 5^ο: Ο ισλαμισμός στα Δυτικά Βαλκάνια

- Η έλευση και η εξέλιξη του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, μέχρι το 1995

Τα πρώτα δείγματα της ισλαμιστικής ιδεολογίας στην νοτιοανατολική Ευρώπη συνδέονται με τη ζωή και το έργο του Αλία Ιζετμπέκοβιτς, μετέπειτα προέδρου της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Το 1939, ο νεαρός Ιζετμπέκοβιτς μαζί με άλλους μουσουλμάνους, θα συγκροτήσει την οργάνωση «Νέοι Μουσουλμάνοι», επηρεαζόμενος από τους «Αδερφούς Μουσουλμάνους» στην Αίγυπτο. Στόχος της ήταν η δημιουργία ενός μεγάλου μουσουλμανικού κράτους από την Αφρική μέχρι τη Μέση Ανατολή. Ο όρκος της οργάνωσης έκανε λόγο για ασυμβίβαστο *τζιχάντ* κατά οποιουδήποτε ήταν αντι-Ισλάμ, ενώ το περιοδικό που εξέδιδε είχε τον τίτλο «*Μουτζαχίντ*» (αγωνιστής *τζιχάντ*)⁸⁴. Αργότερα, το 1970 θα εκδώσει την «Ισλαμική Διακήρυξη», ένα μανιφέστο με προσεγγμένες διατυπώσεις για τη δημιουργία ενός ισλαμικού κράτους. Παρόλο που δεν ανέφερε πουθενά τη Βοσνία, το 1983 θα κατηγορηθεί και θα καταδικασθεί σε δεκατέσσερα χρόνια φυλακή για διάδοση εξτρεμιστικών ιδεών.

Ωστόσο, δύο ήταν τα καθοριστικά γεγονότα που άνοιξαν τις πύλες των Δυτικών Βαλκανίων στην ισλαμιστική ιδεολογία. Το πρώτο, ήταν η ένταξη της Αλβανίας στον Οργανισμό Ισλαμικής Συνδιάσκεψης το 1992. Ο νεοεκλεγέντας τότε πρωθυπουργός Σαλί Μπερίσα, ζήτησε την προσχώρηση της χώρας του στον Οργανισμό, παρά την αρνητική απόφαση του Κοινοβουλίου. Η αποδοχή της Αλβανίας ως πλήρες μέλος, της απέφερε πολιτική στήριξη και έξοδο από τον απομονωτισμό των προηγούμενων ετών, αλλά την κατέστησε και «ισλαμική πύλη» πολεμιστών⁸⁵ και όπλων κατά τον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας, παρά το εμπάργκο του ΟΗΕ⁸⁶. Επιπλέον, δεκάδες νέοι Αλβανοί από την Αλβανία και το Κόσσοβο, μετέβησαν για θεολογικές σπουδές στην Τουρκία και σε χώρες της Μέσης Ανατολής, ερχόμενοι σε επαφή με το δόγμα του σαλαφισμού⁸⁷. Ειδικότερα στον

---

⁸⁴ Bardos Gordon N., "Jihad in the Balkans, The Next Generation", World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 74.

⁸⁵ Η Αλβανία βοήθησε στην ανεξέλεγκτη είσοδο ισλαμιστών στα Βαλκάνια είτε διευκολύνοντας το καθεστώς χορήγησης βίζας, είτε ακόμα και καταργώντας το για κάποιες αραβικές χώρες.

⁸⁶ Spahiu Ebi, "Foreign Fighters, Religious Radicalism and Violent Extremism in Albania and the Western Balkans", Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 67.

⁸⁷ Woehrel Steven, "Islamic Terrorism and the Balkans", Congressional Research Service, The Library of Congress, Washington, 2005, σελ. 61.

τομέα της οικονομίας, υπήρξε αναβάθμιση του τραπεζικού συστήματος, με την ίδρυση της Αραβο-Αλβανικής Ισλαμικής Τράπεζας το 1994, μέσω της οποίας διοχετεύθηκαν εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια, για την οικοδόμηση τζαμιών, τη χορήγηση υποτροφιών και λοιπά συναφή προγράμματα⁸⁸.

Το δεύτερο γεγονός, ήταν ο πόλεμος της Γιουγκοσλαβίας (1992-1995). Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι σχέσεις της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης με τον μουσουλμανικό κόσμο έφτασαν σε ένα ανεπανάληπτο επίπεδο. Με πρωταγωνιστή τη Σαουδική Αραβία και τη συναίνεση των ΗΠΑ, μουσουλμανικές χώρες από την Αφρική, τον Περσικό Κόλπο και την υπόλοιπη Ασία, έστειλαν μερικές χιλιάδες *μουτζαχεντίν* βετεράνους του πολέμου στο Αφγανιστάν, που λίγο πριν είχε λήξει νικηφόρα για αυτούς. Οι μαχητές αυτοί συγκρότησαν την Ταξιαρχία «*Ελ Μουτζαχίντ*» και ενσωματώθηκαν στις τάξεις του βοσνιακού στρατού (3^ο Σώμα Στρατού), με τον Αλία Ιζετμπέκοβιτς να είναι ο τιμής ένεκεν διοικητής τους⁸⁹. Ταυτόχρονα, υπήρξε αθρόα αποστολή οικονομικής βοήθειας, είτε προς την κεντρική διοίκηση με άμεσες, μυστικές παραδόσεις, είτε προς τον πληθυσμό, μέσω δεκάδων φιλανθρωπικών οργανώσεων που είχαν συσταθεί. Μεγάλος επίσης, ήταν και ο αριθμός των Βόσνιων αποφοίτων από θεολογικές σχολές μουσουλμανικών χωρών, καθώς και ο όγκος σχετικών εντύπων που αποστέλλονταν από αυτές. Παράλληλα, υπήρξε συστηματική χρηματοδότηση για την κατασκευή, ανοικοδόμηση και λειτουργία τζαμιών.

Η συνδρομή της Σαουδικής Αραβίας –μεταξύ άλλων χωρών- υπήρξε κομβική, αξιοποιώντας τα διδάγματα και τις εμπειρίες του πολέμου στο Αφγανιστάν. Στόχος της δεν ήταν μόνο η παροχή βοήθειας για τη νικηφόρα έκβαση του πολέμου, αλλά αποσκοπούσε και στη θεμελίωση ισλαμιστικών βάσεων σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, με ορίζοντα την επόμενη ημέρα του πολέμου. Κεντρικός φορέας διαχείρισης της συνδρομής της Σαουδικής Αραβίας, τόσο πριν, όσο και μετά τον πόλεμο, ήταν η «Ανώτερη Σαουδαραβική Επιτροπή Βοηθείας» (HSCR) που ιδρύθηκε το 1993, υπό την εποπτεία του βασιλιά Φάχντ.

Μία άλλη πτυχή του πολέμου που θα διαφαινόταν αργότερα, ήταν ότι στους κόλπους των *μουτζαχεντίν*, γνωρίστηκαν, πολέμησαν και δικτυώθηκαν μεταξύ τους σημαντικοί αουριανοί *τζιχαντιστές* τρομοκράτες. Τέτοιοι ήταν ο Χαλίμτ Σάιχ

---

⁸⁸ Spahiu Ebi, "Foreign Fighters, Religious Radicalism and Violent Extremism in Albania and the Western Balkans", Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 68.

⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 61.

Μοχάμεντ, «εγκέφαλος» της επίθεσης της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, ο Αμντ Ραχίμ Αλ Νασίρι, συμμετέχων στην επίθεση κατά του αμερικανικού αντιτορπιλικού USS Cole, ο Αμπού Χάμζα Αλ Μασρί, «εγκέφαλος» των βομβιστικών επιθέσεων στο Μετρό του Λονδίνου, και άλλοι⁹⁰, ενώ ήδη από το 1994, ο Σαμίρ Αλ Μπوسνάρι, ήταν ο πρώτος Βόσνιος *μουτζαχεντίν* που σκοτώθηκε εκτός Βοσνίας, σε βομβιστική επίθεση στην Τσετσενία το 1994⁹¹. Εξέχουσα περίπτωση, αποτελεί ο ίδιος ο Οσάμα Μπιν Λάντεν, ο οποίος παρόλο που δεν πολέμησε ως *μουτζαχεντίν*, επισκεπτόταν τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και είχε αποκτήσει βοσνιακό διαβατήριο ήδη από το 1993, από την πρεσβεία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στη Βιέννη⁹².

- Η εξέλιξη του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια από το 1995 μέχρι την 11^η Σεπτεμβρίου 2001

Με τη λήξη του πολέμου και την υπογραφή της Συνθήκης του Ντέιτον το 1995, προβλεπόταν η αποχώρηση όλων των δυνάμεων από τρίτες χώρες. Υπολογίζεται ότι ενώ οι περισσότεροι *μουτζαχεντίν* αποχώρησαν, περίπου 1500 με 2000 παρέμειναν στη Βοσνία⁹³, πολλοί από τους οποίους απέκτησαν σταδιακά τη βοσνιακή υπηκοότητα. Παρόλο που είχαν συμβάλει και αυτοί στις νικηφόρες μάχες του βοσνιακού στρατού και στην τελική αναγνώριση της Ομοσπονδίας ως συστατική πολιτική οντότητα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, είχαν απογοητευτεί ως ένα βαθμό, με την αποχώρηση των μουσουλμανικών δυνάμεων και την αντικατάστασή τους από δυτικά στρατεύματα⁹⁴. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη μικρή ανταπόκριση των Βόσνιων στην ιδεολογία του σαλαφισμού, προκάλεσε τη συσπείρωσή τους και οδήγησε τους πιο ακραίους σαλαφιστές⁹⁵ στη δημιουργία θυλάκων –κυρίως σε χωριά, αλλά και σε αστικά κέντρα- όπου εφαρμοζόταν η *σαρία*. Ταυτόχρονα, συμμετείχαν στο δίκτυο οργανώσεων-βιτρίνων που υφίστατο, μέσα από το οποίο προσπαθούσαν να διαδώσουν τη συντηρητική ιδεολογία

---

⁹⁰ Bardos Gordon N., “Jihad in the Balkans, The Next Generation”, World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 74.

⁹¹ Deliso Christopher, “The Coming Balkan Caliphate”, Greenwood Publishing Group, Westport, CT, 2007, σελ. 6.

⁹² Danuta Gibas-Krzak, “Contemporary Terrorism in the Balkans: A Real Threat to Security in Europe”, The Journal of Slavic Military Studies, 26:2, 203-218, (2013), σελ. 211.

⁹³ Στο ίδιο, σελ. 214.

⁹⁴ Στις 20 Δεκεμβρίου 1995, ξεκίνησε η αποστολή της “Implementation Force – IFOR” του NATO.

⁹⁵ Στη Βοσνία, έχει επικρατήσει να αναφέρονται ως *ουαχάμπι*.

τους⁹⁶. Με τον τρόπο αυτό, μέρος των *μουτζαχεντίν* παρέμειναν στην περιοχή και μετά τον τερματισμό του πολέμου.

Σε όλους τους υπόλοιπους τομείς αρωγής των μουσουλμάνων της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, διαμέσου της Επιτροπής Βοηθείας και των λοιπών ιδρυμάτων και των οργανισμών που είχαν ιδρυθεί, η βοήθεια συνεχίστηκε απρόσκοπτα και τώρα πλέον μπορούσε να κατευθυνθεί σε μεγαλύτερο βαθμό στη διάδοση του σαλαφισμού. Η επόμενη ημέρα ήταν γεγονός. Η «Ανώτερη Σαουδαραβική Επιτροπή Βοηθείας» (HSCR) βρισκόταν σε πλήρη λειτουργία, υποστηρίζοντας πλήθος από ισλαμιστικές οργανώσεις φιλανθρωπικού χαρακτήρα. Επίσης, το εκτεταμένο πρόγραμμα χρηματοδότησης της νέων κατασκευών, χαρακτήριζε κάθε νέα κατασκευή ως *βακχ* (βακούφιο-εκκλησιαστική περιουσία) και εμπειρείχε στα συμβόλαια με την «Ισλαμική Κοινότητα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης», τον όρο της μεταβίβασης της κυριότητας τους μόνο ύστερα από είκοσι χρόνια. Η στρατηγική αυτή της Σαουδικής Αραβίας, αποσκοπούσε στην παγίωση της παρουσίας της σε καίριους χώρους (τζαμιά, πολιτιστικά κέντρα, υπηρεσίες κοινής ωφέλειας) για την ανάληψη της πνευματικής ηγεσίας της κοινωνίας των πιστών⁹⁷. Αμείωτη επίσης ήταν για το διάστημα αυτό και η ροή των νέων μουσουλμάνων που μετέβαιναν με υποτροφίες για να σπουδάσουν σε θεολογικές σχολές της Σαουδικής Αραβίας. Με ανάλογο τρόπο και σε πολύ μικρότερη έκταση, συνεχίστηκε η παρουσία και άλλων μουσουλμανικών χωρών, όπως η Ινδονησία, η Τουρκία, κλπ.

Στην Αλβανία, η δράση της Αραβο-Αλβανικής Ισλαμικής Τράπεζας συνεχιζόταν απρόσκοπτα, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να επιδοτεί οικογένειες στις οποίες οι γυναίκες φορούσαν μαντίλα⁹⁸. Στο γειτονικό Κόσσοβο, ο πόλεμος του 1998-1999, θα αναθερμάνει ως ένα βαθμό τη θρησκευτικότητα των συμμετεχόντων και θα θέσει τα δίκτυα μεταξύ των μουσουλμάνων της περιοχής σε πλήρη λειτουργία. Στον πόλεμο αυτό, υπήρξε περιορισμένη συμμετοχή βετεράνων *μουτζαχεντίν* στην περιοχή Ντρένια, από τον Μάιο έως τον Ιούλιο του 1998, υπό τη Μονάδα με το όνομα «Αμπού Μπεκίρ Σιντίκ»⁹⁹.

---

⁹⁶ Όπως για παράδειγμα η οργάνωση «Ενεργή Ισλαμική Νεολαία».

⁹⁷ Antunez C. Juan, "Islamic Trends in BiH: Is Bosnian Islam a Threat to the Safety and Security of the Country and the Rest of Europe?", EUFOR HQ, IAD Production, Sarajevo, 2008, σελ. 25.

⁹⁸ Wither James K., *Salafi – "Jihadists: a Threat to the Western Balkans?"*, Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 44.

⁹⁹ Abdel-Fatau Musah and Kayode Fayemi, "Mercenaries: an African Security Dilemma", Pluto Press, Sterling, VA, 2000, σελ.294.

Σε ένα αθέατο επίπεδο, ο Οσάμα Μπιν Λάντεν –ηγέτης της «Αλ Κάιντα» από το 1989- οργανώνει το δίκτυο της οργάνωσης στα Δυτικά Βαλκάνια, τα οποία αποκτούν χαρακτηριστικά «ασφαλούς παραδείσου» («*safe heaven*») και προετοιμάζει τις επιθέσεις στις οποίες θα εμπλακούν πυρήνες από τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη δεκαετία που θα ακολουθήσει. Μεταξύ των άλλων, επιλέγονται και εκπαιδεύονται νεαροί Βόσνιοι με ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά που θα είναι δύσκολο να εντοπιστούν, συγκροτώντας τη λεγόμενη «Λευκή Αλ Κάιντα»¹⁰⁰. Έχουν ήδη αρχίσει να πραγματοποιούνται εντυπωσιακές τρομοκρατικές επιθέσεις¹⁰¹ από την οργάνωση και να αξιολογείται ορθολογικότερα από τον δυτικό κόσμο το επίπεδο απειλής που συνιστούν οι ισλαμιστές στη διεθνή ασφάλεια. Το 1997 θα σημειωθεί και η πρώτη τρομοκρατική ενέργεια στα Βαλκάνια από βετεράνο *μουτζαχεντίν* του πολέμου της Γιουγκοσλαβίας, με την έκρηξη παγιδευμένου με εκρηκτικά αυτοκινήτου στην πόλη του Μόσταρ. Αυτό εξηγεί και την περιορισμένη συμμετοχή των *μουτζαχεντίν* στον πόλεμο του Κοσόβου, όπως εξάλλου επιθυμούσε και ο Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου (UCK) για να αποφύγει την ταύτισή του με την τρομοκρατία και τη χρέωσή του με πολιτικά ατοπήματα.

- Η εξέλιξη του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια από την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 έως σήμερα

Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και οι έρευνες που ακολούθησαν, θα φανέρωναν με ένα τρόπο που δεν μπορούσε πλέον να αγνοηθεί, ότι τα Δυτικά Βαλκάνια και πιο συγκεκριμένα η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, είχε κομβική θέση στο παγκόσμιο δίκτυο της ισλαμικής τρομοκρατίας¹⁰². Η απειλή αρχίζει να αποκαλύπτει τις πραγματικές της διαστάσεις και ξεκινάει ο παγκόσμιος αγώνας κατά της ισλαμιστικής τρομοκρατίας, ως πρώτη προτεραιότητα για τη Δύση.

Τα Δυτικά Βαλκάνια θα χρησιμοποιούνταν ως μία «δεξαμενή» στρατολόγησης έμπειρων τζιχαντιστών για το παγκόσμιο *τζιχάντ*. Όπως αποδείχθηκε, τόσο η «Αλ Κάιντα» όσο και προσωπικά ο ίδιος ο Οσάμα Μπιν Λάντεν είχαν διασυνδέσεις με

---

¹⁰⁰ Danuta Gibas-Krzak, "Contemporary Terrorism in the Balkans: A Real Threat to Security in Europe", *The Journal of Slavic Military Studies*, 26:2, 203-218, (2013), σελ. 211.

¹⁰¹ Τον Αύγουστο του 1998, σκοτώθηκαν 224 άτομα από βομβιστική ενέργεια στις Πρεσβείες των ΗΠΑ στο Νάϊρόμπι και το Νταρ Ελ Σαλάμ.

¹⁰² Deliso Christopher, "The Coming Balkan Caliphate", Greenwood Publishing Group, Westport, CT, 2007, σελ. 4.

τους *μουτζαχεντίν* των Βαλκανίων, αρκετοί από τους οποίους έλαβαν μέρος σε τρομοκρατικές επιθέσεις της οργάνωσης¹⁰³. Ο Χαλίτ Αλ Μιντχάρ και ο Ναουάφ Αλ Χαζμί, δύο από τους αεροπειρατές της πτήσης American Airlines 77 που έπεσε στο Πεντάγωνο, ήταν βετεράνοι *μουτζαχεντίν* του πολέμου στη Βοσνία, όπως και ο «εγκέφαλος» των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ο Χαλίτ Σείχ Μοχάμαντ¹⁰⁴. Η δράση των Βαλκάνιων τζιχαντιστών συνεχίστηκε και σε άλλες επιθέσεις ανά τον κόσμο: το 2007, στο Νιου Τζέρσεϋ των ΗΠΑ, συνελήφθησαν έξι μέλη της «Αλ Κάιντα» από το Κόσσοβο και την ΠΓΔΜ, αλβανικής καταγωγής, τα οποία προετοίμαζαν τρομοκρατική επίθεση κατά της στρατιωτικής βάσης Fort Dix, όπου διεξαγόταν η εκπαίδευση των στρατιωτικών πριν την αναχώρησή τους για το Ιράκ και το Αφγανιστάν. Την ίδια χρονιά, συνελήφθη ένας Βόσνιος τζιχαντιστής, ο οποίος σχεδίαζε τρομοκρατική επίθεση εναντίον της Πρεσβείας των ΗΠΑ στη Βιέννη. Το 2010, συνελήφθη ένας άλλος Βόσνιος, μέλος της «Αλ Κάιντα», ο οποίος προετοίμαζε βομβιστική επίθεση στο Μετρό της Νέας Υόρκης κατά την «επέτειο» του τρομοκρατικού χτυπήματος της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Το 2011, ένας Αλβανός ισλαμιστής από το Κόσσοβο, δολοφόνησε δύο Αμερικανούς στρατιωτικούς στο αεροδρόμιο της Φρανκφούρτης¹⁰⁵, ενώ το 2014, ένας βομβιστής αυτοκτονίας από το Κόσσοβο σκότωσε πενήντα πολίτες στη Βαγδάτη¹⁰⁶.

Η συμμετοχή όμως των Βαλκάνιων τζιχαντιστών αφορούσε και πολλές επιθέσεις στο εσωτερικό των Βαλκανίων. Το 2002, ένας εξτρεμιστής δολοφόνησε μία κροατική οικογένεια, κατ' εντολή –όπως ισχυρίστηκε- του Θεού. Το 2007, ένας άλλος εξτρεμιστής δολοφόνησε τη μητέρα του γιατί δεν ήθελε να ακολουθήσει το δρόμο του Θεού. Την επόμενη χρονιά, ένας άνθρωπος σκοτώθηκε από έκρηξη βόμβας σε εμπορικό κέντρο στην πόλη του Βίτζ στη Βοσνία¹⁰⁷. Το 2010, ένας αστυνομικός σκοτώθηκε και πέντε τραυματίστηκαν από έκρηξη σε αστυνομικό τμήμα της πόλης Μπούγκογνο στη Βοσνία. Το 2011, ένας Βόσνιος τζιχαντιστής

---

¹⁰³ National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, “The 9/11 Commission Report”, Washington, 2004, σελ. 155.

¹⁰⁴ Deliso Christopher, “The Coming Balkan Caliphate”, Greenwood Publishing Group, Westport, CT, 2007, σελ. 12.

¹⁰⁵ Danuta Gibas-Krzak, “Contemporary Terrorism in the Balkans: A Real Threat to Security in Europe”, The Journal of Slavic Military Studies, 26:2, 203-218, (2013), σελ. 217.

¹⁰⁶ Bardos Gordon N., “Jihad in the Balkans, The Next Generation”, World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 78.

¹⁰⁷ Danuta Gibas-Krzak, “Contemporary Terrorism in the Balkans: A Real Threat to Security in Europe”, The Journal of Slavic Military Studies, 26:2, 203-218, (2013), σελ. 215.

έκανε επίθεση με πυροβόλο όπλο στην Πρεσβεία των ΗΠΑ στο Σαράγεβο¹⁰⁸. Το 2015, ένας αστυνομικός σκοτώθηκε από πυρά και δύο τραυματίστηκαν, από επίθεση Βόσνιου ισλαμιστή σε αστυνομικό τμήμα της πόλης Ζβόρνικ στη Βοσνία. Την ίδια χρονιά, πέντε τζιχαντιστές συνελήφθησαν να προετοιμάζουν τη δηλητηρίαση του νερού της λίμνης από την οποία υδροδοτείται η Πρίστινα, ενώ στην Αλβανία, υποστηρικτές του «Ισλαμικού Κράτους» επιτέθηκαν με πυρά κατά αστυνομικών δυνάμεων στο χωριό Λαζαράτι¹⁰⁹.

Ένα άλλο φαινόμενο που δημιουργήθηκε από την έναρξη του πολέμου στη Συρία και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, είναι η μετάβαση στη Συρία και στο Ιράκ ισλαμιστών μαχητών από τρίτες χώρες για να πάρουν μέρος στις εκεί στρατιωτικές επιχειρήσεις, εντασσόμενοι στο «Ισλαμικό Κράτος» ή την «Αλ Νούσρα». Τα άτομα αυτά τυποποιήθηκαν με τον όρο «Foreign Terrorist Fighters-FTF», δηλαδή ξένοι τρομοκράτες μαχητές και σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, πολλοί από τα Δυτικά Βαλκάνια.

Ήδη, το πρώτο κύμα τζιχαντιστών που αναχωρεί από τα Βαλκάνια για τη Συρία είναι το 2012, το οποίο αποτελείται από σαραντάρηδες βετεράνους της Ταξιαρχίας «Αλ Μουτζαχίντ» του πολέμου της Γιουγκοσλαβίας¹¹⁰. Μέχρι το τέλος του 2017, επίσημες πηγές εκτιμούν ότι από τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχουν ταξιδέψει στη Συρία και το Ιράκ για να πάρουν μέρος στις επιχειρήσεις περίπου 300 άτομα, από τους οποίους υπάρχουν στοιχεία για 107 άτομα ότι είναι ακόμα εκεί, για 41 άτομα ότι έχουν γυρίσει πίσω και για 71 άτομα ότι έχουν χάσει τη ζωή τους¹¹¹.

Αναφορικά με το Κόσσοβο, εκτιμάται ότι έχουν μεταβεί στη Συρία και το Ιράκ 403 άτομα, από τα οποία 196 παραμένουν εκεί, 133 έχουν επιστρέψει και 74 έχουν χάσει τη ζωή τους. Στα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται και 40 παιδιά τα οποία γεννήθηκαν στη Συρία και το Ιράκ, αλλά θεωρούνται Κοσσοβάροι υπήκοοι¹¹². Σύμφωνα με τα μέχρι τώρα δεδομένα, το Κόσσοβο αποτελεί σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης, την πρωταρχική «δεξαμενή» για τις

---

¹⁰⁸ Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in "Jihadist Hotbeds", edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 83.

¹⁰⁹ Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 16.

¹¹⁰ Wither James K., "Salafi – Jihadists: A Threat to the Western Balkans?", Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 43.

¹¹¹ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, "European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018", EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 34.

¹¹² US Department of State, "Country Reports on Terrorism 2017", Publication Bureau of Counterterrorism, Washington, September 2018, σελ. 97.

οργανώσεις που μάχονται στη Συρία και το Ιράκ, με μία αναλογία 125 μαχητών ανά εκατομμύριο κατοίκων, με δεύτερη τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη η οποία παρουσιάζει αναλογία 85 μαχητών ανά εκατομμύριο κατοίκων¹¹³.

Από την ΠΓΔΜ, σύμφωνα με επίσημες πηγές, έχουν ταξιδέψει στη Συρία και το Ιράκ τουλάχιστον 150 άτομα, για να ενταχθούν στις ισλαμιστικές οργανώσεις, εκ των οποίων 13 γυναίκες και 31 παιδιά. Από αυτά, υπολογίζεται ότι τα 40 άτομα βρίσκονται ακόμα εκεί, τα 80 έχουν επιστρέψει και τα 30 έχουν χάσει τη ζωή τους¹¹⁴.

Από την Αλβανία, σύμφωνα με ανεπίσημες πηγές, μέχρι το τέλος του 2015, έχουν μεταβεί στη Συρία και το Ιράκ 107 άτομα. Από αυτά, υπολογίζεται ότι 55 άτομα βρίσκονται ακόμα εκεί, 42 έχουν επιστρέψει και 18 έχουν χάσει τη ζωή τους¹¹⁵.

Από το Μαυροβούνιο, σύμφωνα με επίσημες πηγές, μέχρι το τέλος του 2015, έχουν μεταβεί στη Συρία και στο Ιράκ 13 άτομα. Από αυτά, υπολογίζεται ότι 9 άτομα βρίσκονται ακόμα εκεί και 4 έχουν χάσει τη ζωή τους¹¹⁶.

Από τη Σερβία, σύμφωνα με επίσημες πηγές, μέχρι τον Ιανουάριο του 2016, έχουν μεταβεί στη Συρία και το Ιράκ 50 άτομα. Από αυτά, υπολογίζεται ότι 26 άτομα βρίσκονται ακόμα εκεί, 7 έχουν επιστρέψει και 8 έχουν χάσει τη ζωή τους¹¹⁷.

Αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό του Βαλκανικού ισλαμισμού, αποτελεί πάντως το υψηλό ποσοστό γυναικών και παιδιών που ακολουθούν τους ισλαμιστές στη Συρία και το Ιράκ, το οποίο ειδικά στην περίπτωση της Βοσνίας φτάνει το 36%¹¹⁸.

Σε οργανωτικό επίπεδο, την περίοδο μετά την 11^η Σεπτεμβρίου έως και σήμερα, το δίκτυο των ισλαμιστών στα Βαλκάνια δέχθηκε κάποια σημαντικά «πλήγματα». Η σύλληψη πολλών υπόπτων για τρομοκρατία και η συστηματική έρευνα σε πολλές ύποπτες περιοχές, απέφερε κατάλληλα πληροφοριακά πλεονεκτήματα ώστε να αποτραπεί ένας αριθμός επιθέσεων. Η φυλάκιση ή εξουδετέρωση ορισμένων ηγετικών στελεχών, έχει απομειώσει τη δυναμική του.

---

¹¹³ Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 11.

¹¹⁴ US Department of State, "Country Reports on Terrorism 2017", Publication Bureau of Counterterrorism, Washington, September 2018, σελ. 99.

¹¹⁵ Balkan Investigative Reporting Network, "Balkan Jihadists: The Radicalization and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq", BIRN, 2016, σελ. 8.

¹¹⁶ Στο ίδιο, 2016, σελ. 37.

¹¹⁷ Στο ίδιο, 2016, σελ. 43.

¹¹⁸ Beslin Jelena and Ignjatijevic Marija, "Balkan Foreign Fighters: from Syria to Ukraine", EU Institute for Security Studies, Brief Issue 20, 2017, σελ. 2.

Επίσης, πολλά σωματεία-οργανώσεις¹¹⁹ που λειτουργούσαν ως «βιπρίνες» αλλά στήριζαν ουσιαστικά την ισλαμική τρομοκρατία, απαγορεύτηκαν ή τους επιβλήθηκαν κυρώσεις από διεθνείς οργανισμούς (ΟΗΕ¹²⁰, ΕΕ, κα) και από μεμονωμένα κράτη. Η Σαουδική Αραβία αναγκάστηκε στο τέλος του 2002 να αναστείλει τη λειτουργία της «Ανώτερης Σαουδαραβικής Επιτροπής Βοηθείας» (HSCR), με τη δικαιολογία ότι πλέον η ανθρωπιστική βοήθεια δεν ήταν αναγκαία και να αποδώσει όλα τα τζαμιά που διαχειριζόταν στην «Ισλαμική Κοινότητα» της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης¹²¹. Η βοσνιακή κυβέρνηση επίσης, αναγκάστηκε το 2007 να αφαιρέσει τη βοσνιακή υπηκοότητα από περίπου τετρακόσιους *μουτζαχεντίν* βετεράνους του πολέμου¹²². Σε πολλά από αυτά τα κατασταλτικά μέτρα, είναι εύκολο να βρεθούν διορθωτικές ενέργειες από πλευράς των ισλαμιστών, όπως για παράδειγμα η ίδρυση ενός άλλου σωματείου στη θέση κάποιου που η λειτουργία του έχει απαγορευτεί ή η αντικατάσταση ενός ισλαμιστή ιμάμη από έναν άλλο. Σε κάθε περίπτωση, την περίοδο μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 μέχρι σήμερα, οι ενέργειες και η ρητορική τόσο των ισλαμιστών στα Δυτικά Βαλκάνια, όσο και των δυνάμεων ενάντια στην ισλαμική τρομοκρατία, έχουν προκαλέσει κοινωνική, θεσμική και πολιτική πόλωση στις χώρες τους.

- Το μέγεθος του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια σήμερα

Τόσο οι τρομοκρατικές επιθέσεις που έχουν συμβεί μέχρι σήμερα, όσο και το φαινόμενο των ισλαμιστών που μεταβαίνουν στη Συρία και το Ιράκ για να πολεμήσουν στο πλευρό τζιχαντιστικών οργανώσεων, αποτελούν σαφέστατες αποδείξεις της αποδοχής της ακραίας ισλαμιστικής ιδεολογίας στα Δυτικά Βαλκάνια. Ωστόσο, η εκτίμηση για το μέγεθος της αποδοχής και η κατηγοριοποίηση των ισλαμιστών είναι πολύ δύσκολες και ως ένα βαθμό, επιστημονικά αδύνατες.

---

¹¹⁹ Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων οργανώσεων είναι η οργάνωση «Αλ Φουρκάν», «Αλ Χαραμάν», «Ταϊμπά Ιντερνάσιοναλ», κα.

¹²⁰ UN Security Council Committee "Pursuant to Resolutions 1267 (1999), 1989 (2011) and 2253 (2015) Concerning ISIL (Da'esh), Al-Qaida, and Associated Individuals, Groups, Undertakings and Entities, Sanctions List, 2018".

¹²¹ Antunez C. Juan, "Islamic Trends in BiH: Is Bosnian Islam a Threat to the Safety and Security of the Country and the Rest of Europe?", EUFOR HQ, IAD Production, Sarajevo, 2008, σελ. 25.

¹²² Danuta Gibas-Krzak, "Contemporary Terrorism in the Balkans: A Real Threat to Security in Europe", The Journal of Slavic Military Studies, 26:2, 203-218, (2013), σελ. 214.

Η καταγραφή δεδομένων και στατιστικών είναι μεν χρήσιμη και ενδεικτική, αλλά μπορεί να οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα. Αυτό που έχει σημασία στην προσέγγιση αυτή, είναι η ποιοτική και όχι η ποσοτική ανάλυση. Η στάση ενός ατόμου καθορίζεται γενικά από την ιδεολογία του, αλλά η συμπεριφορά του καθορίζεται και από τις επικρατούσες συνθήκες. Το αν κάποιος άνθρωπος είναι μη βίαιος σήμερα, δεν εγγυάται ότι δεν θα εκτελέσει μία εξτρεμιστική ενέργεια στο μέλλον. Η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης, που αφορά στη μετάβαση ενός ατόμου από το φάσμα μη βίαιης στο φάσμα βίαιης συμπεριφοράς, έχει διαφορετική αφετηρία για κάθε άτομο και μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να είναι πολύ σύντομη. Συνεπώς, η ποιοτική ανάγνωση δεν εστιάζει στον αριθμό των επιθέσεων ή των μαχητών που έχουν μεταβεί σε άλλες χώρες για να πολεμήσουν, αλλά στη ζώνη εκείνη όπου είναι πιθανές οι μετακινήσεις από το ένα φάσμα στο άλλο.

Ο ισλαμισμός, που προτάσσει την πιστή εφαρμογή του Κορανίου και των *χαντίθ* σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής, δεν αφορά μόνο ένα ιδεολογικό δόγμα, ρεύμα ή σχολή σκέψης. Ο ισλαμισμός, δεν είναι *per se* η άλλη όψη του τζιχαντισμού, αλλά συνίσταται εκτός από το φάσμα της βίαιης συμπεριφοράς με τους βίαιους οπαδούς του, συνάμα και από το φάσμα της μη βίαιης συμπεριφοράς, το οποίο δημιουργεί την κατάλληλη κουλτούρα για περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση¹²³. Με βάση τα παραπάνω, παρόλο που οι μουσουλμάνοι της Νοτιοανατολικής Ευρώπης παραμένουν ένας από τους πιο μετριοπαθείς μουσουλμανικούς πληθυσμούς παγκοσμίως, εκτιμάται ότι ένα ποσοστό 5% έως 10% από αυτούς, έχει υιοθετήσει το δόγμα του ισλαμισμού¹²⁴. Γενικά, αυτή είναι η τάξη του ποσοστού που προκύπτει και από την έρευνα του «Pew Research Center», όπως αναφέρθηκε προηγούμενα.

- Η γεωγραφική κατανομή του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια σήμερα

Στα Δυτικά Βαλκάνια, οι ισλαμιστές βρίσκονται γενικά σε περιοχές τριών κατηγοριών: α) σε περιοχές που κατοικούνται αμιγώς από ισλαμιστές, β) σε περιοχές με υψηλή συγκέντρωση ισλαμιστών και γ) σε περιοχές με χαμηλή

¹²³ Petrović Predrag and Stakić Isidora, “Extremism Research Forum – Serbia Report”, British Council, 2018, σελ.13.

¹²⁴ Bardos Gordon N., “Jihad in the Balkans, The Next Generation”, World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 73.

συγκέντρωση ισλαμιστών. Η πρώτη κατηγορία αφορά μόνο σε δύο χωριά στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη που θα αναφερθούν στη συνέχεια. Η δεύτερη κατηγορία, αφορά σε περιοχές με μεικτή σύνθεση θρησκευομένων μουσουλμάνων, όπου υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός ισλαμιστών και οι οποίοι είναι οργανωμένοι με βάση ένα τζαμί που τελεί υπό τον έλεγχό τους. Στις περιοχές αυτές, η τοπική κοινωνία των μουσουλμάνων είναι διαιρεμένη –και ενίοτε πολωμένη- σε υποστηρικτές και μη, του ισλαμισμού. Η τρίτη κατηγορία, αφορά σε περιοχές με μεικτή σύνθεση θρησκευομένων μουσουλμάνων, ακόμα και πιστών άλλων θρησκειών, όπου υπάρχει ένας μικρός σχετικά αριθμός ισλαμιστών, οι οποίοι δεν έχουν κάποιο τζαμί υπό τον έλεγχό τους και συναθροίζονται σε ιδιωτικά ή άλλα μέρη¹²⁵.

- Βοσνία

Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, απαντώνται και οι τρεις κατηγορίες με ισλαμιστές. Στο βορειο-ανατολικό τμήμα της χώρας, εντός της Ομοσπονδίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, υπάρχουν τα χωριά Γκόρνα Μάοτσε και Όσβε, με αμιγή πληθυσμό ακραίων ισλαμιστών *ουαχάμπι*. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, τα χωριά αυτά εκκενώθηκαν από τους κατοίκους τους και καταλήφθηκαν στη συνέχεια από τους *ουαχάμπι*, η πλειοψηφία των οποίων ήταν βετεράνοι του πολέμου. Εκεί, εφαρμόζουν όσο πιο πιστά θεωρούν τη *σαρία*, μένοντας αποκομμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο. Η είσοδος είναι ουσιαστικά απαγορευμένη και οι ίδιοι δεν βγαίνουν εύκολα από την περιοχή τους. Λειτουργούν τα δικά τους τζαμιά και σχολεία, ενώ προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν την εξάρτησή τους από την τεχνολογία¹²⁶. Εκτιμάται ότι ποσοστό έως 30% επί του συνόλου των μαχητών που έχουν ταξιδέψει από τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη στη Συρία και το Ιράκ για να πολεμήσουν με τις ισλαμιστικές οργανώσεις, προέρχεται από τα δύο αυτά χωριά¹²⁷. Έχουν παρατηρηθεί κατά καιρούς και στα δύο χωριά, σημαίες του «Ισλαμικού Κράτους» να είναι τοποθετημένες σε εμφανή σημεία, ενώ είναι βέβαιο ότι γινόταν και παροχή εκπαίδευσης πριν την αναχώρηση των μαχητών από αυτά.

---

¹²⁵ Qehaja Floria, “Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans”, in “Jihadist Hotbeds”, edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 80, 83,86.

¹²⁶ Δεν υπάρχουν τηλεοράσεις, ραδιόφωνα και γενικά οικιακός εξοπλισμός.

¹²⁷ Qehaja Floria, “Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans”, in “Jihadist Hotbeds”, edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 81-82.

Οι αρχές έχουν σε συνεχή επιτήρηση και τα δύο χωριά και έχουν ήδη εκτελέσει δύο επιχειρήσεις¹²⁸ με αποτέλεσμα τη σύλληψη αρκετών τζιχαντιστών και την ανεύρεση όπλων, πυρομαχικών, εκρηκτικών και συναφών πληροφοριακών στοιχείων.

Επιπλέον, σε αστικά κέντρα όπως το Σαράγεβο, το Μπίχατς, το Σάνσκι Μοστ, τη Μάγλαϊ, τη Ζένιτσα, το Τράβνικ, την Τούζλα και το Τεσάνι, υπάρχουν προάστια και γειτονιές με τα χαρακτηριστικά της δεύτερης κατηγορίας. Ειδικά στο Σαράγεβο, το τζαμί «Βασιλιάς Φάχντ» που χτίστηκε με δαπάνη της Σαουδικής Αραβίας, αποτελεί άτυπο «κέντρο στρατολόγησης και προσηλυτισμού» υπό τον Κοσσοβάρο ιμάμη Σουλεϊμάν Μπουγκαρί, σημαίνον στέλεχος του ισλαμισμού στα Βαλκάνια¹²⁹. Περιοχές της τρίτης κατηγορίας, απαντώνται σε όλη σχεδόν την επικράτεια της Ομοσπονδίας Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, τόσο σε πόλεις όσο και σε χωριά.

Ανάλογα μεγάλη είναι και η παρουσία οργανώσεων-σωματείων που προωθούν τον ισλαμισμό, διατηρώντας ένα ισορροπημένο προφίλ. Αξιοσημείωτη είναι η λειτουργία της οργάνωσης «Σελάμ», η οποία θεωρείται η διάδοχος οργάνωση της «Ενεργούς Ισλαμικής Νεολαίας»¹³⁰, της πιο επιφανούς ισλαμιστικής οργάνωσης μέχρι το κλείσιμό της. Σημαντική είναι επίσης και η λειτουργία δύο φοιτητικών οργανώσεων, της «Σάχουα» και της «Ντέμους», με σκοπό την προσέλκυση μελλοντικών επιστημόνων και της νέας ελίτ της χώρας, με παραρτήματα στο Σαράγεβο, το Μόσταρ, την Τούζλα και τη Ζένιτσα¹³¹.

- Κόσσοβο

Στο Κόσσοβο, το οποίο γενικά έχει επηρεαστεί σημαντικά από την εξτρεμιστική ιδεολογία του ισλαμισμού, απαντώνται περιοχές της δεύτερης κατηγορίας, τόσο σε πόλεις όσο και σε χωριά. Στην Πρίστινα, τα τζαμιά «Μάκοβιτς» και «Μιτρόβιτσα» τελούν υπό τον έλεγχο των ισλαμιστών και θεωρούνται σημαντικά «κέντρα στρατολόγησης» μαχητών. Από την Πρίστινα προερχόταν και ο πρώτος

---

¹²⁸ Επιχειρήσεις «LIGHT» το 2010 και «DAMASK» το 2014, με τη συμμετοχή εκατοντάδων στελεχών από πολλές διωκτικές υπηρεσίες.

¹²⁹ Pákozdi Nóra and Nógrádi György, "Radical Settlements in the Balkans", Hungarian Defence Forces, Defence Review Journal, Volume 145, Special Issue 2017/1, σελ. 161-163.

¹³⁰ Η οργάνωση «Ενεργός Ισλαμική Νεολαία», ιδρύθηκε το 1995 στην πόλη της Ζένιτσα, από βετεράνους μουτζαχεντίν. Μεταξύ των άλλων, είχε κηρύξει ανοιχτά ως εχθρούς του Ισλάμ τον Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό.

¹³¹ Antunez C. Juan, "Islamic Trends in BiH: Is Bosnian Islam a Threat to the Safety and Security of the Country and the Rest of Europe?", EUFOR HQ, IAD Production, Sarajevo, 2008, σελ. 30-33.

Κοσσοβάρος που σκοτώθηκε στον πόλεμο της Συρίας το 2012. Στη Μιτρόβιτσα, υπάρχει μεγάλος πυρήνας εξτρεμιστών, που συνδέονται με τους ισλαμιστές του Νόβι Παζάρ και οι οποίοι σχεδίαζαν να εκτελέσουν επιθέσεις κατά των δυνάμεων του ΝΑΤΟ και της ΕΕ στην περιοχή. Μία άλλη πόλη με αποδεδειγμένη παρουσία τζιχαντιστών είναι το Πέτς, το οποίο έχει επισκεφτεί στο παρελθόν και ο Αρφάν Καντέρ Μπατί, επικεφαλής της «Αλ Κάιντα» στο Πακιστάν¹³².

Σημαντική συμβολή στο εξτρεμιστικό δίκτυο του Κοσσόβου, έχει η πόλη Κάτσανικ και τα γύρω χωριά, παρόλο που δεν ελέγχεται κάποιο τζαμί από τους ισλαμιστές. Η πόλη ήρθε στο προσκήνιο τον Ιούλιο του 2014, όταν ο Λαβντρίμ Μουχατζέρι, καταγόμενος από την πόλη αυτή και επικεφαλής των Κοσσοβάρων μαχητών με το «Ισλαμικό Κράτος» στη Συρία, φαίνεται να αποκεφαλίζει αιχμάλωτο και να μεταδίδει κάλεσμα για τζιχάντ στους συμπατριώτες του, μέσα από βίντεο που προβλήθηκε στο διαδίκτυο¹³³. Επιπλέον περιοχές της τρίτης κατηγορίας, απαντώνται σε όλη την επικράτεια όπου διαβιούν Κοσσοβάροι, τόσο σε μικρότερες πόλεις όσο και σε χωριά.

- ΠΓΔΜ

Στην ΠΓΔΜ, απαντάται μία τυπική περιοχή δεύτερης κατηγορίας, η περιοχή Γκαζί Μπαμπά, που είναι προάστιο της πόλης των Σκοπίων. Στο προάστιο έχουν συγκεντρωθεί εξτρεμιστές μουσουλμάνοι που υποστηρίζουν με πάθος το τζιχάντ και έχουν ως σημείο αναφοράς το τζαμί «Τουτουτζού»¹³⁴. Τον Αύγουστο του 2001, στο Γκαζί Μπαμπά, ύστερα από επιχείρηση του στρατού και της αστυνομίας σκοτώθηκαν 19 υποστηρικτές του «Ισλαμικού Κράτους» και συνελήφθησαν άλλοι 9, ενώ βρέθηκαν μεγάλες ποσότητες όπλων και πυρομαχικών. Επιπλέον, περιοχές τρίτης κατηγορίας απαντώνται στην ευρύτερη περιοχή των Σκοπίων (Τανουσέβτσι, Μπρεστ, Μάλινο Μάλο, Αραχίνοβο) καθώς και σε όλες τις πόλεις¹³⁵.

Έχει αποδειχθεί ότι οι αλβανικής καταγωγής ισλαμιστές, έχουν οργανική σχέση με τους ισλαμιστές του Κοσσόβου, λόγω μακροχρόνιων οικογενειακών δεσμών και

---

¹³² Pákozdi Nóra and Nógrádi György, "Radical Settlements in the Balkans", Hungarian Defence Forces, Defence Review Journal, Volume 145, Special Issue 2017/1, σελ. 166-167.

¹³³ Στο ίδιο, σελ. 167.

¹³⁴ Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in "Jihadist Hotbeds", edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 83.

¹³⁵ Pákozdi Nóra and Nógrádi György, "Radical Settlements in the Balkans", Hungarian Defence Forces, Defence Review Journal, Volume 145, Special Issue 2017/1, σελ. 169.

εκμεταλλευόμενοι το χαμηλό επίπεδο διασυνοριακού ελέγχου¹³⁶. Επίσης, εδώ και χρόνια, υφίσταται μία διαρκής αντιπαράθεση μεταξύ των ισλαμιστών και της «Ισλαμικής Κοινότητας της ΠΓΔΜ», η οποία είναι ο επίσημος μουσουλμανικός φορέας της χώρας, σχετικά με τη διαχείριση των τζαμιών «Γιάχγια Πασά», «Σουλτάν Μουράτ», «Χουνταβερντί» και «Κιοσεκάντι» της πόλης των Σκοπίων¹³⁷.

- Αλβανία

Στην Αλβανία, δεν υφίστανται περιοχές δεύτερης κατηγορίας. Περιοχές τρίτης κατηγορίας βρίσκονται στην πόλη Πόγραδετς και κάποια χωριά πλησίον αυτής, στην πόλη Τσέρικ, Ντούρας, Ελμπασάν, όπως επίσης και στην πόλη των Τιράνων¹³⁸. Χαρακτηριστικό είναι και το περιστατικό της επίθεσης το 2015 στο χωριό Λαζαράτι, από το οποίο φάνηκε η ύπαρξη υποστηρικτών του «Ισλαμικού Κράτους» στην περιοχή¹³⁹.

- Μαυροβούνιο

Στο Μαυροβούνιο, δεν υφίστανται περιοχές δεύτερης κατηγορίας. Έχουν καταγραφεί περίπου 120 ισλαμιστές σε όλη τη χώρα¹⁴⁰. Οι περισσότεροι ισλαμιστές εντοπίζονται στην εδαφική περιοχή κοντά στα σύνορα με την Αλβανία και το Κόσσοβο, όπου διαβιεί η μουσουλμανική μειονότητα, ενώ ιδιαίτερα στην περιοχή του Πλαβ έχει σημειωθεί αυξημένη συγκέντρωση, λόγω του ιμάμη Σιντ Γιάσαβιτς ο οποίος έχει σπουδάσει στη Σαουδική Αραβία¹⁴¹.

- Σερβία

---

¹³⁶ Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in "Jihadist Hotbeds", edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 84.

¹³⁷ Bardos Gordon N., "Jihad in the Balkans, The Next Generation", World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 75.

¹³⁸ Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in Jihadist Hotbeds, edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 87.

¹³⁹ Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 16.

¹⁴⁰ <http://serbianna.com/blogs/bozinovich/archives/829>

¹⁴¹ Pákozdi Nóra and Nógrádi György, "Radical Settlements in the Balkans", Hungarian Defence Forces, Defence Review Journal, Volume 145, Special Issue 2017/1, σελ. 170.

Στη Σερβία, δεν υφίστανται περιοχές δεύτερης κατηγορίας, Γενικά η περιοχή του Σαντζάκ, όπου είναι πλειοψηφία η μουσουλμανική μειονότητα, έχει αριθμό ισλαμιστών, οι οποίοι από το έτος 2000 έχουν κάνει πιο αισθητή την παρουσία τους και επιδιώκουν να ασκήσουν επιρροή σε μουσουλμάνους και έξω από την περιοχή τους¹⁴².

- Τα αίτια και οι μηχανισμοί διάδοσης του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια

Η «Αναφορά για την Κατάσταση και τις Τάσεις της Τρομοκρατίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης» («TESAT»), κατηγοριοποιεί τις τρομοκρατικές ομάδες με βάση την πηγή των κινήτρων τους. Κάποιες ομάδες μπορεί να έχουν ένα μίγμα από ιδεολογίες, ωστόσο, μία από αυτές είναι η κυρίαρχη και η ειδοποιός. Γενικά, οι υφέρπουσες αιτίες που οδηγούν τους ανθρώπους στη ριζοσπαστικοποίηση και την τρομοκρατία, εντοπίζονται στο περιβάλλον (δομικοί παράγοντες) και στην ατομική ερμηνεία (ψυχολογικοί παράγοντες) του ανθρώπου. Ειδικότερα για την ισλαμική τρομοκρατία, αυτή προκύπτει από ένα συγκεκριμένο τρόπο σκέψης (mind-set), που απορρίπτει τη δημοκρατία για θρησκευτικούς λόγους και χρησιμοποιεί ως ιστορική αναλογία τους Σταυροφόρους του Μεσαίωνα για να περιγράψει καταστάσεις του παρόντος, στις οποίες παρουσιάζεται ότι το (σουνιτικό) Ισλάμ, είναι αντιμέτωπο με μία συμμαχία νέων σταυροφόρων αποτελούμενη από σίιτες, χριστιανούς και ιουδαίους¹⁴³. Πράγματι, τόσο η «Αλ Κάιντα», όσο και το «Ισλαμικό Κράτος», μέσα από τις διακηρύξεις τους και τα πολυάριθμα μηνύματα με κάθε είδους μορφή και μέσο, κάνουν σαφή αναφορά στις Σταυροφορίες και προσδίδουν στη σημερινή εποχή μία ανάλογη ιστορικότητα, εξαιτίας της οποίας κάθε ισλαμιστής πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες του.

Από την οπτική της εγκληματολογικής θεωρίας, σύμφωνα με το «Διεθνές Ινστιτούτο Αντιτρομοκρατίας» («International Counter-Terrorism Institute»), μπορούμε να διακρίνουμε τους παράγοντες που οδηγούν στην ισλαμική τρομοκρατία, σε «εφελκυστικούς» («pull») και «προωθητικούς» («push»). Οι πρώτοι περιλαμβάνουν: την επιθυμία για τη σωστή πράξη, τη θρησκευτική παρόρμηση, την ιδέα εγκαθίδρυσης ενός χαλιφάτου όπου θα εφαρμόζεται η *σαρία*,

¹⁴² Petrović Predrag and Stakić Isidora, “Extremism Research Forum – Serbia Report”, British Council, 2018, σελ. 10.

¹⁴³ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, “European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018”, EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 64.

τις γεωπολιτικές αλλαγές στην περιοχή του αραβικού κόσμου, την επιθυμία της ένταξης σε ομάδα, καθώς και την επιθυμία για περιπέτεια. Οι δεύτεροι αφορούν σε προσωπικά προβλήματα, αποτυχίες στη ζωή, τραυματικές εμπειρίες, προβλήματα με τις αρχές και την κοινωνία, σε συνδυασμό με ένα δυσμενές κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον¹⁴⁴.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, αναγνωρίζει γενικά οκτώ ομάδες παραγόντων που επιδρούν στη ριζοσπαστικοποίηση του ατόμου:

- α) η παγκόσμια και περιφερειακή πολιτική κατάσταση
- β) ο οικονομικός αποκλεισμός και οι περιορισμένες ευκαιρίες κινητικότητας
- γ) η πολιτική απομόνωση και η συρρίκνωση του δημόσιου χώρου
- δ) η ανισότητα, η μη απονομή δικαιοσύνης, η διαφθορά και η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- ε) η απογοήτευση από το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό σύστημα
- στ) η απόρριψη της διαφορετικότητας στην κοινωνία
- ζ) η ασθενής δυναμικότητα του κράτους και τα χαμηλά επίπεδα ασφάλειας
- η) οι αλλαγές της παγκόσμιας κουλτούρας και η επανάληψη της βίας στα μέσα μαζικής επικοινωνίας¹⁴⁵.

Στα Δυτικά Βαλκάνια, πολλοί από αυτούς τους παράγοντες είναι εμφανείς και αποτελούν δομικές αδυναμίες του συστήματος του κράτους, δημιουργώντας ένα ευνοϊκό περιβάλλον για ριζοσπαστικοποίηση.

Από την οπτική της επιστήμης της Ψυχολογίας, έχει εξακριβωθεί ότι κατά τη διάρκεια της ριζοσπαστικοποίησης, το άτομο φτάνει σε ένα σημείο όπου η ιδεολογία «υποτάσσει» την προσωπικότητά του και βιώνει μία παθολογική κατάσταση, γνωστή ως «ναρκισσιστική διαταραχή προσωπικότητας» («narcissistic personality disorder»). Το άτομο εμφανίζει υπερβολική επιθυμία για προσοχή, έχει μία αίσθηση δικαιώματος συμμετοχής σε κάτι, την πρόθεση να εκμεταλλευτεί τους άλλους, την ανάγκη για θαυμασμό και την έλλειψη ενσυναίσθησης¹⁴⁶.

Αναφορικά με τους μηχανισμούς διάδοσης του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, αυτή πραγματοποιείται είτε μέσω διαπροσωπικής επαφής, είτε μέσω διαδικτύου, ενώ σε πολλές περιπτώσεις έχει συμβεί και με τους δύο τρόπους. Ο πρώτος μηχανισμός διεξάγεται σε ευνοϊκό και απομονωμένο περιβάλλον, μέσα σε

¹⁴⁴ Bamiatzis Spiros, "Recruitment of Europeans into ISIS", ΕΛΙΑΜΕΠ, 2017, σελ. 4.

¹⁴⁵ United Nations Development Programme, "Preventing Violent Extremism", UNDP, New York, 2016, σελ. 17.

¹⁴⁶ Bamiatzis Spiros, "Recruitment of Europeans into ISIS", ΕΛΙΑΜΕΠ, 2017, σελ. 7.

τζαμιά που ελέγχονται από ισλαμιστές (όπως το τζαμί «Τουτουντζού» στην ΠΓΔΜ, το τζαμί «Μεζέζ» στην Αλβανία, κα.) ή σε περιοχές όπου επιδιώκεται η διαβίωση σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο (όπως τα χωριά Γκόρνα Μάοτσε και Όσβε στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη)¹⁴⁷. Εκτός από τα κανονικά τζαμιά που έχουν καταληφθεί και ελέγχονται από ισλαμιστές, έχουν καταγραφεί πλήθος άλλων ανεπίσημων «τζαμιών», γνωστά ως *paradzemati*, που λειτουργούν εκτός θεσμικής νομιμότητας, όπου διδάσκεται το Ισλάμ στα πρότυπα του *χανμπαλισμού*, παρουσία κάποιου παράνομου ιμάμη, ο οποίος συνήθως έχει σπουδάσει θεολογία στη Σαουδική Αραβία, την Αίγυπτο ή κάποια άλλη αραβική χώρα. Ειδικά στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, σύμφωνα με τον επίσημο θρησκευτικό φορέα «Ισλαμική Κοινότητα», είναι μία ευρέως διαδεδομένη πραγματικότητα, σε σημείο που κάθε πόλη έχει και το δικό της *paradzemati*¹⁴⁸. Υποβοήθηση της προπαγάνδας μέσω διαπροσωπικής επαφής, συντελείται επίσης και εντός διαφόρων οργανώσεων-σωματείων, τα οποία διατηρούν ένα διακριτικό προφίλ, ώστε να μην έχουν προβλήματα με τις αρχές.

Ο δεύτερος μηχανισμός, αφορά κάθε είδους επικοινωνία μέσω διαδικτύου (όπως μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία, κα), ακόμα και σε τοπικές διαλέκτους¹⁴⁹. Μέχρι το τέλος του 2017, είχαν καταγραφεί πάνω από 150 πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούνταν από τζιχαντιστές για τη διάδοση της ισλαμιστικής προπαγάνδας¹⁵⁰. Η συστηματική μετάδοση εικόνων και βίντεο από τα πεδία των μαχών και των τρομοκρατικών επιθέσεων, καθώς και από το χειρισμό αιχμαλώτων, φθείρει σταδιακά τους ηθικούς φραγμούς του ατόμου και το εξοικειώνει με τη βία, στο όνομα της θρησκείας. Ο μηχανισμός λειτουργεί συνδυαστικά με τα αναγνώσματα του υποψήφιου τζιχαντιστή και τον προσηλυτισμό που λαμβάνει στα τζαμιά, προβάλλοντας ένα μοντέλο εφαρμογής των θεωρητικών επιταγών της ισλαμιστικής ιδεολογίας στην πράξη.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι εκτός από τις ιστοσελίδες που μεταδίδουν σκληρές εικόνες και βίντεο ή προωθούν αποκάλυπτα το μίσος και το τζιχαντισμό,

---

¹⁴⁷ Beslin Jelena and Ignjatijevic Marija, "Balkan Foreign Fighters: from Syria to Ukraine", EU Institute for Security Studies, Brief Issue 20, 2017, σελ. 2.

¹⁴⁸ Balkan Investigative Reporting Network, "Balkan Jihadists: The Radicalization and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq", BIRN, 2016, σελ. 13.

¹⁴⁹ Beslin Jelena and Ignjatijevic Marija, "Balkan Foreign Fighters: from Syria to Ukraine", EU Institute for Security Studies, Brief Issue 20, 2017, σελ. 2.

¹⁵⁰ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, "European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018", EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 53.

υπάρχουν και άλλες που έχουν τον ίδιο σκοπό, αλλά το κάνουν με έμμεσο και προσεκτικό τρόπο. Ενσωματώνουν προπαγανδιστικά μηνύματα μέσα σε γενικές συζητήσεις για το Ισλάμ και χρησιμοποιούν θέματα με ισχυρό συναισθηματικό φορτίο, όπως η «σφαγή» της Σρεμπρένιτσα¹⁵¹, το μαρτύριο των μουσουλμάνων στην Παλαιστίνη, τη Συρία και το Ιράκ, κα¹⁵².

Η επιτυχία των μηχανισμών που χρησιμοποιούνται για τη διάδοση του ισλαμισμού, εκτός από το μετρήσιμο στοιχείο του αριθμού των μαχητών που μεταβαίνουν στη Συρία ή το Ιράκ για να πολεμήσουν, έχει και μία ποιοτική πτυχή, που σχετίζεται με το ακροατήριο στο οποίο στοχεύουν. Τα τελευταία χρόνια, έχει παρατηρηθεί η διάδοση τέτοιων αντιλήψεων σε κοινότητες των Ρομά, ειδικότερα μεταξύ των Ασκχάλι Ρομά, οι οποίοι εγκατέλειψαν το Κόσσοβο για τις γειτονικές χώρες, μετά τον πόλεμο το 2000. Οι προπαγανδιστές, προσπαθούν να τους πείσουν ότι θα τους προσφέρουν υποστήριξη στο εξωτερικό, ακόμα και εργασία, αλλά το κεντρικό μήνυμα προς αυτούς είναι ότι θα ενταχθούν σε μία κοινωνία όπου όλοι οι μουσουλμάνοι είναι ίσοι, ανεξάρτητα από την καταγωγή, το χρώμα και την προηγούμενη θέση τους στην κοινωνία. Επίσης, έχουν καταγραφεί και περιπτώσεις χριστιανών Ρομά που έχουν ασπαστεί το σαλαφικό Ισλάμ¹⁵³.

Μία νέα παράμετρος στους μηχανισμούς της τζιχαντιστικής προπαγάνδας, είναι η συμμετοχή σε αυτή συζύγων ισλαμιστών, για τη «στρατολόγηση» άλλων γυναικών. Παρόλο που δεν έχουν εντοπιστεί περιπτώσεις γυναικών εντός του 2017 να φεύγουν από τα Βαλκάνια για τις εμπόλεμες περιοχές, το φαινόμενο αυτό ήταν σε άνθηση τα προηγούμενα χρόνια¹⁵⁴. Αξιοσημείωτο επίσης είναι, το γεγονός ότι μέρος των ατόμων που έχουν ενστερνιστεί τον ισλαμισμό, προέρχονται από παραδοσιακά κοσμικές οικογένειες¹⁵⁵.

---

¹⁵¹ Η Σρεμπρένιτσα είναι μία πόλη στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, πολύ κοντά στα σύνορα με τη Σερβία, στην οποία είχε δημιουργηθεί θύλακας από μουσουλμάνους που είχαν εγκαταλείψει τις εστίες τους από τις γύρω περιοχές. Τον Ιούλιο του 1995, οι σερβοβοσνιακές δυνάμεις εισήλθαν στον θύλακα και σκότωσαν αρκετές χιλιάδες από αυτούς. Ο αριθμός των θυμάτων αμφισβητείται από κάθε πλευρά, ωστόσο για τους μουσουλμάνους, θεωρείται ότι ήταν γενοκτονία.

¹⁵² Petrović Predrag and Stakić Isidora, "Extremism Research Forum – Serbia Report", British Council, 2018, σελ. 14.

¹⁵³ Petrović Predrag and Stakić Isidora, "Extremism Research Forum – Serbia Report", British Council, 2018, σελ. 31.

¹⁵⁴ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, "European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018", EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 34.

¹⁵⁵ Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in *Jihadist Hotbeds*, edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016, σελ. 90.

Από τα διαθέσιμα μέχρι στιγμής στοιχεία, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η ισλαμιστική προπαγάνδα έχει ευρύ ακροατήριο στο οποίο στοχεύει και ως ένα βαθμό, έχει βρει ανταπόκριση από όλο το φάσμα του ακροατηρίου αυτού. Είναι γεγονός ότι η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης είναι πιο εύκολη για τους ανθρώπους εκείνους που βρίσκονται στο κοινωνικό περιθώριο, ωστόσο δεν είναι αυτή η περίπτωση που ισχύει. Πολλοί από τους ευρωπαίους και βαλκάνιους τζιχαντιστές είναι άτομα που είχαν την αποδοχή της κοινωνίας στην οποία ζούσαν και είχαν τη δική τους ανεξάρτητη ζωή, μέσα από τις σπουδές, την οικογένεια ή την εργασία τους. Με άλλα λόγια, για αυτούς δεν συνέτρεχαν γενικά οι «προωθητικοί» παράγοντες, τουλάχιστον όχι περισσότερο από το μέσο όρο των συντοπιτών τους. Αυτά τα παραδείγματα αναδεικνύουν τη δύναμη που μπορεί να αποκτήσει ο θρησκευτικός λόγος και ειδικά για την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων, σε συνδυασμό με ιστορικές καταβολές.

- Οι οικονομικές ροές του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια

Γενικά, η χρηματοδότηση του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, αναλώνει πολύ μεγάλα ποσά, χωρίς να μπορεί να εκτιμηθεί με ακρίβεια. Είναι γεγονός παράλληλα, ότι οι συνήθεις τρομοκρατικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα, δεν προϋποθέτουν πολλά χρήματα και στις περισσότερες περιπτώσεις το κόστος καλύπτεται από τα ίδια τα μέλη που συμμετέχουν σε αυτές¹⁵⁶. Οι οικονομικές ροές του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια γίνονται με διάφορες μεθόδους και προέρχονται από πολλές πηγές.

Ήδη από τη δεκαετία του 1990, είχε στηθεί ένα παγκόσμιο δίκτυο μη κυβερνητικών οργανώσεων, μέσω του οποίου μουσουλμανικά κράτη με προεξάρχουσα τη Σαουδική Αραβία, χρηματοδοτούσαν το ισλαμιστικό δίκτυο. Με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και την ένταξη του δυτικού κόσμου σε έναν κοινό αγώνα ενάντια στην ισλαμική τρομοκρατία, πολλές από τις οργανώσεις αυτές απαγορεύτηκαν ή ανέστειλαν τη λειτουργία τους¹⁵⁷. Στη θέση τους

---

¹⁵⁶ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, “European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018”, EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 12.

¹⁵⁷ Ενδεικτική είναι η περίπτωση της οργάνωσης «Al Bakf al Islami», που είχε καταχωρηθεί ως φιλανθρωπική και χρηματοδοτείτο από αραβικές χώρες. Ύστερα από έλεγχο, αποκαλύφθηκε ότι για το διάστημα 2000-2012, από το συνολικό διακινούμενο ποσό των 10 εκατομμυρίων ευρώ, μόνο το 7% είχε διατεθεί για φιλανθρωπικούς σκοπούς.

προέκυψαν νέες, με πιο προσεκτικό προφίλ, μέσω των οποίων διακινούνται μεγάλα χρηματικά ποσά, ακόμη και σήμερα. Οι οργανισμοί αυτοί λειτουργούν και αντίστροφα, για τη χρηματοδότηση αναγκών εκτός Βαλκανίων, όπως για παράδειγμα η οργάνωση «Πρόσκληση από τον Παράδεισο» στην πόλη Τούζλα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, η οποία διοργανώνει εράνους για την οικονομική υποστήριξη του *τζιχάντ* στη Συρία¹⁵⁸.

Αναμφισβήτητα, οι οικονομικές ροές του ισλαμισμού εμπλέκονται με τις ροές του οργανωμένου εγκλήματος. Δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά, αφού η παράνομη διακίνηση τζιχαντιστών, όπλων και εκρηκτικών, είναι μέρος του οργανωμένου εγκλήματος. Η σύνδεση μπορεί να είναι πιο στενή, καθότι υπάρχει αμοιβαίο όφελος. Αυτό αποδεικνύει και η περίπτωση στο χωριό Λαζαράτι της Αλβανίας το 2015, το οποίο είναι ένα από τα κέντρα παραγωγής και εμπορίας ινδικής κάνναβης σε όλη την Ευρώπη¹⁵⁹. Εξάλλου, η παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών, είναι μία δραστηριότητα που ιστορικά έχει συνδεθεί με τους *ταλιμπάν* και την «Αλ Κάιντα» στα υψίπεδα του Αφγανιστάν.

Σε εμπόλεμες περιοχές, μία προσφιλή μέθοδος πλουτισμού, είναι η λαφυραγώγηση (*γκανάιμ*). Ιστορικά, το Ισλάμ βασίστηκε στις κατακτήσεις και την ισχύ του χρήματος που αποκτούσε από αυτές. Τα προηγούμενα χρόνια, το «Ισλαμικό Κράτος» πλούτιζε χάρη στα *γκανάιμ*, αξιοποιώντας το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, τα χρήματα των τραπεζών που κυρίευε, ακόμα και τις γυναίκες τις οποίες εκμεταλλευόταν¹⁶⁰. Σε πιο βαθμό ο πλουτισμός αυτός ενσωματώθηκε στις οικονομικές ροές της οργάνωσης που διέρχονταν από τα Δυτικά Βαλκάνια, δεν μπορεί να εκτιμηθεί.

Σημαντική συνεισφορά στη χρηματοδότηση του ισλαμισμού έχει η διασπορά. Οι σαλαφιστές μουσουλμάνοι της Ευρώπης και της Αμερικής, ενίοτε και σημαίνοντα πρόσωπα από τον κόσμο του Ισλάμ, ενισχύουν διάφορες οργανώσεις

[<https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html>]

¹⁵⁸ Wither James K., “Salafi – Jihadists: A Threat to the Western Balkans?”, Violent Extremism in the Western Balkans”, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 47.

¹⁵⁹ Spahiu Ebi, “Foreign Fighters, Religious Radicalism and Violent Extremism in Albania and the Western Balkans”, Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 83.

¹⁶⁰ Σάιντ Έσμπερ Αλί Άχμαντ, “Βία και Ισλάμ”, (μετάφραση Ανδρέας Παππάς), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2016, σελ. 40.

σε χώρες των Δυτικών Βαλκανίων. Μεγάλη επιρροή στην περιοχή, ειδικά στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ασκεί η μουσουλμανική διασπορά της Βιέννης.

Επίσης, μία μέθοδος που χρησιμοποιείται από μουσουλμάνους και δυσχεραίνει ιδιαίτερα το έργο των διωκτικών αρχών για τον εντοπισμό των ροών του χρήματος, είναι το *χαβάλα*. Η μέθοδος στηρίζεται στη διακίνηση χρήματος εκτός του καθιερωμένου συστήματος χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, με βάση την εμπιστοσύνη και την τιμή των συναλλασσομένων. Γενικά, εκτιμάται ότι με τη μέθοδο αυτή, πραγματοποιούνται εκροές και όχι εισροές χρήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁶¹, χωρίς να υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία για τα Δυτικά Βαλκάνια.

---

¹⁶¹ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, “European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018”, EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 11.

Κεφάλαιο 6^ο: Οι ενισχυτικοί παράγοντες του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια

Το ευρύτερο κοινωνικό-πολιτικό περιβάλλον των Δυτικών Βαλκανίων, χαρακτηρίζεται ασταθές, με χαμηλούς μακροοικονομικούς δείκτες, που ευνοεί την ανάπτυξη δομικών παραγόντων για ριζοσπαστικοποίηση. Ειδικά, αναφορικά με τον ισλαμισμό, υφίστανται επιπλέον τρεις συγκεκριμένοι ενισχυτικοί παράγοντες.

Ο πρώτος, είναι η πολιτικοποίηση των θεμάτων ασφαλείας που ενέχουν το στοιχείο του διεθνοτισμού. Το κριτήριο της θρησκείας και της εθνικής καταγωγής, γίνονται αίτια για την πολιτική ερμηνεία των ζητημάτων ασφαλείας, με αποτέλεσμα να μην αντιμετωπίζονται με ενιαίο και αποτελεσματικό τρόπο.

Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η κληρονομιά του πολέμου δημιούργησε σχέσεις διαφθοράς μεταξύ ορισμένων μουσουλμάνων αξιωματούχων και ξένων μαχητών. Το 2004, 15 άτομα καταδικάστηκαν διότι βοήθησαν περίπου 700 βετεράνους *μουτζαχεντίν* στην απόκτηση βοσνιακής υπηκοότητας, το διάστημα 1995-2000¹⁶². Ενδεικτικό του προβλήματος της διαφθοράς και των σχέσεων κρατικών υπαλλήλων-ισλαμιστών, είναι η πρόβλεψη για αναστολή της ετήσιας χρηματοδότησης της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από τις ΗΠΑ, σε περίπτωση που εξακριβωθεί η μη τήρηση των όρων της Συνθήκης του Ντέιτον ή κάποια σχέση με τρομοκρατικά δίκτυα¹⁶³.

Επιπλέον, η συγκρότηση 15 ανεξάρτητων υπηρεσιών ασφαλείας, σε επίπεδο κράτους, πολιτικών οντοτήτων¹⁶⁴ και καντονίων, καθιστά σύνθετη και προβληματική την παροχή υπηρεσιών ασφαλείας στους πολίτες. Η διαχείριση πληροφοριών είναι μεγάλο πρόβλημα και αντικείμενο επηρεασμού από πολιτικούς, πολλοί από τους οποίους το εκμεταλλεύονται πολιτικά με βάση τις διεθνοτικές διαφορές¹⁶⁵. Ενδεικτικό της παραπάνω κατάστασης, είναι το περιστατικό της επίθεσης από ισλαμιστή στο αστυνομικό τμήμα της πόλης Ζβόρνικ, το 2015. Διαπιστώθηκε εκ των υστέρων, ότι υπήρχαν πληροφορίες από μία υπηρεσία ασφαλείας για επικείμενη επίθεση, ωστόσο αυτές δεν κοινοποιήθηκαν στο βαθμό που έπρεπε και στους αποδέκτες που αφορούσε, με

---

¹⁶² Woehrel Steven, "Islamic Terrorism and the Balkans", Congressional Research Service, The Library of Congress, Washington, 2005, σελ. 5.

¹⁶³ Στο ίδιο, σελ. 11.

¹⁶⁴ Η χώρα έχει δύο πολιτικές οντότητες, την «Republika Srpska» και την «Bosniak-Croat Federation of Bosnia and Herzegovina», καθώς και την περιοχή του Brcko, με ειδικό καθεστώς.

¹⁶⁵ Balkan Investigative Reporting Network, "Balkan Jihadists: The Radicalization and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq", BIRN, 2016, σελ. 13.

συνέπεια να υπάρχει άγνοια για τον κίνδυνο σε τοπικό επίπεδο. Αντίστοιχα, υπήρξε έντονη πολιτική αντιπαράθεση μετά το συμβάν.

Ανάλογα προβλήματα συναντώνται στην ΠΓΔΜ και σε μικρότερο βαθμό στη Σερβία και το Μαυροβούνιο, όπου οι μουσουλμάνοι είναι μειοψηφία. Χαρακτηριστικό της κατάστασης στην ΠΓΔΜ, είναι η παντελής έλλειψη συνεργασίας διωκτικών αρχών και «Ισλαμικής Κοινότητας» σχετικά με τα παράνομα «τζαμιά» που λειτουργούν οι ισλαμιστές, η οποία αναδεικνύει την έλλειψη βούλησης ή και το φόβο ότι οποιαδήποτε ενέργεια εναντίον τους θα εκληφθεί ως αντι-αλβανική, σε μία χώρα με εύθραυστη διεθνοτική ισορροπία¹⁶⁶.

Ο δεύτερος ενισχυτικός παράγοντας για τη διάδοση του ισλαμισμού, είναι η διαίρεση και η θεσμική αποδυνάμωση των «Ισλαμικών Κοινοτήτων». Στη Σερβία, υπάρχουν δύο επίσημοι ισλαμικοί οργανισμοί, η «Ισλαμική Κοινότητα της Σερβίας» (ICoS) με έδρα το Βελιγράδι και η «Ισλαμική Κοινότητα στη Σερβία» (ICiS) με έδρα το Νόβι Παζάρ, η οποία λειτουργεί υπό την αιγίδα της «Ισλαμικής Κοινότητας στη Βοσνία» με έδρα το Σαράγεβο. Οι δύο οργανισμοί βρίσκονται σε αντιπαράθεση μεταξύ τους, σχετικά με τον έλεγχο της κοινότητας Βόσνιων μουσουλμάνων στην περιοχή του Σαντζάκ¹⁶⁷. Κατά ανάλογο τρόπο, στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη η Κοινότητα δεν μπορεί να ελέγξει τα παράνομα τζαμιά που υπάρχουν στη χώρα¹⁶⁸. Στην Αλβανία, η αναγνωρισμένη από το 2009 «Ισλαμική Κοινότητα της Αλβανίας» με έδρα τα Τίρανα, ελέγχει το σύνολο των τζαμιών της χώρας, εκτός από δέκα, οι ιμάμηδες των οποίων αρνήθηκαν την υπαγωγή τους σε αυτή¹⁶⁹. Στο Κόσσοβο, η «Ισλαμική Κοινότητα του Κοσσόβου» (BIK) με έδρα την Πρίστινα, είναι υπεύθυνη για το διορισμό των ιμάμηδων και την εποπτεία των θρησκευτικών ζητημάτων. Ωστόσο, δεν έχει την εξουσιοδότηση να επιβάλλει θέσεις και κανονισμούς σε αυτούς, καθώς εκκρεμεί εδώ και δέκα χρόνια η σχετική νομοθετική διαδικασία¹⁷⁰. Στην ΠΓΔΜ η επίσημη Κοινότητα με έδρα τα Σκόπια, αντιμετωπίζει κατηγορίες για επαφή με ισλαμιστικές οργανώσεις και πολιτική διακρίσεων, από τη μη

---

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 29.

¹⁶⁷ Petrović Predrag and Stakić Isidora, “Extremism Research Forum – Serbia Report”, British Council, 2018, σελ. 30.

¹⁶⁸ Balkan Investigative Reporting Network, “Balkan Jihadists: The Radicalisation and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq”, BIRN, 2016, σελ. 13.

¹⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. 4.

¹⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 21.

αναγνωρισμένη κοινότητα των 27.000 μπεκτασίδων που ζουν στη χώρα¹⁷¹. Αυτές οι καταστάσεις δημιουργούν θεσμικό κενό και ταυτόχρονα μπερδεύουν τους μουσουλμάνους πολίτες, καθιστώντας τους ευάλωτους στους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς των ισλαμιστών.

Ο τρίτος παράγοντας, είναι η χρόνια αναπτυξιακή δράση των αραβικών χωρών και κυρίως της Σαουδικής Αραβίας¹⁷². Η δράση αυτή, αφενός δεν ήταν αυτή που προβαλλόταν –όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο σημείο- αφετέρου στο βαθμό που ήταν, δημιούργησε όλα αυτά τα χρόνια σε πολλούς μουσουλμάνους, μία αίσθηση κατανόησης και συμπάραστασης, πετυχαίνοντας ένα σταθερό επίπεδο εμπιστοσύνης. Με άλλα λόγια, έχει κερδίσει την «καρδιά και το μυαλό» αρκετών μουσουλμάνων, οι οποίοι χωρίς να είναι απαραίτητα ισλαμιστές, παραμένουν ευνοϊκά προσκείμενοι σε αυτούς, δημιουργώντας μία ασφαλή περιοχή για τη δράση των δικτύων τους.

---

¹⁷¹ Chilimanov Cvetin, “The Islamic Community Organizations of Macedonia and Bosnia-Herzegovina Are Affiliated With the Muslim Brotherhood”, Center for Islamic Pluralism, April 5, 2013. <http://www.islamicpluralism.org/2220/the-islamic-community-organizations-of-macedonia>

¹⁷² Pákozdi Nóra and Nógrádi György, “Radical Settlements in the Balkans”, Hungarian Defence Forces, Defence Review Journal, Volume 145, Special Issue 2017/1, σελ. 168.

Κεφάλαιο 7^ο: Οι ανασχετικοί παράγοντες του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια

Όλες οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, έχουν ενταχθεί στην παγκόσμια συμμαχία των χωρών της Δύσης ενάντια στην ισλαμική τρομοκρατία. Το αποτέλεσμα ήταν ο εκσυγχρονισμός πολλών συναφών κρατικών υπηρεσιών, καθώς και η προσαρμογή της νομοθεσίας τους, στα διεθνή και περιφερειακά πρότυπα.

Σε διεθνές επίπεδο, όπως όριζε η Απόφαση 2178 του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών το 2014, σε μια προσπάθεια για την καταπολέμηση του φαινομένου των εθελοντών μαχητών που μετέβαιναν στη Συρία και το Ιράκ, όλες οι χώρες ενέταξαν στην ποινική τους δικονομία, νόμους σχετικούς με την απαγόρευση στους πολίτες τους της συμμετοχής σε εμπόλεμες καταστάσεις τρίτων χωρών¹⁷³. Οι ποινές που προβλέπονται είναι από 6 μήνες έως 15 χρόνια φυλάκιση, τόσο για συμμετοχή σε ξένους πολέμους, όσο και για άλλες πράξεις, όπως μετάβαση σε εμπόλεμες περιοχές, στρατολόγηση μαχητών ή παροχή οικονομικής υποστήριξης σε τρομοκράτες¹⁷⁴. Επίσης, όλες οι χώρες έχουν επικυρώσει και τις δώδεκα διεθνείς συμβάσεις-πρωτόκολλα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

Σε περιφερειακό επίπεδο, τον Οκτώβριο του 2018, οι έξι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο του «Βαλκανικού Προγράμματος για την Αντιτρομοκρατία», συνυπέγραψαν το «Κοινό Πρόγραμμα Δράσης για την Αντιτρομοκρατία στα Δυτικά Βαλκάνια» («Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans»)¹⁷⁵. Σύμφωνα με αυτό, τέθηκαν 5 αντικειμενικοί σκοποί, όπως παρακάτω:

1. Δημιουργία ισχυρού θεσμικού πλαισίου κατά της τρομοκρατίας
2. Αποτελεσματική πρόληψη και καταστολή της τρομοκρατίας
3. Αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών και επιχειρησιακή συνεργασία
4. Ανάπτυξη ικανοτήτων για την καταπολέμηση του «ξεπλύματος» χρήματος και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας

---

¹⁷³ Είναι αξιοσημείωτο ότι στο Κοινοβούλιο του Κοσσοβού, κατά τη σχετική ψηφοφορία το 2015, από τους 79 βουλευτές, 17 ψήφισαν αρνητικά και 2 απείχαν. [Πηγή: Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 22.]

¹⁷⁴ Beslin Jelena and Ignjatijevic Marija, "Balkan Foreign Fighters: from Syria to Ukraine", EU Institute for Security Studies, Brief Issue 20, 2017, σελ. 3.

¹⁷⁵ European Committee, "Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans". 5 October 2018. <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/>

5. Ενίσχυση της προστασίας των πολιτών και των υποδομών

Η επίτευξη των στόχων θα αποτελεί ευθύνη των βαλκανικών χωρών, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση θα χρηματοδοτήσει και θα υποστηρίξει τεχνοκρατικά το πρόγραμμα, στοχεύοντας στη συστηματική ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας.

Κομβικής σημασίας στην ανάσχεση του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, είναι η συμπάθεια που υπάρχει από πλευράς των μουσουλμάνων για τις ΗΠΑ, ως απόρροια της στήριξής τους στους πολέμους των προηγούμενων των, μέσα από τους οποίους σχηματίστηκαν οι κρατικές τους οντότητες, καθώς και της υποστήριξης κάθε μορφής που συνεχίζουν να λαμβάνουν¹⁷⁶. Η αντίληψη αυτή είναι βιωματική για το μεγαλύτερο μέρος του μουσουλμανικού πληθυσμού, ειδικά της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και του Κοσόβου, είναι συνεπώς πολύ ισχυρή και αντικρούει ευθέως το κήρυγμα των τζιχαντιστών για τη νέα Σταυροφορία που γίνεται εναντίον του μουσουλμανικού κόσμου από τις δυνάμεις του Κακού, με πυρήνα τις ΗΠΑ.

Εξίσου σημαντική, είναι η πεποίθηση και η πολιτική που έχουν οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων για την ευρωπαϊκή τους προοπτική και τη μελλοντική τους ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Σερβία, η Αλβανία, η ΠΓΔΜ και το Μαυροβούνιο είναι υποψήφια προς ένταξη μέλη, ενώ η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο, βρίσκονται ακόμα στο αρχικό στάδιο της αποδοχής τους ως υποψήφια μέλη. Οι περισσότεροι πολίτες των χωρών αυτών θεωρούν τον εαυτό τους και τη χώρα τους μέρος της Ευρώπης, καθώς και ότι αυτή είναι η μόνη προοπτική για να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους. Για το λόγο αυτό, αντιλαμβάνονται ότι η εξάπλωση του ισλαμισμού και γενικότερα της τρομοκρατίας στη χώρα τους, δυσχεραίνει την πορεία της προς τον ευρωπαϊκό της στόχο¹⁷⁷.

Βέβαια, ανασχετικός παράγοντας παραμένει η παραδοσιακά κοσμική αντίληψη που υπάρχει στους πολίτες και η διαβίωση τόσα χρόνια για τους περισσότερους, σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα τρόπου ζωής. Μπορεί η θρησκεία να έχει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εθνικής τους ταυτότητας, ωστόσο η πλειοψηφία λαμβάνει αμυντική στάση στα προτάγματα του αυστηρού Ισλάμ. Τη

---

¹⁷⁶ Woehrel Steven, "Islamic Terrorism and the Balkans", Congressional Research Service, The Library of Congress, Washington, 2005, σελ. 2.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 4.

θέση αυτή παίρνουν και επίσημα πολιτικοί και θρησκευτικοί ηγέτες^{178,179}, θέλοντας να στείλουν ένα μήνυμα τόσο προς το εσωτερικό όσο και προς το εξωτερικό.

Από πλευράς επικοινωνίας, ανασχετικό παράγοντα αποτελούν οι διάφορες επικοινωνιακές δράσεις των εθνικών αρχών επικοινωνίας και ενημέρωσης που αναδεικνύουν το πρόβλημα και ενισχύουν την αποτροπή έναντι της διάδοσης του ισλαμισμού. Παράλληλα, σημαντική πηγή αξιόπιστης ενημέρωσης για τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, αποτελεί η υπηρεσία «Φωνή της Αμερικής» («Voice of America»), την οποία εμπιστεύονται 4,7 εκατομμύρια πολίτες εβδομαδιαίως¹⁸⁰. Από την άλλη, η στρατηγική επικοινωνίας του ίδιου του «Ισλαμικού Κράτους» έχει μία εγγενή αδυναμία: οι φρικαλεότητες που προβάλλονται ειδικά εναντίον των άλλων μουσουλμάνων, σταδιακά αποδυναμώνουν τη δυναμική του¹⁸¹.

---

¹⁷⁸ Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 19.

¹⁷⁹ Gall Carlotta, "How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS", New York Times. Electronic Edition, 2016. <https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html>

¹⁸⁰ US Department of State, "Country Reports on Terrorism 2017", Publication Bureau of Counterterrorism, Washington, September 2018, 264.

¹⁸¹ Byman Daniel, "Comparing Al Qaeda and ISIS: Different Goals, Different Targets", 2015, σελ. 9. <https://www.brookings.edu/testimonies/comparing-al-qaeda-and-isis-different-goals-different-target>

Κεφάλαιο 8^ο: Αποτίμηση της απειλής του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια

- Ο ισλαμισμός ως απειλή για τους μουσουλμάνους των Δυτικών Βαλκανίων

Ο μουσουλμανικός πληθυσμός των Δυτικών Βαλκανίων αντιμετωπίζει δύο μορφές απειλών από τον ισλαμισμό. Η πρώτη είναι η φυσική απειλή, η απώλεια δηλαδή ανθρώπινων ζώων και η καταστροφή περιουσιών. Όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο σημείο, τα αίτια της απειλής εδράζονται στο γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού είναι μετριοπαθείς μουσουλμάνοι, ακόλουθοι του χαναφικού Ισλάμ και έχουν κοσμική συνείδηση. Τα στοιχεία αυτά, σύμφωνα με το σαλαφικό Ισλάμ, στο οποίο στηρίζει την ιδεολογία του ο ισλαμισμός, συνιστούν αποστασία και συνεπάγονται τον αφορισμό(*τακφίρ*) και το θάνατο του αποστάτη. Σε πολυάριθμα μηνύματα τόσο της «Αλ Κάιντα», όσο κυρίως του «Ισλαμικού Κράτους», γίνονται αναφορές τέτοιων απειλών κατά «αλλόπιστων» μουσουλμάνων γενικά, ενώ δεν απουσιάζουν και οι στοχευμένες απειλές κατά μουσουλμάνων σε χώρες των Βαλκανίων¹⁸².

Η δεύτερη μορφή απειλής, είναι η «ασφαλειοποίηση» της θρησκείας του Ισλάμ, σε ατομικό επίπεδο. Το φαινόμενο της «ασφαλειοποίησης» του Ισλάμ έχει περιγραφεί με τον όρο *ισλαμοφοβία*, για να εκφράσει το φόβο που προκαλεί η πολιτική φύση του Ισλάμ και οι εξτρεμιστικές εκδοχές του στους ανθρώπους και στα κράτη. Η συλλογιστική αυτή, σε ορισμένες περιπτώσεις φτάνει στο επίπεδο του ατόμου, με αποτέλεσμα να δημιουργεί κάποιο «κόστος» ή «ζημία» στο ίδιο το άτομο. Η συμμετοχή αρκετών τζιχαντιστών από τα Βαλκάνια σε τρομοκρατικές επιθέσεις μέχρι τώρα, έχει επιφέρει μία σειρά από μέτρα άλλων χωρών, τα οποία υφίστανται όλοι οι πολίτες στις χώρες αυτές, όπως για παράδειγμα τις διαδικασίες χορήγησης βίζας για ταξίδια στο εξωτερικό, καθυστερήσεις στις διεθνείς συναλλαγές, κα. Λιγότερο όμως εμφανείς -με την έννοια ότι το «κόστος» δεν αφορά ήδη κερτημένα- είναι οι επιπτώσεις που συνδέονται με την καθυστέρηση της πρόσβασης του κάθε πολίτη στα δικαιώματα και τις ευκαιρίες που θα του προσφέρει η ένταξη στις δομές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

---

¹⁸² Το 2015 προβλήθηκε ένα βίντεο από το «Ισλαμικό Κράτος», με πρωταγωνιστές δύο Αλβανούς, έναν από την Αλβανία και έναν από το Κόσσοβο, οι οποίοι απειλούσαν τους «άθεους» και αλλόθρησκους της Αλβανίας, της ΠΓΔΜ και του Κοσόβου.» [Πηγή: Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 20.]

- Ο ισλαμισμός ως απειλή για τα Δυτικά Βαλκάνια

Κατά αναλογία, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων αντιμετωπίζουν παρόμοιες απειλές. Παρόλο που δεν καταγράφηκαν περιστατικά ισλαμικής τρομοκρατίας στο έδαφός τους για το έτος 2017¹⁸³, δεν σημαίνει ότι η απειλή έχει εκλείψει. Δεν έχει παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα από την επίθεση στην πόλη Ζβόρνικ της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης το 2015 και τη ματαιωθείσα απόπειρα επίθεσης εναντίον της ισραηλινής ομάδας ποδοσφαίρου στην Αλβανία το 2016, ούτε το φαινόμενο των τζιχαντιστών από τα Βαλκάνια στη Συρία και το Ιράκ έχει σταματήσει. Σε ένα από τα τεύχη του περιοδικού «Νταμπίγκ», το «Ισλαμικό Κράτος» τονίζει τη σημασία των Βαλκανίων και καλεί τους «μοναχικούς λύκους» του Ισλάμ σε επιθέσεις εναντίον στόχων στην περιοχή¹⁸⁴. Οι πιθανοί στόχοι μπορεί να συνδυάζουν το στοιχείο της αποστασίας και το στοιχείο της συμμαχίας με τη Δύση, όπως για παράδειγμα ένας πολιτικός ή ένας στρατιωτικός στόχος που συνδέεται με δυτικούς θεσμούς (πχ. ΝΑΤΟ, ΕΕ, ΗΠΑ, κα).

Επιπρόσθετα, η επιστροφή των βαλκάνιων μαχητών πίσω στις χώρες τους, εκμεταλλευόμενοι τις ανθρώπινες ροές με αφετηρία τη Συρία και το Ιράκ και προορισμό την κεντρική Ευρώπη, έχει αυξήσει την πιθανότητα τρομοκρατικών επιθέσεων. Οι ροές αυτές που αφορούν σε άτομα τα οποία εμπίπτουν στο δίκαιο περί χορήγησης ασύλου, αλλά και σε άτομα που είναι λαθρομετανάστες, χωρίς να διώκονται στη χώρα τους και των οποίων δεν κινδυνεύει η ζωή τους, συνιστούν ένα «ανθρώπινο όχημα» το οποίο διαπερνά ως ένα βαθμό τα Δυτικά Βαλκάνια, στην προσπάθειά του να φτάσει στον τελικό προορισμό. Έτσι, είναι εφικτό να μεταφερθούν «αθέατα» οι βαλκάνιοι βετεράνοι τζιχαντιστές ή νέα ισλαμιστικά στοιχεία στις βαλκανικές χώρες και να ενισχύσουν τους εγχώριους πυρήνες που έχουν σχηματιστεί¹⁸⁵. Το φαινόμενο επιστροφής των βαλκάνιων τζιχαντιστών, έχει οδηγήσει τα κράτη σε σημαντικές πρωτοβουλίες για τον περιορισμό της δράσης τους. Παράλληλα με το αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο που θεσπίστηκε πρόσφατα, αρμόδιοι κρατικοί φορείς έχουν υπό συνεχή επιτήρηση άτομα για τα οποία

¹⁸³ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, “European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018”, EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 34.

¹⁸⁴ Spahiu Ebi, “Foreign Fighters, Religious Radicalism and Violent Extremism in Albania and the Western Balkans”, Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015, σελ. 79.

¹⁸⁵ Pákozdi Nóra and Nógrádi György, “Radical Settlements in the Balkans”, Hungarian Defence Forces, Defence Review Journal, Volume 145, Special Issue 2017/1, σελ. 172.

υπάρχουν ενδείξεις ότι ταξίδεψαν στη Συρία ή το Ιράκ, σε συνδυασμό με προγράμματα επανένταξης στην κοινωνία.

Η άλλη μορφή απειλής, είναι η «ασφαλειοποίηση» της θρησκείας του Ισλάμ, σε επίπεδο χωρών. Το «κόστος» στην περίπτωση της χώρας, είναι η καθυστέρηση ή η μη ολοκλήρωση της διαδικασίας εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι φιλόδοξες προσπάθειες εναρμόνισης των εσωτερικών λειτουργιών του κράτους με τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι προς τη θεμιτή κατεύθυνση, αλλά επηρεάζουν ενίοτε και με αρνητικό πρόσημο, βραχυπρόθεσμα, ορισμένους από τους δομικούς παράγοντες προσφυγής στην εξτρεμιστική βία. Συνεπώς, μία οποιαδήποτε χώρα σε μετάβαση διέρχεται από μία περίοδο αστάθειας και νέας προσαρμογής. Όσο εντείνονται οι προσπάθειες «δυτικοποίησης» των χωρών αυτών, τόσο θεωρητικά θα αυξάνονται οι πιθανότητες αντίδρασης από πλευράς αντι-δυτικών δυνάμεων, μέσα και έξω από τα όρια της επικράτειάς τους.

Ταυτόχρονα με τη μετάβαση των χωρών προς τον εκσυγχρονισμό, συντελείται και η απόπειρα μίας άλλης μετάβασης. Εδώ και δύομισι δεκαετίες, διεξάγεται στα Δυτικά Βαλκάνια ένας θρησκευτικός ανταγωνισμός μεταξύ των κύριων θεολογικών σχολών του Ισλάμ¹⁸⁶. Από τη μια βρίσκεται το διαλλακτικό και υπέρ του εκσυγχρονισμού χαναφικό Ισλάμ και από την άλλη, αντιπαρατίθεται το συντηρητικό, θεοκρατικό χανμπαλικό Ισλάμ. Υπέρ του χαναφικού, είναι η ιστορία της περιοχής, διαμέσου της οποίας το ρεύμα αυτό έχει καταστεί αντιπροσωπευτικό της πλειοψηφίας των μουσουλμάνων των Βαλκανίων. Υπέρ του χανμπαλικού, είναι η άνοδος της προπαγάνδας του συντηρητικού Ισλάμ και οι ροές χρηματοδότησης, που διοχετεύουν σημαντικές ποσότητες χρήματος μέσα σε αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Ταυτόχρονα, μεγάλος αριθμός θρησκευτικών λειτουργών εκπαιδεύονται στη Σαουδική Αραβία και την Αίγυπτο, κατασκευάζονται *μαντράσας* (ιεροδιδασκαλεία) όπου διδάσκεται ο ισλαμισμός και λειτουργούν οργανώσεις με κεκαλυμμένη ισλαμιστική ατζέντα, σε σημείο που πλέον, είναι δύσκολος ο διαχωρισμός μεταξύ του χαρακτηριστικού Ισλάμ των Βαλκανίων και των πιο θεοκρατικών εκδοχών του, όπως και της εγχώριας ή εισαγόμενης ισλαμιστικής προπαγάνδας¹⁸⁷.

---

¹⁸⁶ Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 25.

¹⁸⁷ Bardos Gordon N., "Jihad in the Balkans, The Next Generation", World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 78.

Επιπλέον, στις βαλκανικές χώρες όπου ο μουσουλμανικός πληθυσμός είναι η πλειοψηφία, διαφαίνεται αυξανόμενη η επιρροή στις κρατικές δομές, που αποκτά το πολιτικό Ισλάμ. Στην Αλβανία και στο Κόσσοβο, συγκροτείται σταδιακά μία ισλαμιστική ελίτ, η οποία ήδη αποτελεί ένα πρόβλημα για την ισλαμική ελίτ του σήμερα και θα αποτελέσει μία πρόκληση για την πολιτική ελίτ του αύριο. Εκτός του φαινομένου των τζαμιών που βρίσκονται υπό τον έλεγχο των ισλαμιστών, υπάρχουν κατηγορίες κατά της «Ισλαμικής Κοινότητας» για διαφθορά από ξένα κέντρα, με την τοποθέτηση ισλαμιστών σε καίριες διοικητικές θέσεις¹⁸⁸. Το *modus operandi* των ισλαμιστών, είναι ένας προϋδεασμός για τη σκληρή αντιπαράθεση που θα ακολουθήσει τα επόμενα χρόνια, μεταξύ κοσμικού και θεοκρατικού κράτους, όσο και μεταξύ έθνους και Ισλάμ¹⁸⁹. Σε άλλες περιοχές του κόσμου, όπως για παράδειγμα στην Υεμένη ή την Αίγυπτο, η αντιπαλότητα μεταξύ των ελίτ, καθώς και μεταξύ των ρευμάτων του Ισλάμ, έχει λάβει χαρακτήρα ένοπλης διαμάχης.

Όλα τα παραπάνω δεδομένα, δημιουργούν τις προϋποθέσεις ώστε περιοχές των Δυτικών Βαλκανίων να αποτελέσουν δυνητικά ένα «*safe heaven*» («ασφαλές καταφύγιο») για το παγκόσμιο ισλαμιστικό κίνημα, στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Σε κάθε περίπτωση, ο ισλαμισμός συνιστά μία πολυσχιδή απειλή για τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, οι πτυχές της οποίας θα γίνονται ολοένα και πιο εμφανείς στα χρόνια που θα ακολουθήσουν.

- Ο ισλαμισμός των Δυτικών Βαλκανίων ως απειλή για τη Δύση

Στην κοσμοθεωρία του ισλαμισμού, οι χώρες της Δύσης ταυτίζονται με το αντι-Ισλάμ και θεωρούνται ως οι ηθικοί και φυσικοί αυτουργοί των δεινών που βιώνουν οι πιστοί μουσουλμάνοι σε όλο τον κόσμο. Εκ πεποιθήσεως λοιπόν, οι χώρες αυτές και οτιδήποτε συνδέεται με αυτές, αποτελούν έναν επιβεβλημένο στόχο. Ακόμα περισσότερο, όταν απροκάλυπτα οι χώρες αυτές με πρωταγωνιστή τις ΗΠΑ, έχουν «καταπατήσει» ιερό έδαφος και μάχονται ενάντια στους πιστούς του Ισλάμ.

---

¹⁸⁸ Gall Carlotta, "How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS", New York Times. Electronic Edition, 2016. <https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html>

¹⁸⁹ Venetis Evangelos, "Islam Emerging in the Balkans", ELIAMEP, Athens, 2015, σελ. 19.

Στην Ευρώπη, ενώ το 2016 σημειώθηκαν 13 ισλαμιστικές τρομοκρατικές επιθέσεις, το 2017 καταγράφηκαν 33 συνολικά, από τις οποίες 10 κατάφεραν να ολοκληρωθούν¹⁹⁰. Εκτός από τα θύματα και τους τραυματίες, οι επιθέσεις οδήγησαν και στην υλοποίηση μιας σειράς μέτρων και διαδικασιών, η οποία δυσχεραίνει την καθημερινότητα των ευρωπαϊκών πολιτών και έχει σημαντικό οικονομικό αντίκτυπο στις χώρες. Για τους λόγους αυτούς, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αποτελεί πρώτη προτεραιότητα για την EUROPOL¹⁹¹.

Η συμβολή των ισλαμιστικών δικτύων των Δυτικών Βαλκανίων, στις επιθέσεις κατά δυτικών στόχων ανά τον κόσμο, έχει καταγραφεί σχεδόν ταυτόχρονα με την εμφάνιση του ισλαμισμού ως ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Οι επιθέσεις, μπορεί να εμπλέκουν βαλκάνιους «μοναχικούς λύκους» ή ολιγομελείς ομάδες, με μέλη βαλκανικής καταγωγής που είναι πολίτες των χωρών όπου γίνεται η επίθεση ή όχι. Η συμμετοχή τζιχαντιστών από τα Δυτικά Βαλκάνια, ενισχύεται από το γεγονός ότι οι άνθρωποι βαλκανικής καταγωγής έχουν χαρακτηριστικά ινδοευρωπαϊκής φυλής και έτσι δεν ξεχωρίζουν εμφανισιακά από τους λοιπούς ευρωπαίους.

Μερικές μόνο περιπτώσεις από τη συμμετοχή βαλκάνιων τζιχαντιστών σε τρομοκρατικές επιθέσεις –εκτός των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου-, αποτελούν η επίθεση το 2002 στην Πρεσβεία των ΗΠΑ στη Βιέννη, η οργάνωση της επίθεσης το 2007 στη στρατιωτική βάση «Fort Dix» στις ΗΠΑ, η οργάνωση το 2009 της επίθεσης στο μετρό της Νέας Υόρκης, η επίθεση το 2011 στην Πρεσβεία των ΗΠΑ στο Σαράγεβο, η δολοφονία δύο Αμερικανών στρατιωτικών στο αεροδρόμιο της Φρανκφούρτης το 2012, αλλά και η επίθεση του βαλκάνιου βομβιστή αυτοκτονίας στη Βαγδάτη το 2014, σκοτώνοντας πενήντα άτομα¹⁹². Επίσης, η απόπειρα δολοφονίας του Πάπα Φραγκίσκου το 2015, η απόπειρα επιθέσεως σε ένα εμπορικό κέντρο στην πόλη Ομπερχάουσεν στη Γερμανία τα Χριστούγεννα του 2016 και η οργάνωση για την ανατίναξη της γέφυρας Ριάλτο στη Βενετία το Μάρτιο του 2017, από Κοσσοβάρους τζιχαντιστές¹⁹³, καταδεικνύουν ότι η συμμετοχή των βαλκάνιων ισλαμιστών είναι σταθερή.

---

¹⁹⁰ European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, “European Union Terrorism Situation and Trend Report 2018”, EUROPOL, Hague, 2018, σελ. 23.

¹⁹¹ Στο ίδιο, σελ. 4.

¹⁹² Bardos Gordon N., “Jihad in the Balkans, The Next Generation”, World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 78.

¹⁹³ Krasniqi Kolë, “Islamic extremism in Kosovo and the Countries of the Region”, Perspectives of Law and Public Administration, Volume 7, Issue 1, May 2018, σελ. 65.

Επιπλέον, η συμμετοχή βαλκάνιων ισλαμιστών έχει καταγραφεί και σε σύγχρονη μορφή επίθεσης. Τον Ιούλιο του 2015, Κοσσοβάρος χάκερ που αυτοχαρακτηρίστηκε ως μέλος της «Μεραρχίας Χάκερ του Ισλαμικού Κράτους», έκανε κυβερνοεπίθεση σε αμερικανική στρατιωτική βάση και υπέκλεψε προσωπικά δεδομένα από περίπου 1.000 στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων και της Κυβέρνησης των ΗΠΑ¹⁹⁴.

Το τελευταίο διάστημα, έχει προκύψει ένας παράγοντας που δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την προληπτική κατασταλακτική δράση κατά παρόμοιων επιθέσεων. Το «Ισλαμικό Κράτος» αφού κατέλαβε μεγάλες πόλεις στη Συρία, το Ιράκ και τη Λιβύη, κυρίευσε μερικά κρατικά μηχανήματα εκτύπωσης επίσημων εγγράφων, καθώς και μερικά πραγματικά διαβατήρια των χωρών αυτών. Εκτός από ένα μέσο πλουτισμού στη μαύρη αγορά, τα έγγραφα αυτά γνωστά και ως «real false passports» («πραγματικά πλαστά διαβατήρια»), μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να εισέλθουν τζιχαντιστές στα Δυτικά Βαλκάνια και αργότερα στην κεντρική Ευρώπη¹⁹⁵.

Τέλος, από την οπτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο ισλαμισμός μπορεί να λειτουργήσει ως αποσταθεροποιητικός παράγοντας για την πορεία ενσωμάτωσης των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων σε αυτή.

- Ο ισλαμισμός των Δυτικών Βαλκανίων ως απειλή για την Ελλάδα

Στην Ελλάδα, ο υπάρχων μουσουλμανικός πληθυσμός, ο οποίος αποτελείται από την αναγνωρισμένη μουσουλμανική μειονότητα και τους νόμιμα ή παράνομα εισελθόντες μουσουλμάνους που διαμένουν σε αυτή, απέχει ιδεολογικά από την ισλαμιστική ιδεολογία και δεν ευνοεί την κυοφορία κατάλληλων συνθηκών για τη διάδοσή του. Ακόμα και η περιορισμένη εφαρμογή της *σαρία* για τη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη, η οποία έχει καταστεί εθελοντική για τους μουσουλμάνους, εφαρμόζεται στα πλαίσια διατήρησης των θρησκευτικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων της μειονότητας για συγκεκριμένα ζητήματα νομικής

---

¹⁹⁴ Krasniqi Kolë, "Islamic extremism in Kosovo and the Countries of the Region", Perspectives of Law and Public Administration, Volume 7, Issue 1, May 2018, σελ. 64.

¹⁹⁵ Von S., M. Bewarder, F. Flade, I. Grabitz, A. Hackensberger, "The Danger of Real False Passports" and the Role of IS, WELT, 2015.

φύσεως¹⁹⁶, καθώς και συγκεκριμένων πολιτειακών ζητημάτων¹⁹⁷, χωρίς να υφίσταται συνάφεια με την επίκληση του σύγχρονου ισλαμιστικού κινήματος για εφαρμογή της *σαρία*. Έτσι, η όμορη γεωγραφική θέση της Ελλάδας με τα Δυτικά Βαλκάνια, δεν συνεπάγεται τον κίνδυνο «μετάστασης» ισλαμιστικών πυρήνων σε ελληνικό έδαφος.

Παρόλα αυτά η γεωγραφική παρεμβολή της Ελλάδας μεταξύ των Δυτικών Βαλκανίων και των περιοχών της Συρίας και του Ιράκ, εντάσσει τη χώρα μας στα ισλαμιστικά δίκτυα διακίνησης των τζιχαντιστών. Χωρίς να υφίστανται ακριβή δεδομένα, η διέλευση από την Ελλάδα και η σύντομη παραμονή σε αυτή, ισλαμιστικών στοιχείων από και προς τα Δυτικά Βαλκάνια, θεωρείται γεγονός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Η λειτουργία των εν λόγω δικτύων, εκμεταλλεύεται τις αδιάλειπτες ανθρώπινες ροές προερχόμενες από την Τουρκία και ενισχύεται από τα αυξημένα διασυνοριακά μέτρα φρούρησης¹⁹⁸ που έχει λάβει και συνεχίζει να λαμβάνει η Βουλγαρία στα σύνορα με την Τουρκία, για την πλήρη ανάσχεση της παράνομης διασυνοριακής διέλευσης. Η παρουσία βαλκάνιων τζιχαντιστών στην Ελλάδα κατά τη διέλευση από αυτή, εκτιμάται ότι δε συνιστά άμεση απειλή, καθότι μία τρομοκρατική επίθεση εντός της ελληνικής επικράτειας θα έδινε αφορμή για επισταμένη έρευνα και πιθανή αποκάλυψη αυτών των δικτύων. Με άλλα λόγια, η λειτουργία της Ελλάδος ως ενδιάμεσος σταθμός για την «αθέατη» μετακίνηση των βαλκάνιων ισλαμιστών από και προς τη Μέση Ανατολή και την Αραβική Χερσόνησο, λειτουργεί ως βασικό αντικίνητρο για τη δραστηριοποίησή τους εντός αυτής.

Ωστόσο, δεν πρέπει να υποτιμηθεί ο δυνητικός κίνδυνος που υπάρχει για τη χώρα μας ως δυτική χώρα, στο πλαίσιο των απειλών που αντιμετωπίζει η Δύση, ενώ θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και ο ενδεχόμενος συνδυασμός των ιδεών του ακραίου ισλαμισμού με τον εθνικιστικό παράγοντα. Η ύπαρξη διαχρονικά, ιστορικών και σύγχρονων αντιπαραθέσεων μεταξύ του Ελληνισμού και

---

¹⁹⁶ Αφορούν στο κληρονομικό δίκαιο και σε υποθέσεις διαζυγίου, διατροφής και άλλα συναφή ζητήματα.

¹⁹⁷ Η εφαρμογή της *σαρία*, δεν πρέπει να συγχέεται με το φαινόμενο του ισλαμισμού, καθόσον συνδέεται άμεσα με την ανάγκη διορισμού του Μουφτή από την ελληνική Πολιτεία, ως δημόσιου λειτουργού, που ενασκεί μεταξύ άλλων καθηκόντων και περιορισμένη δικαστική εξουσία. Η διατήρηση της *σαρία* στην Ελλάδα συνδέεται έμμεσα, μέσω του Μουφτή, με δύο άλλα καίρια ζητήματα για την αντιμετώπιση της τουρκικής προπαγάνδας, το διορισμό των ιμάμηδων και τη διαχείριση της βακουφικής περιουσίας της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη.

¹⁹⁸ Η Βουλγαρία έχει κατασκευάσει φράχτη 200 περίπου χιλιομέτρων και σε συνδυασμό με επικουρικά τεχνικά μέσα, ισχυρή παρουσία συνοριοφυλάκων-στρατού και συνδρομή της FRONTEX, ελέγχει αποτελεσματικά το σύνολο σχεδόν της διασυνοριακής ζώνης με την Τουρκία.

μουσουλμανικών εθνοτήτων στα Βαλκάνια, δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για τη συνεπίδραση εθνικιστικών, ανθελληνικών και τρομοκρατικών αντιλήψεων, ειδικά εάν στη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης του ατόμου υφίσταται κάποια σχετική βιωματική εμπειρία. Στην εξίσωση αυτή υπάρχει και η μεταβλητή της Τουρκίας, η οποία στο πλαίσιο της δικής της γεωπολιτικής ατζέντας, εκμεταλλεύεται συστηματικά κατά της Ελλάδος το στοιχείο της κοινής ισλαμικής θρησκείας και της οθωμανικής καταγωγής των βαλκάνιων μουσουλμάνων. Η απειλή μπορεί να μετουσιωθεί σε τρομοκρατική πράξη κατά ελληνικού στόχου και εκτός ελληνικής επικράτειας, σε κάποια χώρα των Δυτικών Βαλκανίων¹⁹⁹.

Γενικά, δεν μπορεί να εκτιμηθεί η πιθανότητα και η επικινδυνότητα της ισλαμιστικής τρομοκρατικής απειλής κατά της Ελλάδας, ωστόσο οι δομικοί παράγοντες που τη διαμορφώνουν, υφίστανται στα Δυτικά Βαλκάνια εδώ και δεκαετίες και αναμφισβήτητα χρήζουν περαιτέρω επισταμένης μελέτης.

---

¹⁹⁹ Έναν ενδεχόμενο στόχο, αποτελεί το στρατιωτικό προσωπικό της Ελλάδας που συμμετέχει σε διεθνείς αποστολές σε χώρες των Δυτικών Βαλκανίων.

Κεφάλαιο 9^ο: Τελικά συμπεράσματα

- Το Ισλάμ προτάσσει μέσω του Κορανίου και των *χαντίθ*, κανόνες για κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής και έχει από τη φύση του πολιτικό περιεχόμενο.
- Το *τζιχάντ*, ερμηνευόμενο ως «μεγάλο», σημαίνει τον πνευματικό αγώνα που πρέπει να δώσει ο πιστός για να νικήσει τα πάθη του και να συμβάλει σε μία δίκαιη κοινωνία, ενώ ερμηνευόμενο ως «μικρό», σημαίνει τον ένοπλο αγώνα για την προστασία του Ισλάμ.
- Ισλαμισμός, είναι το ιδεολογικό ρεύμα του Ισλάμ που προτάσσει την εφαρμογή της *σαρία* στην κοινωνία και την εγκαθίδρυση ισλαμικού κράτους.
- Όλοι οι ισλαμιστές είναι μουσουλμάνοι, αλλά όλοι οι μουσουλμάνοι δεν είναι ισλαμιστές.
- Ακραία μορφή του ισλαμισμού, είναι ο *τζιχαντισμός*, ο οποίος προτάσσει την άμετρη χρήση βίας για την καθιέρωση ενός ισλαμικού κράτους.
- Οι μουσουλμάνοι των Δυτικών Βαλκανίων είναι στην πλειοψηφία τους μετριοπαθείς μουσουλμάνοι της σχολής *χανάφι* και έχουν κοσμικές αντιλήψεις.
- Οι παράγοντες ριζοσπαστικοποίησης ενός ατόμου στον ακραίο ισλαμισμό, είναι συνδυασμός ατομικών παραγόντων και δομικών, που αφορούν το κοινωνικό περιβάλλον.
- Ένα ποσοστό της τάξης του 5-10% των μουσουλμάνων των Δυτικών Βαλκανίων ασπάζεται τις ιδέες του ισλαμισμού και απροσδιόριστο μικρό ποσοστό αυτού τα προτάγματα του τζιχαντισμού.
- Καθοριστικός παράγοντας για την έλευση και τη διάδοση του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, ήταν η είσοδος της Αλβανίας στον Οργανισμό Ισλαμικής Συνδιάσκεψης το έτος 1992 και ο πόλεμος της Γιουγκοσλαβίας το χρονικό διάστημα 1992-1995.

- Πολλοί ισλαμιστές των Δυτικών Βαλκανίων είναι μέλη των κυριότερων διεθνών ισλαμιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων – της «Αλ Κάιντα» και του «Ισλαμικού Κράτους»- και έχουν συμμετάσχει είτε ως ένοπλοι μαχητές στο Ιράκ και τη Συρία, είτε ως τρομοκράτες σε μεμονωμένες επιθέσεις, σε όλο τον κόσμο.

- Οι οικονομικές ροές του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, εμπλέκονται με τις ροές του οργανωμένου εγκλήματος.

- Ο ισλαμισμός, προωθείται σε κανονικά τζαμιά που ελέγχονται από ισλαμιστές και σε παράνομα «τζαμιά», γνωστά ως *paradzemati*, παρουσία κάποιου μη αναγνωρισμένου ιμάμη, ο οποίος συνήθως έχει σπουδάσει θεολογία στη Σαουδική Αραβία, την Αίγυπτο ή κάποια άλλη αραβική χώρα.

- Ενισχυτικοί παράγοντες του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, είναι η πολιτικοποίηση των θεμάτων ασφαλείας που ενέχουν το στοιχείο του διεθνοτισμού, η διαίρεση και η θεσμική αποδυνάμωση των «Ισλαμικών Κοινοτήτων», καθώς και η χρόνια αναπτυξιακή δράση των αραβικών χωρών και κυρίως της Σαουδικής Αραβίας.

- Ανασχητικοί παράγοντες του ισλαμισμού στα Δυτικά Βαλκάνια, είναι ο εκσυγχρονισμός πολλών κρατικών υπηρεσιών και η προσαρμογή της νομοθεσίας στα διεθνή και περιφερειακά πρότυπα, η συμπάθεια που υπάρχει γενικά μεταξύ των μουσουλμάνων για τις ΗΠΑ, η πεποίθηση και η ελπίδα για την ευρωπαϊκή τους προοπτική, καθώς και η παραδοσιακά κοσμική αντίληψη και η διαβίωσή τους τόσα χρόνια σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα τρόπου ζωής.

- Ο ισλαμισμός ως απειλή για τους μουσουλμάνους, έχει τη μορφή της φυσικής απειλής και της «ασφαλειοποίησης» της θρησκείας του Ισλάμ, σε ατομικό επίπεδο.

- Ο ισλαμισμός ως απειλή για τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, έχει τη μορφή της φυσικής απειλής και της «ασφαλειοποίησης» της θρησκείας του Ισλάμ, σε επίπεδο χωρών, με συνέπεια την καθυστέρηση ή τη μη ολοκλήρωση της

διαδικασίας εισόδου τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα, δημιουργείται δυνητικά μία ισλαμιστική ελίτ που μπορεί να συμβάλει στην καθιέρωση των Βαλκανίων ως ασφαλούς καταφυγίου για τον ισλαμισμό.

- Ο ισλαμισμός των Δυτικών Βαλκανίων ως απειλή για τη Δύση, συνίσταται στην παροχή τρομοκρατών και υποστήριξης σε τρομοκρατικές επιθέσεις, αλλά και σε παράγοντα αποσταθεροποίησης της διαδικασίας ενσωμάτωσης νέων χωρών.

- Η ισλαμιστική ιδεολογία που συναντάται στα Δυτικά Βαλκάνια, δεν μπορεί να διαδοθεί εύκολα στην Ελλάδα, ωστόσο δύναται να συνδυαστεί με την ανθελληνική στάση που διακατέχει γενικά τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς σε αυτά και να διαμορφώσει μία απειλή μεμονωμένων τρομοκρατικών επιθέσεων κατά της Ελλάδας.

Επίλογος

Αντί επιλόγου, παρατίθεται απόσπασμα από μία συνέντευξη του μακαριστού Αρχιεπισκόπου Τιράνων, Δυρραχίου και Πάσης Αλβανίας Αναστάσιου, σχετικά με την αντιπαράθεση του μετριοπαθούς και του ριζοσπαστικού Ισλάμ, το οποίο αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα που υπάρχει σήμερα στα Δυτικά Βαλκάνια:

«Υπάρχει πρόβλημα. Το οποίο δεν λύνεται με το να αποφανθούν ορισμένοι διανοούμενοι μουσουλμάνοι ότι το αληθινό Ισλάμ αποκηρύσσει την τρομοκρατία. Γεγονός παραμένει ότι πλήθη μουσουλμάνων έχουν πεισθεί ότι αυτό που κάνουν είναι πόλεμος και μάλιστα «ιερός πόλεμος», *τζιχάντ*. Σ' αυτό τους εξυπηρετεί και η πρόσφατη ορολογία των Δυτικών. Και τον «ιερό πόλεμο» όχι μόνο δεν τον καταδικάζει το «αληθινό Ισλάμ», αλλά τον απαιτεί από τους πιστούς μουσουλμάνους. Αυτή την εποχή, λοιπόν, υπάρχει ένα ήπιο Ισλάμ που αποκηρύσσει την τρομοκρατική δράση και ένα άλλο που ανεπιφύλακτα την κηρύσσει. Και το πιο επικίνδυνο είναι ότι οι οπαδοί της δεύτερης αυτής τάσης έχουν πεισθεί ότι δίνοντας τη ζωή τους για το Ισλάμ εξασφαλίζουν το ύψιστο ζητούμενο από έναν πιστό, μια βέβαιη είσοδο στον παράδεισο. Και οι δύο τάσεις, είναι σε θέση να δικαιώσουν την άποψή τους με εδάφια και επιχειρήματα από το Κοράνιο. Ανεξάρτητα από το ποιό και από ποιούς θεωρείται αληθινό Ισλάμ, γεγονός είναι ότι και το άλλο Ισλάμ αποτελεί μια πραγματικότητα.²⁰⁰»

---

²⁰⁰http://www.apostolikidiakonia.gr/gr_main/mission/ierapostolh.asp?content=&main=Anastasios.htm

Βιβλιογραφία

➤ Ελληνική-βιβλία/μελέτες

Ποριώτης Εμμανουήλ, “Σύγχρονη Προσέγγιση του Ισλάμ στην Ελλάδα”, Διπλωματική Εργασία, Θεολογική Σχολή, ΕΚΠΑ, Αθήνα, 2008.

Bamiatzis Spiros, “Recruitment of Europeans into ISIS”, ΕΛΙΑΜΕΠ, 2017.

Venetis Evangelos, “Islam Emerging in the Balkans”, ΕΛΙΑΜΕΠ, Athens, 2015.

➤ Ξένη-βιβλία/μελέτες

Άρμστρονγκ Κάρεν, “Ο Εμπόλεμος Θεός”, (μετάφραση Δημήτρης Αρκαδάς, Δημήτρης Ουλής και Ελένη Παπαχρήστου), Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα, 2002.

Κέπελ Ζιλ, “Τζιχάντ, ο Ιερός Πόλεμος”, (μετάφραση Ελένη Τσερεζολέ), Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001.

Μαμντάνι Μαχμούντ, “Καλός Μουσουλμάνος, Κακός Μουσουλμάνος”, (μετάφραση Παπαδήμος Ιωάννης), Εκδόσεις Μελάι, Αθήνα, 2006.

Σάϊντ Έσμπερ Αλί Άχμαντ, “Βία και Ισλάμ”, (μετάφραση Ανδρέας Παππάς), Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2016.

Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ, “Το Ιερό Κοράνιο και Μετάφραση των Εννοιών του στην Ελληνική Γλώσσα”, Συγκρότημα του Βασιλιά Φαχντ για την Εκτύπωση του Ιερού Κορανίου, Μεδίνα, 2000.

Abdel-Fatau Musah and Kayode Fayemi, “Mercenaries: an African Security Dilemma”, Pluto Press, Sterling, VA, 2000.

Balkan Investigative Reporting Network, “Balkan Jihadists: The Radicalization and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq”, BIRN, 2016.

Deliso Christopher, "The Coming Balkan Caliphate", Greenwood Publishing Group, Westport, CT, 2007.

Qehaja Floria, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", in Jihadist Hotbeds, edited by Varvelli Arturo, ISPI, Milano, 2016.

Pew Research Center, "The World's Muslims: Religion, Politics and Society", Washington, D.C., 2013.

➤ Ξένη-άρθρα

Bardos Gordon N., "Jihad in the Balkans, The Next Generation", World Affairs Journal, September/October 2014, σελ. 73-79.

Bottlik Zsolt, "Geographical and Historical Aspects of the Situation of Muslim Population in the Balkans", Hungarian Geographical Bulletin 58 (4), Budapest, 2009.

Danuta Gibas-Krzak, "Contemporary Terrorism in the Balkans: A Real Threat to Security in Europe", The Journal of Slavic Military Studies, 26:2, 203-218, 2013.

Kettani Houssain, "Muslim Population in Europe: 1950 – 2020", International Journal of Environmental Science and Development, Vol. 1, No. 2, June 2010.

Knapp Michael, "The Concept and Practice of Jihad in Islam", Parameters, Spring 2003, σελ. 82-94.

Krasniqi Kolë, "Islamic Extremism in Kosovo and the Countries of the Region", Perspectives of Law and Public Administration, Volume 7, Issue 1, May 2018, σελ. 60-66.

Pákozdi Nóra and Nógrádi György, “Radical Settlements in the Balkans”, Hungarian Defence Forces, Defence Review Journal, Volume 145, Special Issue 2017/1.

Spahiu Ebi, “Foreign Fighters, Religious Radicalism and Violent Extremism in Albania and the Western Balkans”, Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015.

Wither James K., “Salafi – Jihadists: A Threat to the Western Balkans?”, Violent Extremism in the Western Balkans, 31st workshop of the Study Group Regional Stability in South East Europe, Belgrade, 2015.

➤ Ξένη-επίσημες πηγές

Antunez C. Juan, “Islamic Trends in BiH: Is Bosnian Islam a Threat to the Safety and Security of the Country and the Rest of Europe?”, EUFOR HQ, IAD Production, Sarajevo, 2008.

Beslin Jelena and Ignjatijevic Marija, “Balkan Foreign Fighters: from Syria to Ukraine”, EU Institute for Security Studies, Brief Issue 20, 2017.

European Committee, “Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans”. <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/>

European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, European Union “Terrorism Situation and Trend Report 2018”, EUROPOL, Hague, 2018.

Institute for Economics & Peace, “Global Terrorism Index 2017”, Sydney, 2017.

Institute for Economics & Peace, “Global Terrorism Index 2018”, Sydney, 2018.

National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, “The 9/11 Commission Report”, Washington, 2004.

Petrović Predrag and Stakić Isidora, “Extremism Research Forum – Serbia Report”, British Council, 2018.

United Nations Development Programme, “Preventing Violent Extremism”, UNDP, New York, 2016.

UN Security Council Committee, “Pursuant to Resolutions 1267 (1999), 1989 (2011) and 2253 (2015) Concerning ISIL (Da’esh), Al-Qaida, and Associated Individuals, Groups, Undertakings and Entities, Sanctions List, 2018”.

US Department of State, “Country Reports on Terrorism 2017”, Publication Bureau of Counterterrorism, Washington, September 2018.

Woehrel Steven, “Islamic Terrorism and the Balkans”, Congressional Research Service, The Library of Congress, Washington, 2005.

Zakem V., Rosenau B., and Johnson D., “Shining a Light on the Western Balkans”, Center of Naval Analysis, Arlington, VA, 2017.

➤ Ξένη-διαδίκτυο

Byman Daniel L., “Comparing Al Qaeda and ISIS: Different Goals, Different Targets”, 2015. <https://www.brookings.edu/testimonies/comparing-al-qaeda-and-isis-different-goals-different-targets/> (πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018)

Chilimanov Cvetin, “The Islamic Community Organizations of Macedonia and Bosnia-Herzegovina Are Affiliated With the Muslim Brotherhood”, Center for Islamic Pluralism, April 5, 2013. <http://www.islamicpluralism.org/2220/the-islamic-community-organizations-of-macedonia> (πρόσβαση 15 Νοεμβρίου 2018)

Encyclopedia Britannica, “Jihad Islam”, <https://www.britannica.com/topic/jihad> (πρόσβαση 23 Νοεμβρίου 2018)

Gall Carlotta, "How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS", New York Times. 2016. <https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html> (πρόσβαση 08 Νοεμβρίου 2018)

Middle East Institute, "Islam Schools of Thought", <https://www.mei.edu/publications/schools-thought-islam> (πρόσβαση 12 Νοεμβρίου 2018)

Oxford Bibliographies "Political Islam", <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195390155/obo-9780195390155-0063.xml> (πρόσβαση 10 Νοεμβρίου 2018)

Von S. , M. Bewarder , F. Flade, I. Grabitz , A. Hackensberger , "The Danger of "Real False Passports" and the Role of IS", WELT, 2015. <https://www.welt.de/politik/deutschland/article150152713/Die-Gefahr-der-echten-falschen-Paesse-und-die-Rolle-des-IS.html> (πρόσβαση 03 Δεκεμβρίου 2018)

Warner Bill, "Political Islam, a Totalitarian Doctrine", Apr 4 2017 <https://www.politicalislam.com/political-islam-totalitarian-doctrine/> (πρόσβαση 07 Νοεμβρίου 2018)

Ο ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΗ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ

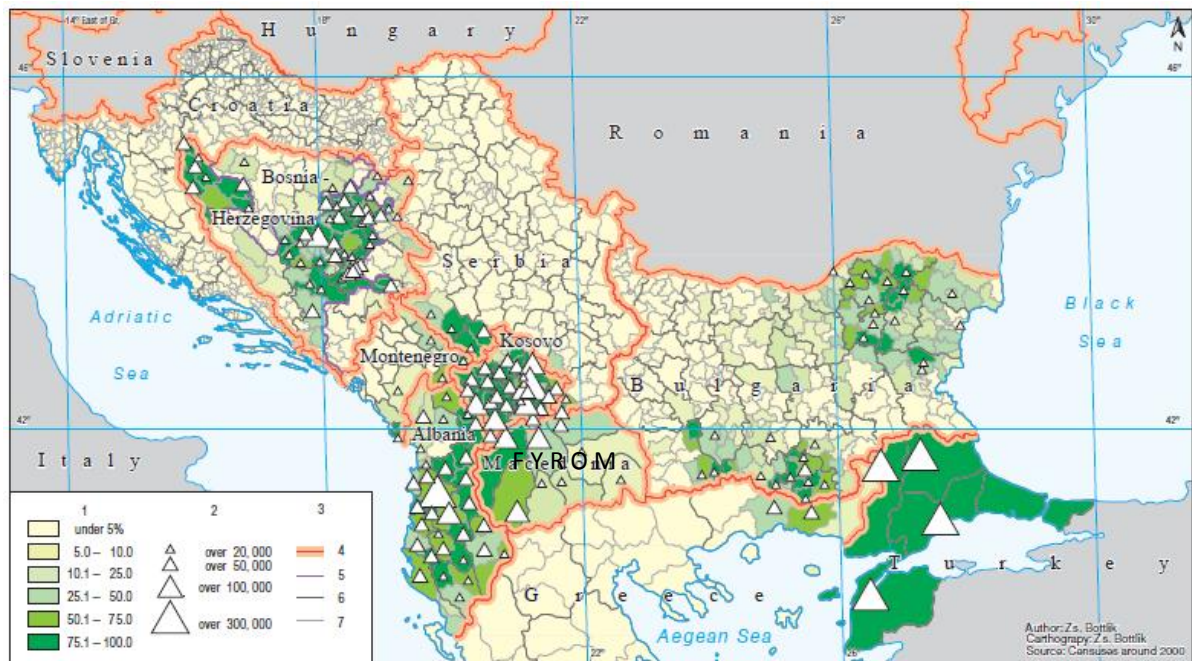

Figure 5. Muslim inhabitants on the Balkan Peninsula at the turn of the 3rd millennium. – 1 = ratio of Muslim inhabitants; 2 = number of Muslim inhabitants; 3 = boundaries; 4 = state borders in 2009; 5 = boundary of entity; 6 = boundaries of NUTS 2 level or of equivalent units; 7 = boundaries of statistical units (LAU-1)

[Πηγή: Bottlik Zsolt, “Geographical and Historical Aspects of the Situation of Muslim Population in the Balkans”, Hungarian Geographical Bulletin 58 (4), Budapest, 2009, σελ. 276.]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Β»

ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ-ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ ΣΤΑ ΔΥΤΙΚΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Countries	Influence			Internal Vulnerabilities					
	I1	I2	I3	V1	V2	V3	V4	V5	V6
Bosnia and Herzegovina	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆	◆	◆◆◆	◆◆	◆◆◆
FYROM	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆	◆◆◆	◆◆◆
Albania	◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆	◆	◆◆	◆◆	◆◆	◆◆
Serbia	◆◆◆	◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆	◆◆◆	◆◆◆	◆◆◆
Montenegro	◆◆◆	◆	◆	◆	◆◆	◆◆◆	◆◆	◆◆◆	◆◆
Kosovo	◆◆	◆◆	◆◆◆	◆◆	◆◆	◆◆	◆◆	◆	◆◆◆
Croatia	◆	◆	◆	◆◆	◆◆◆	◆	◆	◆◆	◆

I1: Russian Influence
I2: Terrorism, including radicalization, violent extremism, and the flow of foreign fighters
I3: Transnational organized crime

V1: Nationalism
V2: Historical grievances
V3: Corruption
V4: Weakened state institutions
V5: Weak media
V6: Economic instability

◆ Least severe

◆◆ Moderately severe

◆◆◆ Most severe

[Πηγή: Vera Zakem, Bill Rosenau, and Danielle Johnson, “Shining a Light on the Western Balkans”, Center of Naval Analysis, Arlington, VA, 2017, σελ. 36]